

767231

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI TEORİLERİ
ÇERÇEVESİNDE SEÇİM EKONOMİSİ KAVRAMI ve (1980-2004)
DÖNEMİ TÜRKİYE UYGULAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Zeynep KARAÇOR

HAZIRLAYAN

Taha Bahadır SARAÇ

KONYA 2005

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar.....	iv
ŞEKİLLER.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARINI TEORİLERİNİN

DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN EKOLLER

1.1. Kamu Tercihini Teorisinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	1
1.1.1. Kamu Tercihini Teorisinin Temel Varsayımları	2
1.1.1.1. Metodolojik Bireycilik	2
1.1.1.2. Rasyonelite ve Maksimand İlkesi	3
1.1.1.3. Politik Mübadele İlkesi	3
1.1.2. Kamu Tercihini Teorisinin Araştırma Alanları	5
1.1.3. Kamu Ekonomisinin Başarısızlığı Teorisi ve Kamu Tercihini	6
1.1.4. Kamu Tercihini Teorisine Göre Kamu Sektörünün Büyümesinin Nedenleri	7
1.1.4.1. Maksimand Yaklaşımı.....	7
1.1.4.2. Keynezyen İktisat	7
1.1.4.2.1. Müdahaleci Devlet	8
1.1.4.2.2. Telafi Edici Bütçe Teorisi	8
1.1.4.2.3. Açık Finansman Politikası	9
1.1.5. Kamu Tercihini Teorisine Göre Kamu Sektörünün Büyümesinin Doğurduğu Olumsuz Sonuçlar	9
1.1.5.1. Ekonomik Yozlaşma	9
1.1.5.2. Politik Yozlaşma	10
1.2. Anayasal İktisat Teorisi	11
1.3. Kamu Tercihini ve Anayasal İktisat Teorilerine Yöneltilen Eleştiriler	14

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI TEORİLERİ

2.1. Politik Konjonktür Teorilerine İlişkin Temel Kavramlar	16
2.2. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorilerindeki Ajanların Davranış Tarzları	18
2.2.1. Seçmenlerin Davranış Tarzları	18
2.2.1.1. Siyasal İlgisizlik ve Bilgisizlik	18
2.2.1.2. Unutkanlık ve Miyopluk	19
2.2.1.3. Seçmenlerin Rasyonel veya Uyarlanmış Beklentileri	20
2.2.1.4. Dalgalı Oy Verme	22
2.2.2. Politikacıların Davranış Tarzları	22
2.2.2.1. Politikacıların Miyopluluğu	22
2.2.2.2. Politik Hile	23
2.2.3. Baskı Gruplarının Davranış Tarzları	24
2.2.3.1. Rant Kollama	26
2.2.3.2. Transfer Toplumu	28
2.2.3.3. Lobicilik Faaliyetleri	29
2.2.4. Bürokratların Davranış Tarzları	30
2.3. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorilerinin Yapısı ve Gelişim Evreleri	31
2.3.1. Geleneksel Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri	36
2.3.1.1. Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi	37
2.3.1.1.1. Geleneksel Fırsatçı Teorinin Varsayımları	39
2.3.1.1.2. Geleneksel Fırsatçı Teorinin İşleyişi	41
2.3.1.1.3. Çıkarımlar	44
2.3.1.1.4. Değerlendirme	45
2.3.1.2. Geleneksel Partizan Teori	45
2.3.1.2.1. Partizan Modelin Varsayımları	47
2.3.1.2.2. Geleneksel Partizan Modelin İşleyişi	47
2.3.1.2.3. Çıkarımlar	49
2.3.1.2.4. Değerlendirme	49

2.3.2. Rasyonel Beklentileri İçeren Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri	50
2.3.2.1. Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmalar Teorisi	51
2.3.2.1.1. Rasyonel Fırsatçı Teorinin Varsayımları	54
2.3.2.1.2. Çıkarımlar	56
2.3.2.1.3. Değerlendirme	56
2.3.3.2. Rasyonel Partizan Teori	57
2.3.3.2.1. Rasyonel Partizan Teorinin Varsayımları	59
2.3.3.2.2. Çıkarımlar	60
2.3.3.2.3. Değerlendirme	60
2.3.3. İçsel Seçim Dönemleri Teorileri	61
2.3.4. Politik Konjonktür Dalgalanmaları ve Makro İktisat Politikaları	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARİ TEORİLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE' DE (1980 – 2004) DÖNEMİNİN SEÇİM EKONOMİSİ POLİTİKASI UYGULAMALARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Seçim Ekonomisi Politikasının Tanımı	66
3.1.1. Seçim Ekonomisi Politikalarının Özellikleri	68
3.1.2. Seçim Ekonomisi Politikalarının Araçları	71
3.1.2.1. Mali Araçlar	71
3.1.2.2. Parasal Araçlar	74
3.1.3. Seçim Ekonomisi Politikalarının Etkileri	74
3.1.3.1. Kısa Dönemli Etkileri	75
3.1.3.2. Uzun Dönemli Etkileri	75
3.2. (1980–2004) Döneminde Türkiye Ekonomisi'nde Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmaları Analizi	76
3.3. (1980–2004) Döneminde Türkiye Ekonomisi'nde Phillips Eğrisi ve Partizan Politik Konjonktür Dalgalanmaları Analizi	84
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	91

TABLÖLAR

	<u>Sayfa No:</u>
Tablo 2.1. : Baskı Grupları ile Çıkar Gruplarının Farklılıkları	25
Tablo 2.2. : Politik Konjonktür Dalgalanmaları Modelleri.....	35
Tablo 3.1. : Reel Makro Ekonomik Göstergeler (1980–2003)	77
Tablo 3.2. : Reel Konsolide Bütçe Giderleri ve Gelirlerinin Gelişimi (1980 – 2003) ...	79
Tablo 3.3. : Kamu Sektöründe Çalışanların Sayısı (1980–2003).....	81
Tablo 3.4. : Bazı Temel Tarımsal Ürünlerin (1980–2003) Dönemi Ortalama Reel Destekleme Fiyatlarındaki Yıllık Yüzde (%) Değişme.....	83
Tablo 3.5.: Enflasyon, İşsizlik ve Büyüme Oranları (1980–2003)	85

ŞEKİLLER

Sayfa No:

Şekil 2.1.: Geleneksel Fırsatçı Teorinin İşleyişi 41

Şekil 2.2.: Geleneksel Partizan Modelin İşleyişi 47

;

KISALTMALAR

DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DPB	: Devlet Personel Başkanlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
Bknz	: Bakınız
A.g.e.	: Adı geçen eser

GİRİŞ

Siyasal mekanizma tarafından kolayca etkilenme ve yönlendirilme özelliğine sahip makroekonomik politikalar, özellikle seçim dönemlerinde, iktidardaki politikacıların “tekrar seçilebilmek” amacının en önemli aracı haline gelebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, iktidardaki politikacılar, mali ve parasal araçlar yardımıyla ekonomiye aktardığı kaynaklarla seçim öncesi ekonomiyi canlandırarak, oy potansiyelini artırma eğilimi içerisine girebilmektedirler. Böylelikle, seçim ekonomisi politikası olarak nitelendirilen söz konusu eğilime bağlı olarak, seçim öncesinde izlenen genişletici para ve maliye politikalarının, seçim sonrasında sürdürülmemesi neticesinde ekonomide politik nitelikli bir konjonktür oluşabilmektedir. Ekonomi literatüründe, politik konjonktür dalgalanmaları teorileri çerçevesinde incelenen bu olgu, siyasetin yapay iktisadi konjonktür yaratması şeklinde de nitelendirilmektedir. Bu anlamda, politik konjonktür dalgalanmalar teorisinin ortaya çıkışı, birisi ekonomik diğeri siyasi yaşam ile ilişkili olmak üzere, iki gözleme dayandırılmaktadır.

Buna göre, ekonomik yaşama ilişkin gözlemler, politik tercihlerin toplumun gelecekteki refah düzeyini çeşitli şekillerde etkilediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, ekonomik yaşam hükümetlerin izledikleri politikalardan doğrudan etkilenebilmektedir. Bir başka ifadeyle, izlenen politikalar bugünkü refah düzeyi ile gelecekteki refah düzeyi arasında yapılan tercihi içerebilmekte ve bu yönü ile siyaset-ekonomi bağıntısını önemli hale getirebilmektedir.

Seçmenler ekonomi ile ilgilenirken, politikacıların sahip oldukları güç konusunda endişelendikleri şeklindeki siyasi yaşama ilişkin gözlemler, politik konjonktür teorisinin diğer çıkış noktasını oluşturmaktadır. “Güç” iktidara gelme yoluyla kazanıldığına göre, politikacıların esas amacı, “iktidara gelebilmek”, iktidarda olanlar için ise “yeniden seçilebilmek” olabilmektedir. Bu durumda, iktidar otoritesinin seçimde elde sonuç büyük ölçüde, seçim dönemlerinde ekonominin gösterdiği performansa bağlı olmakta ve söz konusu otoritenin makroekonomik performansı etkileyen politika araçları üzerinde belirli bir kontrolü bulunabilmektedir.

Bu gözlemlerden hareketle, politik konjonktür dalgalanmaları teorileri, iktidardaki politika otoritelerinin kendi lehlerine sonuçları garantileyebilmek için, seçim öncesinde ekonomiyi manipüle etmeye çalıştıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Türkiye’ de ise, iktidar partilerinin politik konjonktür teorilerinin öngörülerine uygun bir biçimde, seçim öncesinde genişletici makroekonomik politikalar izleme eğilimlerine ilişkin belirtiler, seçim ekonomisi politikası olgusunun iktisadi yaşamın önemli bir parçası olması sonucunu yaratmaktadır.

Bu bağlamda, bu önem göz önünde tutularak çalışmada güdülen temel amaç, politik konjonktür teorileri çerçevesinde, Türkiye’de (1980–2004) döneminde milletvekilleri genel seçimleri öncesinde, seçim ekonomisi uygulamalarının olup olmadığını çeşitli makroekonomik değişkenler yardımıyla değerlendirmektir. Bu doğrultuda, çalışmada, Türkiye Ekonomisi’nin bütünü için makro bir analiz yapılması amaçlandığı için yerel seçimler dikkate alınmıştır.

Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde, politik konjonktür dalgalanmalarının teorik alt yapısını oluşturması nedeniyle, kamu tercihi teorisi ve anayasal iktisat teorisi incelenecektir.

İkinci bölümde, politik konjonktür dalgalanmalarını ortaya çıkaran karar birimlerinin davranış tarzları ile politik konjonktür dalgalanmaları teorileri anlamında geleneksel fırsatçı, partizan, rasyonel fırsatçı, rasyonel partizan modellerinin varsayımları, ulaştıkları çıkarımları, rasyonel fırsatçı ve partizan modeller hariç işleyişleri ve kendilerine yönelik eleştiriler araştırıldıktan sonra içsel seçim dönemleri modeli ile politik konjonktür dalgalanmaları ve makro iktisat politikaları başlığı altında A. Alesina, G. Cohen ve N. Roubi’nin çalışmaları incelenecektir.

Politik konjonktür dalgalanmaları ile ilgili analizler, politik konjonktür dalgalanmalarının politika çıktıları ve/veya politik konjonktür dalgalanmalarının politika araçları ile ilgili olmak üzere iki yönlü testleri içermektedir. Buna göre, politik konjonktür dalgalanmalarının politika çıktıları ile ilgili testlerde, GSMH büyümesi, işsizlik oranı, enflasyon oranı, emisyon hacmi büyümesi ve konsolide bütçe açığı gibi değişkenler kullanılırken, politik konjonktür dalgalanmalarının politika araçları ile ilgili

testlerde ise, para arzı büyümesi, vergiler, transferler ve hükümet harcamaları gibi değişkenler kullanılmaktadır

Bu noktada, politika çıktıları ile ilgili testler, politik konjonktür dalgalanmalarının var olup olmadığını ve politik konjonktür dalgalanmalarının hangi değişkenler üzerinde olduğunu araştırmaya, politika araçları ile ilgili testler, politik konjonktür dalgalanmalarının nedeni niteliğinde olup, politik konjonktür dalgalanmalarını meydana getiren değişkenleri incelemeye yöneliktir.

Bu çerçevede, çalışmada politika çıktıları ile test amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, seçim ekonomisi politikasının tanımı, özellikleri, araçları ile seçim ekonomisi politikası uygulamalarının kısa ve uzun dönemdeki etkileri araştırıldıktan sonra, seçim ekonomisi politikası uygulamalarının ekonomide politik nitelikli bir konjonktüre neden olması varsayımından hareketle, öncelikle, Türkiye Ekonomisi açısından, A. Alesina, G. Cohen ve N. Roubini'nin çalışmaları doğrultusunda uyarlanmış beklentilere dayanan fırsatçı konjonktür dalgalanmalarının geçerli olup olmadığı ilgili döneme ait, yıllık olarak elde edilen çeşitli reel makroekonomik değişkenler, kamu sektöründe ücretle çalışanların sayısı ve reel tarımsal ortalama ürün alım fiyatları yardımıyla analiz edilecektir. Bunu yaparken, politikacıların seçim tarihini bir yıl önceden tahmin edebildikleri ve bu nedenle seçim ekonomisi politikası uygulamalarına seçimlerden bir yıl önce başlayabileceği varsayımı benimsenerek, söz konusu değişkenlerin, seçim yıllarının öncesindeki yıldaki ve sonraki yıldaki değerleri seçimin yapıldığı yıllara göre karşılıklı olarak kıyaslanacaktır.

Daha sonra, Türkiye Ekonomisi'nde partizan politik konjonktür dalgalanmalarını ve uyarlanmış beklentilere dayanan politik konjonktür dalgalanmaları teorileri boyutunda Phillips eğrisi'nin geçerliliği araştırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI TEORİLERİNİN

DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN EKOLLER

1.1. Kamu Tercih Teorisinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Genel olarak politika bilimine ekonomi biliminin basitçe uygulanması ve piyasa dışı karar almanın ekonomik analizi olarak tanımlanan kamu tercihi teorisi¹, yeni bir disiplin olmakla beraber, teorik temelleri 18. yüzyılın başlarında dönemin matematikçilerinden Condorcet, Borda, Laplace ve Lewis Carroll'un oylama mekanizmasının matematiksel analizi içeren çalışmalarında aranmaktadır. Söz konusu bu çalışmalar, kamu tercihi teorisinin ilk habercilerini oluştursa da, kamu tercihi teorisinin ortaya çıkmasındaki temel etken olarak; "refah teorisi"nin ana kavramı olan "sosyal refah fonksiyonu"nun nasıl belirleneceği ile ilgili çalışmaların ortaya çıkması² gösterilmektedir. Bu doğrultuda, öncelikle, A. Bergson (1938) daha sonra da K. Arrow (1951) tarafından bireysel tercihlerden toplumsal tercihleri elde etmenin mümkün olup olmadığına ve D. Black (1948) ile A. Downs'un (1957) seçim yöntemleri ile toplumsal tercihin nasıl belirleneceğine yönelik çalışmalarına, daha sonra ise, kamu tercihi teorisi alanındaki en önemli çalışma anlamında, J. M. Buchanan ve G. Tullock'un Oybirliğinin Hesabı (1962) adlı eserlerine³ işaret edilmektedir.

Bu bağlamda, kamu tercihi teorisi üzerine yaptığı çalışmalarından dolayı 1986 yılında Nobel Ekonomi Ödülü almaya hak kazanan J. M. Buchanan, kamu tercihi teorisini şu şekilde tanımlamaktadır⁴: Kamu tercihi teorisi, esas olarak ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş araç ve metotları almakta ve

¹ Greenaway, David, Michael Bleaney and Ian Stewart, *A Guide to Modern Economics*, Routledge, 1996, s. 65.

² Buchanan James M.; "Public Finance and Public Choice", *National Tax Journal*, Vol. 28, 1975, s. 383.

³ Aktan, Coşkun Can, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, Takav Matbaası, Ankara, 1994, s.132.

⁴ Aktan, Coşkun Can; "Çağdaş İktisadi Düşünceler", *D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi*, C. 5, S. 1-2, 1990, s. 38.

bunları politik sürece ve kamu sektörüne uygulamaktadır. Kamu tercihi teorisi, siyasi karar alma sürecinde rol alan kimselerin; örneğin, seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların davranışlarını gözlenen veya gözlemlenebilecek olan sonuçların bileşimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır.

Bu şekilde kamu tercihi teorisi, kamu ekonomisindeki karar alma mekanizmasının analizini yaparken belli varsayımlardan hareket etmektedir.

1.1.1. Kamu Tercihi Teorisinin Temel Varsayımları

Kamu ekonomisinin ve kamu maliyesinin karar alma sürecine ilişkin gözlem ve analizlerde bulunan kamu tercihi teorisinin, ekonomik sürecin temel ilkelerinin siyasi sürece uygulanabilirliği ve/veya siyasi düzenin yapısının ekonomik düzenin kurallarına uygun olduğu fikrinden kaynaklanan, metodolojik bireycilik, rasyonalite ve maksimand ilkesi ile politik mübadele olmak üzere üç temel varsayımı⁵ bulunmaktadır.

1.1.1.1. Metodolojik Bireycilik

Hem politika ilminde ve hem de politika felsefesinde; “ferdiyetçilik” kavramının iki değişik anlamı bulunmaktadır. Ferdiyetçilik birinci anlamda bir “analiz yöntemi”nin adı olup, ferdi; “değerlendiren, seçen, karar veren ve ona göre hareket eden temel ünite” olarak kabul edilmektedir. İkinci anlamda ferdiyetçilik ise; bir “toplumsal organizasyon biçimi olup, “her şey insan içindir” kuralı ile şekillenmektedir. Devleti açıklamaya yönelik teorilerin çoğu, bu ikinci anlamdaki ferdiyetçilik ilkesine sahip olduğu halde, analiz yöntemleri birinci anlamda ferdiyetçidir.⁶ Bu nedenle bir analiz yöntemi olan ferdiyetçiliği, bir toplumsal organizasyon biçimi olan ferdiyetçilikten ayırmak büyük önem taşımaktadır.

Kamu tercihi teorisinde ise ferdiyetçilik, bir “analiz yöntemi” anlamında kullanıldığı zaman buna “metodolojik ferdiyetçilik” denilmektedir. Söz konusu varsayımın göre, toplumda bütün ekonomik ve sosyal kararlar birey tercihlerine göre belirlenmektedir. Buna göre, kamu kurumları, kamu teşebbüsleri, kısaca, devleti oluşturan organların kararları, temelde birey tercihlerinin bir sonucu olarak ortaya

⁵ Serin, Vildan Serin, *İktisat Politikası*, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul, 1998, s. 499.

⁶ Savaş, Vural Fuat. *Anayasal İktisat*, Avcıol Basım-Yayın, İstanbul, 1997, s. 60-61.

çıkılmaktadır. Başka bir deyişle, kamu tercihi teorisi, politikanın ekonomik analizini yaparken bu ilkedен hareketle, kamu ekonomisinde alınan kararların özel ekonomide olduğu gibi birey tercihlerine dayalı olarak gerçekleştiği⁷ varsaymaktadır.

J. M. Buchanan ise bu varsayımı şu şekilde açıklamaktadır⁸: Kamu tercihi teorisi, ekonomi teorisi gibi metodolojik olarak bireycidir. Temel birimler, partiler, devletler veya uluslar gibi organik birimler değil; seçimde bulunan, çeşitli eylem ve davranış motiflerine sahip olan kişilerdir. Bu açıklama çerçevesinde, kamu tercihi teorisi, esasen politikanın bireyci teorisi adını almaktadır.

1.1.1.2. Rasyonelite ve Maksimand İlkesi

Kamu tercihi teorisinde, bireylerin, rasyonel ve tutarlı tercihlere sahip oldukları kabul edilmektedir. Dolayısıyla da, bireyler, kamu ekonomisinde karar alma sürecinde, özel ekonomideki (piyasa ekonomisindeki) davranış motivasyonunun bir benzerini rasyonel seçimler yaparak göstermektedirler. Bunun sonucu olarak da, özel ekonomide olduğu gibi kamu ekonomisinde de “özel çıkar maksimizasyonu (homo economicus)” ilkesi geçerli olmaktadır. “Özel çıkar maksimizasyonu” ise ekonomide, tüketici açısından “fayda maksimizasyonu”, üretici açısından ise “kâr maksimizasyonu” olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, politik iktisada uyarlandığında, toplumsal tercihlerde de bu “özel çıkar maksimizasyonu”nun yansımaları olarak seçmenlerin “fayda maksimizasyonu”, siyasal partilerin “oy maksimizasyonu”, bürokratların “bütçe maksimizasyonu” ve çıkar ve baskı gruplarının “rant maksimizasyonu”nun ortaya çıktığı görülmektedir.⁹ Bu husus, kamu tercihi teorisinde “maksimand” ilkesi olarak adlandırılmaktadır.

1.1.1.3. Politik Mübadele Varsayımı

Politika biliminin ve yönetilen olarak toplumu oluşturulan bireylerin karşılıklı etkileşim içinde oldukları bir alandır. Bu alan içinde yönetilen bireyler yöneten bireylerden yerel itfaiye hizmetinden yargı sistemine kadar toplu olarak ihtiyaç duyulan

⁷ Aktan, Coşkun Can: “Politikanın Ekonomik Analizi: Kamu Tercihi Teorisi”. *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Mart, 1990, s. 39.

⁸ Aktan, Coşkun Can. *Anayasal İktisat*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, s. 3–5.

⁹ Yereli, Ahmet Burçin. *Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye’de Devlet-Birey İlişkisi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003, s. 73.

hizmetlerinin karşılanmasını talep etmektedirler. Bu hizmetlerin niteliğinin belirlenmesi ve üretim maliyetlerinin karşılanması konusunda, gerek yöneten gerekse de yönetilen bireylerin kendi aralarında olmak üzere karşılıklı bir mübadele ortaya çıkmaktadır.¹⁰ Politik alanda bireylerin kamusal mal ve hizmetler konusundaki bu rekabet, kamu tercihi teorisinde politik mübadele ilkesi ile açıklanmaktadır.

Bu noktada, J. M. Buchanan, konuya katkıda bulunurken, politikanın da esasen bir mübadele olduğu görüşünü şu şekilde açıklamaktadır¹¹: Gerek piyasalarda ve gerekse politikada bireylerin ekonomik çıkarlarını pozitif değerdeki “malların” seçimi oluşturur. Fakat piyasalar esasen “mübadele” kurumlarıdır; bireyler, piyasaya bir malı diğer bir mal ile mübadele etmek amacıyla girerler. Politika da, bireyler arasındaki karmaşık bir mübadele yapısıdır ve bu yapı içerisinde etkin bir şekilde sağlayamadıkları bazı özel amaçlarını kollektif olarak sağlamaya çalışırlar. Bireysel çıkarların mevcut olmaması halinde, başkaca bir çıkar da¹² söz konusu değildir. Piyasada bireyler elmalarla portakalları mübadele ederler; politikada ise bireyler tüm kollektif ihtiyaçlarını tatmine yarayacak mal ve hizmetler (mahalli yangın koruma hizmetinden yargı hizmetine kadar) ile bunların maliyetlerine yapacakları katkı payları arasında bir mübadelede bulunurlar.

Kısacası, J. M. Buchanan, “politik mübadele” ilkesinin sağladığı metodolojik bakış açısını kullanmaksızın kamu tercihi teorisinin anlaşılamayacağına¹³ işaret etmektedir.

¹⁰ Sakal, Mustafa; “Kamu Ekonomisi Teorisinin Gelişmesinde Kamu Tercihi Teorisinin Etkisi”, *D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi*, C. 11, S. 1, 1996, s. 43–44.

¹¹ Buchanan James M., Richard E. Wagner; “The Political Biases of Keynesian Economics”, in: J. M. Buchanan, *Economics, Between Predictive Science and Moral Philosophy*, Collage Station: **Texas A. M. Universty Press**, 1987, s. 307–308.

¹² J. M. Buchanan’ın “bireysel çıkarın mevcut olmaması halinde başkaca bir çıkar da söz konusu değildir” düşüncesiyle, politik mübadelenin “iktisadi insan” varsayımı ile birlikte işlediğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bkz. Aktan, *Anayasal İktisat*, s. 6.

¹³ Buchanan James M., *Liberty, Market and State: Political Economy in the 1980s*, New York University Press, New York, 1986, s. 22.

Bu bağlamda, özellikle, insan davranışına ilişkin homo economicus varsayımının politik mübadele varsayımıyla birleştirilmesiyle anlam kazanan kamu tercihi teorisinin, 1980'li yıllardan itibaren pozitif ve normatif kamu tercihi şeklinde iki araştırma alanına ayrılarak¹⁴ genişletildiği görülmektedir.

1.1.2. Kamu Tercihi Teorisinin Araştırma Alanları

Pozitif kamu tercihi teorisi, gerçek yaşamdaki politik kuralların yapısını ve politik karar almada rol alan kimselerin (seçmen, politikacı, bürokrat ve özel çıkar grupları) davranış motivasyonlarının ekonomik analizini yapmaktadır. Bu çerçevede, oylama kuralları ve mekanizması, (basit çoğunluk, oy birliği, nokta oylaması, lobicilik vb.) bürokrasinin yapısı ve işleyişi, çıkar grupları vb. konular¹⁵ pozitif kamu tercihi teorisinin kapsamı dahilindedir.

Normatif kamu tercihi teorisi ise, pozitif kamu tercihi teorisine temel teşkil edecek "olması gereken" hususları incelemektedir. Örneğin, normatif kamu tercihi teorisi, gerçek yaşamda uygulanan farklı olarak toplum tercihlerini en iyi yansıtacak oylama kurallarını araştırmaktadır.

Literatürde pozitif ve normatif kamu teorisinin kendi içlerinde de teorilere ayrılarak genişlediği görülmektedir. Buna göre, pozitif kamu tercihi teorisi, seçimleri dikkate alarak kendi içinde, oylama ve oylama kuralları teorisi, seçim ve parti rekabeti teorisi, bürokrasinin ekonomi teorisi, çıkar ve baskı grupları ve çalışmanın ana konusu olan politik konjonktür dalgalanmaları teorileri olmak üzere birbiriyle bağlantılı beş temel teoriye sahiptir.

Normatif kamu tercihi teorisi ise, kamu ekonomisini ve piyasa ekonomisini dikkate alarak kendi içinde, kamu ekonomisinde optimum karar alma modelleri, piyasa ekonomisinin başarısızlığı teorisi, kamu ekonomisinin başarısızlığı teorisi ve optimum oylama yöntemleri olmak üzere dört teoriye sahiptir.¹⁶

¹⁴ Onur, Sara, **Politik Konjonktür Teorileri ve Türkiye Uygulaması (1954–1996)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2000, s. 6–7.

¹⁵ Muller, Dennis C., **Public Choice**. Cambridge University Press, Cambridge, 1979, s. 1.

¹⁶ Aktan, **Anayasal İktisat**, s. 136.

Özetle, gerek pozitif gerekse de normatif kamu tercihi teorilerinin işleyiş mantığı, temelde, ekonomi ve politika ilişkisinden doğan ve politika ile ekonomi arasındaki sınırları atlayarak, kendi amaçları doğrultusunda ekonomik hayatta baskın rol oynayan hükümetin, ekonomide olumsuz ekonomik değişimlere neden olmasıyla ifade edilen hükümet başarısızlığı fikrine¹⁷ dayandırılmaktadır.

1.1.3. Kamu Ekonomisinin Başarısızlığı Teorisi ve Kamu Tercihi

1930'lu ve daha sonraki yıllarda "neoklasik" iktisatçılar tarafından piyasa mekanizması yetersiz olarak nitelendirilmiş ve özellikle, tam rekabetin gerçekleştirilmesi, kamusal malların üretilmesi, dışsal ve içsel ekonomilerin önüne geçilmesi için devlet müdahalesinin gerekliliği¹⁸ savunulmuştur. 1960'lı yılların başlarından itibaren, piyasa aksaklıkları ya da piyasa ekonomisinin başarısızlığı olarak nitelendirilen bu teoriye karşılık, "kamu tercihi" iktisatçıları kamu ekonomisinin başarısızlığı teorisini geliştirmişlerdir.¹⁹

Kamu başarısızlığı teorisi, devletin ekonomiye yaptığı düzenleme ve müdahalelerin olumsuz sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle, bu teori içerisinde, devletin görev ve fonksiyonlarının aşırı büyümesi ve devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin sınırsız olması neticesinde devletin kendisinden beklenenleri yerine getirmede başarısızlığa uğrayacağı²⁰ belirtilmektedir. Bu noktada, kamu ekonomisi şu faktörler nedeniyle başarısızlığa uğramaktadır²¹:

- Seçmenin bilgisizliği,
- Seçmenin ilgisizliği,
- Çıkar ve baskı gruplarının rant kollama faaliyetleri,
- Politik miyopluk,

¹⁷ Onur, a. g. e., s. 3.

¹⁸ Neoklasik iktisatçıların, devlet müdahalesini savunmalarına rağmen, düzenleyici politika önlemlerinin alınacağı politik karar alma süreci üzerinde durmadıklarına değinilmektedir. Bknz. Aktan, *Anayasal İktisat*, s. 397.

¹⁹ Scrin, a. g. e., s. 519.

²⁰ Aktan, *Anayasal İktisat*, s. 113.

²¹ Aktan, Coşkun Can; "Virginia Politik İktisat Okulunun Öğretisi: Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Kasım, 1991, s. 9.

- Oy ticareti,
- Oybirliği ilkesinin gerçekleşmemesi,
- Kamusal mal ve hizmetlerin bir bütün halinde arzedilmesi,
- Politikacıların ortanca seçmene yönelik politikalar izlemesi.

Kamu tercihi teorisi, kamu ekonomisinin başarısızlığına yol açan yukarıdaki nedenlerin, büyük ölçüde, devletin aşırı bir şekilde büyümüş olmasından kaynaklandığı²² ileri sürmektedir.

1.1.4. Kamu Tercihi Teorisine Göre Kamu Sektörünün Büyümesinin Nedenleri

Kamu tercihi teorisine göre; kamu sektörünün büyümesinin başlıca nedenleri, klasik iktisadi görüşün gerekçelerine (savaşlar, nüfus artışları, enflasyon vb.) ek olarak, iki ayrı yaklaşım ile özetlenmektedir.

1.1.4.1. Maksimand Yaklaşımı

Devletin rolü ve fonksiyonlarının genişlemesi ile birlikte siyasal karar alma sürecinde rol alan kimselerin “çıkarları”nın arttığı yeni bir durum oluşabilmektedir. Buna göre, seçmenler politik bilgisizlik ve ilgisizlik etkilerinin bir sonucu olarak, kendilerine daha fazla kamusal mal ve hizmet sunulmasını istemektedirler. Dolayısıyla, kamusal hizmetlerin talebinin genişlemesi, kamu sektörünün büyümesinin²³ ilk nedeni olarak kabul edilmektedir.

1.1.4.2. Keynezyen İktisat

1929 yılında yaşanan büyük depresyonunun ardından ortaya çıkan keynezyen iktisatta, serbest piyasa düzenlemesi koşullarında tam istihdamın sağlanamayacağı ve bu nedenle, devletin tam istihdama ulaşınca kadar ekonomiye müdahale etmesi

²² Buchanan James M., R. E. Wagner. **Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes**, Academic Press, New York, 1977, s. 93.

²³ Aktan, **Anayasal İktisat**, s. 11.

gerektiği²⁴ savunulmaktadır. Bu anlamda, keynezyen iktisadın izlenen ekonomi politikalarına, müdahaleci devlet, telafi edici bütçe teorisi ve açık finansman politikası olarak üç büyük etkisinin olduğu görülmektedir. Söz konusu bu etkiler, devletin büyümesine neden olması bağlamında, kamu tercihi teorisi tarafından çeşitli yönlerden eleştirilmektedir.

1.1.4.2.1. Müdahaleci Devlet

Müdahaleci devlet kavramının, T. Hobbes'un Leviathan isimli eserinde (1851) egemen bir devleti ifade etmek üzere kullandığı belirtilmektedir. Oysa kamu tercihi teorisinde, Leviathan kavramı ile keynezyen iktisadın müdahaleci devletinin aşırı ölçüde genişlemiş faaliyetleri ve bunun tehlikelerine²⁵ işaret edilmektedir.

1.1.4.2.2. Telafi Edici Bütçe Teorisi

Keynezyen iktisatçı William Beveridge tarafından geliştirilmiş olan telafi edici bütçe anlayışında, depresyon devirlerinde bütçe açığı, ekonomiyi canlandırma ve tam istihdam sağlama aracı olarak kabul edilmekte ve işsizlik giderilinceye kadar bütçe açığından çekinilmemesi gerektiği ileri sürülmektedir. Devletin, tam çalışma sağlanıncaya kadar açık verme endişesi duymaksızın harcamalara girişebilmesi, telafi edici bütçe görüşünün esasını oluşturmakta olup, kontrollü bir bütçe açığıyla²⁶ depresyondan canlanmaya geçiş ile birlikte tekrar denk bütçeye dönüş yapılması savunulmaktadır.

Bu amaçla da, kamu tercihi iktisatçıları, keynezyen iktisatçıların klasik iktisatçılardan farklı olarak “denk bütçe” ilkesi yerine “telafi edici bütçe”yi benimsemeleri neticesinde, devletin ekonomideki ağırlığının arttığına²⁷, dikkat çekmektedirler.

²⁴ Barber, William J., *İktisadi Düşünce Tarihi*, Şule Yayınları, İstanbul, 1999, s. 337.

²⁵ Aktan, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, s. 158.

²⁶ Akdoğan, Abdurrahman, *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara, 1999, s. 342.

²⁷ Aktan, *Anayasal İktisat*, s. 11.

1.1.4.2.3. Açık Finansman Politikası

Kamu tercihi teorisinde, keynezyen iktisadın önemli hatalarından birisini oluşturması anlamında, politikacılara “kamu harcamalarının vergilerle değil, emisyon ve borçlanma ile karşılanması” imkanının sağlanmış olması gösterilmektedir. Açık finansman politikasını ifade eden bu durumu, J. M. Buchanan şu şekilde eleştirmektedir²⁸: Açık finansman politikası, keynezyen dönemde önem kazanmıştır. Bu dönemde, keynezyen iktisat politikacılara, kendi özel çıkarlarının peşinde koşmaları için akademik-entellektüel temele dayalı bir imkan sağlamıştır. Keynezyen iktisadın okullarda öğretilmesi, bütçe açığı yaratılmasına adeta destek oluşturmuştur. Bu politika kamu borçlarının ve bununla birlikte para basımına dayalı olarak enflasyonun artması sonucunu doğurmuştur. Keynezyen iktisat, politikacılara vergilemeden harcamada bulunacakları ideal bir ortamda oyunlarını sürdürebilmeleri için olanak sağlamıştır.

Özetle, kamu tercihi teorisi, kamu sektörünün büyümesinden sadece politikacıların değil, aynı zamanda keynezyen iktisadın da sorumlu olduğunu iddia etmekle birlikte, kamu sektörünün büyümesi nedeniyle ortaya çıkan olumsuz sonuçlar üzerine odaklanmaktadır.

1.1.5. Kamu Tercihi Teorisine Göre Kamu Sektörünün Büyümesinin Doğurduğu Olumsuz Sonuçlar

Kamu tercihi literatüründeki çalışmalar ışığında kamu sektörünün büyümesinin yarattığı olumsuz sonuçlar, ekonomik ve politik yozlaşma anlamında ikiye ayrılarak incelenmektedir.

1.1.5.1. Ekonomik Yozlaşma

Kamu tercihi iktisatçılarına göre, politikacıların yeniden seçilmeyi garantileyebilmek için ve oylarını maksimize edebilmek için kamu harcamalarını artırmayı ve vergi oranlarını indirmeye (veya vergi oranlarını kamu harcamalarındaki

²⁸ Buchanan, *Economics, Between Predictive Science and Moral Philosophy*, s. 396.

artıştan daha az bir oranda artırmaya) yönelik genel eğilimleri, ekonomik sorunların ve ekonomik yozlaşmaların temelini²⁹ oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, ekonomide görülen yozlaşmaları, kamu tercihi teorisyenleri şu şekilde sıralamaktadırlar³⁰:

— Kamu harcamalarının mevcut ve/veya potansiyel kamu gelirlerinden fazla olması ve bu suretle ortaya çıkan bütçe açıkları,

— Kamu harcamalarının vergi-dışı kaynaklardan sağlanır hale gelmesi ve böylece borç yükünün her yıl artması,

— Kamu harcamalarının, vergiler ve borçlanma dışında kısmen emisyon ile karşılanması ve bunun sonucunda ortaya çıkan kronik enflasyon süreci,

— Vergi yükünün de zaman içinde giderek artması ve bunun ekonomideki büyüme ve verimlilik üzerinde olumsuz sonuçlar doğurması,

— Vergi yükünün artması ile birlikte vatandaşların adeta bir “vergi sömürüsü” altında ezilmeleri ve ister istemez toplumda vergi kaçakçılığının hızlanması ve vergi ahlakının bozulması,

— Enflasyonist süreç içerisinde artan vergi yükünün toplam yatırımlar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurması ve bu suretle ekonomide durgunluk ve işsizliğin baş göstermesi; böylece enflasyon ve stagnasyon eşanlı yapısının “stagflasyon” adı verilen yeni bir ekonomik sorunu gündeme getirmesidir.

1.1.5.2. Politik Yozlaşma

Politik yozlaşma dar anlamda politika alanında karşılıklı ilişkide bulunan kişilerin, özel çıkar sağlama amacıyla toplumdaki hukuki, dini ahlaki ve kültürel normları gizli olarak, ihlal edici davranış ve eylemlerde bulunmaları biçiminde tanımlanmaktadır.³¹ Geniş anlamda, politik yozlaşma kavramı ise, politikacıların, kendi

²⁹ Yerli, a. g. e., s. 77.

³⁰ Aktan, Anayasal İktisat, s. 11.

³¹ Varım, Suphi, 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar 25 - Seçim Ekonomisi, Türkiye Genç İşadamları Derneği, Haziran, 1997, s. 22.

mevkilerini kullanarak kendilerine, ailelerine ve yakın dostlarına, doğrudan veya dolaylı olarak bazı çıkarlar temin etmek suretiyle veya bazı yasa ve politikaları yürürlüğe koymak veya yürürlükten kaldırmak suretiyle çıkarlar sağlamaları³² şeklinde tanımlanabilmektedir.

Bu noktada, kamu tercihi teorisyenleri, politik yozlaşmanın şu nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmektedirler³³:

- Rüşvet,
- Nepotizm ve Kronizm (Adam Kayırmacılık),
- Hizmet Kayırmacılığı ve Politik Yandaşlık (Partizanlık),
- Lobicilik ve Rant Kollama.

Sonuç olarak, kamu tercihi teorisine göre, devletin büyümesi ile birlikte ortaya çıkan politik ve ekonomik yozlaşma süreci sonunda kamu ekonomisi etkin bir şekilde işleyememektedir. Bu nedenle de, bu sürecin ortadan kaldırılabilmesi için, anayasal çerçevenin yeniden düzenlenmesi gerektiğine işaret eden kamu tercihi teorisi, böylelikle anayasal iktisat teorisinin zeminini hazırlamış olmaktadır.

1.2. Anayasal İktisat Teorisi

1970'li yılların sonlarına doğru yeni bir disiplin olarak doğan ve alt yapısını kamu tercihi teorisinin oluşturduğu anayasal iktisat³⁴ teorisi, “devletin gücü ve yetkilerinin nasıl sınırlandırılabilceğini ve nasıl sınırlandırılması gerektiğini inceleyen bir disiplindir.³⁵” Bu anlamda, politik davranışları sınırlayan anayasal hükümlerin nasıl olması gerektiği konusuna yoğunlaşan anayasal iktisat teorisinde, ekonomik ve politik birimlerin tercih ve faaliyetlerini sınırlayan yasal, kurumsal ve anayasal kurallar

³² Osterfeld, David; “Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma”. Çev. Coşkun Can Aktan, *Türkiye Günlüğü*, Eylül, 1994, s. 29-30.

³³ Aktan, Coşkun Can, *Temiz Toplum ve Temiz Politika*, T Yayınları, İzmir, 1994, s. 19-51.

³⁴ “Anayasal İktisat” deyimini ilk kez J. M. Buchanan’ın öğrencisi Richard B. McKenzie 1982’de Washington D. C.’de düzenlediği konferansının ana konusunu açıklamak için kullanmıştır. J. M. Buchanan, bu ismi de kullanmakla birlikte, Politik Ekonomi ile yakınlığını belirtmek için “Anayasal Politik Ekonomi” ismini tercih etmektedir. Bknz. Buchanan, James M.; “The Domain of Constitutional Economics”. *Constitutional Political Economy*. Vol. 1, 1990, s. 1.

³⁵ Yereli, a. g. e., s. 81.

bütünün işleyişine ilişkin özellikler normatif bir şekilde³⁶ analiz edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, anayasal iktisat teorisinde, nasıl ki, piyasayı geliştirmek için piyasa içerisinde gerçekleşen mübadele sürecini kolaylaştırmak için ticaret, taahhüt ve sözleşme ilkelerini yeniden düzenlemek gerekiyorsa, aynı şekilde politik süreç içerisindeki ilkelerin geliştirilmesinin ve reforma tabii tutulmasının gerektiği³⁷ iddia edilmektedir.

Bu yeniden yapılanmanın (reformun), politik karar alma sürecinde rol alan aktörlerin daha iyileriyle değiştirilmesi, kültürlü, dini yönü güçlü ve ahlaki inanç sahibi kimselerin iş başına getirilmesi ile değil, anayasal-yasal-kurumsal çerçevenin yeniden düzenlenmesi ile gerçekleştirilebileceği düşünen J. M. Buchanan bu hususu şu şekilde özetlemektedir³⁸: Anayasal-kurumsal reform içerisinde, “kötü”, “fena” veya “yeteneksiz” olan politikacıların “iyi”, “nazik” veya “yetenekli” olanlarıyla değiştirilmesi gibi bir öneriye yer yoktur. Anayasal reform içerisinde amaç ne yönetimde rol alan kimselerin “daha iyilerinin” seçilmesi ne de onların bu konuda ikna edilmesidir. Anayasal reformun amacı politikacıların uyması gereken sınırların veya kuralların oluşturulmasıdır.

Yine bir başka çalışmasında, J. M. Buchanan anayasal-kurumsal yeniden yapılanmanın önemini şu şekilde belirtmektedir: “Anayasal ekonomik analiz, ekonomik ve siyasal kurumların seçimlerini ve davranışlarını sınırlayan alternatif yasal-kurumsal-anayasal kuralların işleyiş özelliklerini incelemeyi amaçlar. Bu kurallar, ekonomik ve siyasal kurumlar tarafından yapılacak seçimlerin çerçevesini belirler”. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere geleneksel iktisat teorisi, belli yasal-kurumsal-anayasal çerçeveyi bir veri kabul edip bu çerçeve içinde bireyin çeşitli optimal durumlara nasıl ulaşacağını incelerken, “anayasal iktisat” belli sınırlar içindeki “seçimleri” değil “sınırlamaların seçimini”, daha açık bir deyişle, ekonomik alanda insan davranışlarını sınırlayan ve insana kendi dışından empoze edilen “sınırlar”ı incelemektedir. Bu sınırlar nelerdir, nasıl ortaya çıkarlar ve alternatif sınırlar arasındaki tercih hangi kriter veya kriterlere

³⁶ Varım, a. g. e., s. 6.

³⁷ Buchanan, *Liberty, Market and State: Political Economy in the 1980s*, s. 22.

³⁸ Buchanan, James M.: “Constitutional Restrictions on the Power of Government”. in: J. M. Buchanan and Robert D. Tollison (Eds), *The Theory of Public Choice II*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1984, s. 498.

göre yapılır gibi sorulara cevap arama gayreti, anayasal iktisat'ın doğuşunu hazırlayan etkenler olarak³⁹ kabul edilmektedir.

Bu çerçevede, anayasal iktisat teorisinde, temelde, “devlet ne kadar gereklidir?” sorusuna cevap aranmaktadır. Anayasal iktisatçıların bu soruya verdikleri yanıtta göre devlet, “adalet, iç güvenlik, dış güvenlik, diplomasi ve yargı hizmetleri gibi tam kamusal malların yanısıra diğer bazı yarı kamusal hizmetleri de yerine getiren, ekonomide hakem rolü üstlenen ve ancak gerektiğinde, çok sınırlı, dolaylı yollardan ekonomiye müdahalede bulunan bir yapıya” sahip olmalıdır.⁴⁰ Anayasal iktisat teorisinde, bu devlete sınırlı-sorumlu devlet adı verilmekte ve böyle bir devletin de, ancak, iktisadi düzenlemeleri de içeren anayasal bir reform ile gerçekleştirilebileceği iddia edilmektedir.

Bu anlamda, anayasal iktisat teorisinin önerileri şu şekilde sıralanabilmektedir⁴¹:

- Hükümetlerin para basma yetkisi sınırlanmalıdır,
- Vergilerin konusu açıkça belirtilmeli, vergiler sabit oranlı olmalıdır,
- Vergilerin konulması, oranlarının değiştirilmesi veya kaldırılması ve sadece yasa ile yapılmalıdır,
- Bütçe gerçek gelirlere dayanmalı ve denk olması zorunlu kılınmalıdır.
- Hükümetlerin borçlanma olanağı bütçenin belli bir yüzdesi olarak bütçe yasası ile belirlenmeli ve bütçeye harcama maliyeti yükleyecek her yasa teklif ya da tasarısının, harcamanın kaynaklarını da göstermek zorunda olduğu belirtilmelidir. Bu öneriler ışığında, anayasal iktisat teorisi, hazırlanan ekonomik anayasa ile sağlanan denk bütçe zorunluluğu, kamu borçlanma sınırı ve belirli bir enflasyon oranı sınırı uygulaması sayesinde hem ekonomik hem de siyasi istikrarının güvence altına alınabileceğini öne sürmektedir.

³⁹ Savaş, **Anayasal İktisat**, s. 17.

⁴⁰ Scrin, a. g. e., s. 534.

⁴¹ Savaş, Vural Fuat, “Demokrasinin Yeniden Yapılanması: Anayasal Ekonomi Ekolü”, **Demokrasi Gündemi**, C. 2. S. 18, 1994, s. 41-42.

Sonuç olarak, politik konjonktür teorilerinin teorik alt yapısını oluşturması bağlamında, gerek kamu tercihi gerekse anayasal iktisat teorisi, literatürde politikacıların davranışlarını sorgulayan ekoller olarak değerlendirilmekle beraber, geliştirdikleri varsayım ve öneriler çeşitli yönlerden eleştirilmektedir.

1.3. Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorilerine Yöneltilen Eleştiriler

Kamu tercihi teorisine yöneltilen eleştiriler üç konuda toplanmaktadır:

İlk eleştiri konusu, kamu tercihi teorisyenlerinin politikanın özel çıkar gayesiyle gerçekleştirilen bir faaliyet olarak ifade etmelerinin aksine politikanın toplumsal çıkarı sağlama gayesiyle yapıldığı⁴² yönünde olmaktadır.

İkinci eleştiri konusu ise, ilk eleştiri konusunun bir devamı olarak politik karar alma mekanizmasının politik mübadele olmadığı şeklindedir. Buna göre, politik süreç ekonomik piyasalardaki alışveriş gibi kişisel çıkar ve bencil davranış ve tutumlarla değil, toplumsal çıkar ve alturistik (başkalarına zarar vermeden kendi çıkarını gütmek) davranış ve tutumlarla yönlendirilmektedir.⁴³

Üçüncü eleştiri konusuysa, kamu tercihi teorisinin metodolojik bireycilik ilkesidir. Bu şekilde, metodolojik bireycilik esasen liberalizmin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmekle birlikte, liberalizmin karşıtı bir ekonomik sistemi ve düzeni savunanlar “birey”i değil, “toplum”u temel değer ve varlık olarak ele almaktadırlar. Dolayısıyla, sosyalizmi ve onun metodolojik kolektivizm yaklaşımını savunanlar, kamu tercihi teorisinin bireyci temelini⁴⁴ eleştirmektedir.

Anayasal iktisat teorisine yöneltilen eleştiriler ise öncelikle, anayasal iktisatçıların açıklamadıkları, anayasal kanun değişikliğinin nasıl kanunlaştırılabildiği, tamamlanabildiği ve yorumlanabilmesi konularında olmaktadır. İkinci olarak da, anayasal iktisatçıların oy vermedeki, bürokrasideki ve meclisteki engelleri analiz etmelerine rağmen seçmenlerin eğitim, kültür ve statü farklılıklarını dikkate almamaları, bürokrasinin gücünü önemsememeleri ve meclisi yargısal bürokrasinin kontrolünü göz

⁴² Aktan, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, s. 154.

⁴³ Onur, a. g. e., s. 18.

⁴⁴ Aktan, *Anayasal İktisat*, s. 25.

ardı etmeleri⁴⁵ eleştirilmektedir. Bu doğrultuda, anayasal iktisat teorisine yönelik eleştirenlerden ilkinin, anti-rasyonalistlerden geldiği görülmektedir. Evrimci ya da gelişimci rasyonalizm olarak adlandırılan bu yaklaşımda, iyi bir toplumsal düzenin temel kural ve kurumlarının kendiliğinden zaman içerisinde oluşacağı savunulmaktadır. Anti-rasyonalistlere göre, piyasanın işleyişinde esasen bir doğal ahenk düzeni vardır. Bu doğal düzenin işleyişine yapılan müdahaleler, yarardan çok zarar getirmektedirler. Bu nedenle, evrimci rasyonalizmi benimseyenler tarafından, anayasal iktisadın anayasal reform önerilerine⁴⁶ karşı çıkmaktadır.

Diğer bir eleştiri ise, geleneksel hukukçular ve muhafazakarlardan gelmektedir. Geleneksel hukukçulara göre anayasa ülkelerin yapısını, politik kurumların görev ve yetkileriyle işleyiş esaslarını ve politik hak ve sorumluluklarını içeren, muhafazakarlara göre de, uzun dönemli ve kolay değiştirilemeyen bir belgedir. Dolayısıyla, geleneksel hukukçulara göre, ekonomi ile kural ve kurumlar anayasanın konusu içine girmemektedir.⁴⁷ Muhafazakarlar ise, kısa dönemde çok sık değişimler gösteren ekonomi ile ilgili kural ve kurumların anayasada yer almasının, anayasanın sürekli olarak değişimini zorunlu kıldığını vurgulamaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, söz konusu sürekli değişim, zaman kaybını, ekonomi ile anayasayı uyumlaştırma zorluğunu ve anayasanın ilgisiz bir alanı içermesini⁴⁸ ortaya çıkarmaktadır.

Son bir eleştiri de ekonomik anayasanın çoğulcu demokrasiyle bağdaşmadığı doğrultusunda yapılmaktadır. Buna göre de, her partinin, siyasi yelpazede aldığı konumu yansıtan farklı bir programının bulunduğu belirtilmekte ve parti programları arasındaki temel farklılığın içerdikleri iktisat politikasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Buradan hareketle de, eğer, iktisat politikasının tespit yetkisi anayasaya devredilirse, partiler arası farklılıkların büyük ölçüde ortadan kalkacağına ve çoğulcu demokrasiden farklı bir siyasi yapının⁴⁹ ortaya çıkması ihtimaline işaret edilmektedir.

⁴⁵ Onur, a. g. e., s. 18.

⁴⁶ Aktan, *Anayasal İktisat*, s. 26.

⁴⁷ Onur, a. g. e., s. 19.

⁴⁸ Aktan, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, s. 155.

⁴⁹ Serin, a. g. e., s. 532.

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI TEORİLERİ

2.1. Politik Konjonktür Teorilerine İlişkin Temel Kavramlar

İktisadi yaşamın temel olgularından bir tanesi, iktisadi faaliyet düzeyinin birbirini takip eden iniş ve çıkışlar sergilemesi ve bunun sonucu olarak, başta istihdam ve üretim düzeyi gibi ekonomik büyüklüklerin uzun dönem trend değerlerinde sapmaların ortaya çıkmasıdır. Şu halde, gözlemlere göre, ülke ekonomileri uzun vadede belirli bir büyüme çizgisi izlemekle birlikte, bu büyüme süreci iniş ve çıkışlara konu olmaktadır.

Bu şekilde, belli başlı makro büyüklüklerin uzun dönem trend değerlerinden devresel sapmalar sergilemesi, konjonktür dalgalanmaları olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰ Fakat burada konjonktür ve dalgalanma kavramlarının birbirinden farklı anlamlara sahip olduğuna dikkat çekilmektedir. Şöyle ki, konjonktür, bunalım ve refah dönemlerindeki iniş ve çıkışı, dalgalanma ise, dönem ayırımı yapılmaksızın ortaya çıkan değişimi göstermektedir.

Konjonktür ve dalgalanma kavramları gibi, politik konjonktür ve politik dalgalanma kavramları da farklı anlamları içermektedir. Politik konjonktür, seçim dönemlerinde, politik nedenlerden ötürü ekonomide meydana gelen değişimi, politik dalgalanma, dönem ayırımı yapılmaksızın, politik nedenlerden ötürü (ülkelerarası savaş, ülke içinde meydana gelen ihtilal, ayaklanma, devrim, grev ve/veya lokavt gibi) ekonomide meydana gelen değişimi ifade etmektedir.

İfade ettiği anlam açısından politik konjonktür ve politik dalgalanma kavramlarının farklı olmasına rağmen, politik konjonktür dalgalanmaları teorilerinde, politik konjonktür dalgalanmaları biçiminde kullanılması da tutarlı kabul edilmektedir. Çünkü politik konjonktür dalgalanmaları ile ifade edilmek istenen nokta, politik nedenlerin ortaya çıkardığı refah ve bunalım dönemlerindeki iniş-çıkışların niteliğinin

⁵⁰ Paya, M. Merih, *Makro İktisat*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 422.

(sistemik veya sistemik olmaması) kesinlik arz etmediğidir. Bir başka deyişle, politik konjonktür dalgalanmaları, politik konjonktürün, her farklı seçim döneminde, aynı değişkenler üzerinde ve/veya aynı oranda ortaya çıkmayabileceğini ifade etmektedir.

Bu bağlamda, “politik konjonktür dalgalanmaları” şu şekillerde tanımlanmaktadır:

Dar anlamda politik konjonktür dalgalanmaları, seçimlerin ve seçim sonuçlarının makro ekonomik değişkenlerde ve dolayısıyla ekonomik başarıda ortaya çıkardığı sapmadır.

Geniş anlamda politik konjonktür dalgalanmaları ise, bazı ekonomik ve politik avantajlar elde etmek amacıyla ekonomiyi hile ile yöneten seçime aday politikacıların ve iktidardaki politikacının seçim döneminde ekonomiye aktardığı fonlarla artan, kişisel gelir ve ekonomik değişkenler üzerinde kısa ve uzun dönemde, devrevi bir etki yapmasıdır.

İki farklı şekilde tanımlanan politik konjonktür dalgalanmalarında zaman ise, kısa ve uzun dönem olarak iki kısma ayrılmaktadır. Kısa dönem seçim öncesi ve seçim yılını ve/veya seçim yılını ve seçim sonrası yılı içeren bir yıllık süreyi kapsamaktadır. Uzun dönem bir seçimden diğerine kadar ki dört yıllık süreyi içermektedir. Bu noktada, seçim yılı ve seçim dönemi arasındaki farklılığa işaret edilmekte ve seçim dönemi kavramının, seçimin yapıldığı seçim yılı ve seçim yılından önceki ve sonraki yılı belirttiğine⁵¹ değinilmektedir.

Literatürde, yukarıdaki temel kavramlar çerçevesinde, politik konjonktür dalgalanmaları teorileri incelemeye geçilmeden önce, ekonomik hayattaki ekonomik ajanların davranış tarzlarında politik konjonktür dalgalanmaları teorilerine özgü kavramların ve tanımların olması nedeniyle ajanların davranış tarzlarının açıklanmasında yarar görülmektedir.

⁵¹ Cameron, David R.: “The Expansion of The Public Economy: A Comparative Analysis”, *American Political Science Review*, Vol. 72, 1978, s. 1243–1261 ve Onur, a. g. e., 2–10, 21.

2.2. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorilerindeki Karar Birimlerinin Davranış Tarzları

Politik konjonktür dalgalanmalarında karar birimleri özel piyasadaki hanehalkı ve firma yerine seçmenler, politikacılar, baskı grupları ve bürokratlar olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.⁵²

2.2.1. Seçmenlerin Davranış Tarzları

Politik konjonktür dalgalanmalarının oluşmasında ve politik süreçte hangi partinin hükümet olacağını belirlemesi açısından seçmen davranışları önemli bir yer tutmaktadır.

2.2.1.1. Siyasal İlgisizlik ve Bilgisizlik

Piyasa ekonomisinde birey, satın almak istediği mal ve hizmetler için araştırma yapma ihtiyacı hissedebilmektedir. Oysa seçim gibi toplumsal kararların alınmasında, bireyler çeşitli nedenlerin etkisiyle kararlarını rastgele bir biçimde alabilmektedirler. Buna göre, öncelikle, kamu ekonomisinde bireylerin kamusal mal ve hizmetlere olan tercihleri (talepleri) ile kamusal mal ve hizmetlerin arzı arasında yakın bir ilişki mevcut olamaması nedeniyle, bireyler tercihlerini oylama mekanizması aracılığıyla açıklarlarken ihmalci ve ilgisiz davranabilmektedirler.

İkinci olarak da, seçmenler kendisine kamusal mal ile hizmet arz edecek parti veya kişiler hakkında bütün bilgileri toplamasının maliyetinin, (marjinal maliyet) elde edilecek sonucun sağlayacağı faydanın (marjinal fayda) büyük olması nedeniyle bilgi toplamakta ve bunları ayrıntılı olarak analiz edemeyebilmektedirler. Böylece seçmenler, bedavacılığın kolay olması ve bilgi toplama maliyetinin yüksek olması nedenleriyle⁵³ ilgisiz ve ihmalci davranış tarzı sergileyebilmektedirler.

⁵² Onur. a. g. e., s. 25.

⁵³ Savaş. Vural Fuat, **Politik İktisat**, Beta Yayın-Dağıtım A. Ş., İstanbul, 1998, s. 143 ve Aktan, **Anayasal İktisat**, s. 8-9.

Seçmenlerin bilgisizliğiyle ise, bireylerin eğitim ve kültür düzeylerinin heterojen olması ve kitle iletişim araçlarının bireylere yeterince sağlıklı ve doğru bilgiyi iletememesi sonucu seçmenlerin kamusal mal ve hizmetlerin tercihlerinde bulunurken yeterli sağlıklı ve doğru bilgiye sahip olamaması⁵⁴ durumu ifade edilmektedir.

Bu anlamda, toplumun genel olarak politik konularda ilgisiz ve bilgisiz davranması, buna karşılık çıkar gruplarının politika ve politikacılarla çok sıkı bir ilişki içinde olması başta bütçe olmak üzere bütün yasaların “toplum çıkar”ından çok özel çıkar gruplarının çıkarını gözeten bir nitelikte olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle de, “toplum çıkarının”, günlük politikada daha az öncelik taşıdığı⁵⁵ düşünülmektedir.

2.2.1.2. Unutkanlık ve Miyopluk

Seçmenlerin düşüncelerindeki eski gözlemlerin optimal ağırlığının yenilerinden daha az olması yani, seçmenlerin unutkanlığı, seçmenlerin sistematik hata yapmasına neden olmaktadır. Bu ise politikacıların istedikleri politikaları başarıyla uygulamasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, seçmen unutkanlığının en önemli nedeni olarak, seçmenin hükümetin yeterlilik düzeyiyle ilgili bilgi üstünlüğüne sahip olamaması durumu⁵⁶ gösterilmektedir.

Seçmelerin kamusal mal ve hizmetleri kısa dönemli ve sonuçları çabuk görülen hizmetleri kendilerine arz edecek politikacılara oy vermeyi tercih etmesi veya uzun dönemde refahını azaltma pahasına olsa bile, kısa dönemde kendilerine maddi yarar sağlayacak politikaları desteklemesi eğilimi ise, “seçmenlerin miyopluğu” olgusu⁵⁷ ile açıklanmaktadır. Böylelikle, seçmenlerin seçim öncesi kazançlarına (maaş artışları, vergi indirimleri, destekleme fiyatlarının artması, kredi faiz oranlarının azaltılması) göre oy kullanması, politikacıları geleceğin değerlendirilmesinde günlük ve kısa vadeli hesaplara göre hareket etmeye⁵⁸ yöneltebilmektedir.

⁵⁴ Aktan, *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, s. 137.

⁵⁵ Savaş, *Politik İktisat*, s. 143–144.

⁵⁶ Onur, a. g. e., s. 9–10.

⁵⁷ Denzau, T. Arthur, Robert J. MacKay; “Benefit Shares and Majority Voting”, *The American Review*, Vol. 66, 1976, s. 69–76.

⁵⁸ Nordhaus, William; “The Political Business Cycle”, *Review of Economic Studies*, Vol. 42, 1975, s. 169–190.

Bu varsayımlar ışığında, sadece son ekonomik olaylar oy verme kararında güçlü bir rol oynamaktadır. Geçmiş ekonomik olaylar oy üzerinde bazı etkilere sahipken ekonominin gelecek yönetimi ile ilgili beklentilerin hiçbir etkiye sahip olmadığı⁵⁹ kabul edilmektedir.

2.2.1.3. Seçmenlerin Rasyonel veya Uyarlanmış Beklentileri

Bir karar biriminin, mevcut ve erişilebilen tüm bilgileri, sistematik hata yapmayacak biçimde kullanarak karar alması veya geleceğe ait tahminlerde bulunması durumunda, rasyonel bekleyişe uygun hareket ettiği söylenmektedir.⁶⁰ Bu tanımdan hareketle rasyonel seçmen; uzun dönemi düşünerek, çıkarını da bu dönemde maksimum yapmaya çalışan⁶¹ geçmiş iktidarların iyi ve/veya kötü uygulamalarını unutmayan, sistemin işlerliği hakkında geniş bilgiye sahip olan ve risk almaktan kaçınan kişi olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıdan tanımlamadan hareketle, rasyonel olmayan seçmenin oy verirken kullandığı kriterler ise, uyarlanmış beklentiler ve partizanlık olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Buna göre, insanların gelecekle ilgili tahminlerinde olaylar hakkında tutarlı ve doğru bilgileri derleyip, bu bilgiler arsında sebep-sonuç ilişkisi kurarak, sağlıklı ve doğru kararlara ulaşması olarak tanımlanan rasyonel beklentilerin aksine uyarlanmış beklentiler geçmişte yaşanan tecrübe ve edinilen bilgiye göre oluşmaktadır. Daha geniş bir anlatımla toplumsal bütündeki ajanlar gelecekte olabilecek olaylar hakkında belirli bir yargı ile tahminde bulunmaktadırlar. Eğer bireylerin bu yargılarının kaynağı geçmişte yaşanan benzer olaylar ise bireylerin gelecekle ilgili beklentilerine uyarlanmış beklentiler⁶² denilmektedir.

⁵⁹ Tufte, Edward, *Political Control of The Economy*, Princeton N.J., P Princeton University Press, 1978, s. 58.

⁶⁰ Seyidoğlu, Halil, "Rasyonel Beklentiler". *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 2002, s. 521.

⁶¹ Genel olarak kendi çıkarını kollayan kişi, kendi çıkarını kollarken başkalarına zarar veren egoist ve kendi çıkarını kollarken başkalarına zarar vermeme alturist olarak ikiye ayrılmaktadır. Politik konjonktür dalgalanmaları modellerinin tümünde seçmenin alturistik olduğu varsayılmaktadır. Onur, a. g. e., s. 26.

⁶² Eren, Ercan, *İktisatta Yöntem*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1989, s. 170 ve Parasız, İlker, *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s. 208.

Bu çerçevede, uyarlanmış beklentilere sahip bireyler hata yapabilirken rasyonel beklentilere sahip bireyler ise, ancak politikacılar tarafından kandırılabilirlerdir. Çünkü rasyonel beklentilere sahip bireyler sistematik hata yapmamaktadırlar. Diğer bir deyişle, rasyonel beklentilere sahip olan bireyler sadece politikacılar tarafından şoka maruz bırakıldığında hata (sistematik olmayan)⁶³ yapabilmektedirler.

Uyarlanmış beklentilere sahip bireylerin sistematik hata yapabilmesi politik konjonktür dalgalanmaları açısından önemli görülmektedir. Zira, uyarlanmış beklentilere sahip bireyler politikacıların uygulayabilecekleri politik hileye kolayca kanabilmektedir. Böylelikle, uyarlanmış beklentilere sahip bireyler politik hileye kanarak sistematik hata yapabildiği zaman ortaya çıkan politik konjonktür dalgalanmalarına, sistematik politik konjonktür dalgalanmaları denilmektedir. Bu arada, seçmenin partizanlık kriteriyle hareket etmesi durumunda ise⁶⁴, seçmen bir önceki seçimlerden edindiği bilginin gelecek seçimler için de geçerli olduğunu düşünmekte ve/veya kendi görüş ve ideolojilerine yakın bulduğu için her seçim döneminde belirli bir partiye oy vermektedir.

Detken ve Gartner da yaptıkları çalışmada, rasyonel beklentilerin geçerli olduğu işgücü piyasasını temel almaktadırlar. Bu duruma dört farklı durum ortaya çıkmaktadır. İlki, ekonominin başlangıç konumu ikincisi, hükümetin genişletici politika izlemediği ve işgücü piyasasının bunu algıladığı üçüncüsü, genişletici politikayı işgücü piyasasının beklemediği ve hükümetin uyguladığı ve sonucusu, işgücü piyasasının genişletici politikayı bekleyip de uygulamadığı durumu göstermektedir. Bu olası davranışlar doğrultusunda, hükümetin bir zaman gecikmesinin varlığı kabul edilmektedir.

Detken ve Gartner'e göre uyarlanmış beklentilerden rasyonel beklentilere doğru yönelindikçe politik konjonktür dalgalanmaları azalmaktadır. Fakat yukarıda sözü edilen zaman gecikmesinden dolayı hükümetler ve işgücü piyasaları uzun dönemde fiyat istikrarının olmadığı bir tuzak içine düşebilmekte ve politik konjonktür

⁶³ Parasız, İlker, *Para Politikası*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1996, s. 220.

⁶⁴ Smith, Austen David, Jeffrey S. Banks; "Information Aggregation, Rationality and Condorcet Jury Theorem", *America Political Science Review*, Vol. 90, 1996, s. 34-43.

dalgalanmalarına maruz kalabilmektedir.⁶⁵ Sonuç olarak, rasyonel beklentiler de demokratik piyasa ekonomilerini enflasyonist süreçten koruyamamaktadır.

2.2.1.4. Dalgalı Oy Verme

Seçmenlerin oy verme tarzlarından biri olan dalgalı oy verme ile, seçmenlerin beklentilerinin uyarlanmış olması varsayımından hareketle, hükümetlerin ekonomiyi bunalımdan uzak tutma başarılarını gözönüne alarak, tercihlerini (oylarını) değiştirebildiği ifade edilmektedir. Bir başka deyişle, seçmenler hükümetlerin geçmiş performanslarına bakarak yeni seçim döneminde oylarını, dilediklerini yönde değiştirebilmektedir. Seçmenin oyunu her seçimde değiştirip değiştirmedigine göre seçmen esnek ve rijit seçmen olarak ikiye ayrılmaktadır. Esnek seçmen oy verme özelliğine sahipken, rijit seçmen özellikle ideolojik nedenlerle yapılan her seçimde aynı partiye⁶⁶ oy vermektedir.

2.2.2. Politikacıların Davranış Tarzları

Politikacılar gerek politik süreç gerekse ekonomik süreçte söz sahibi olmalarından dolayı politik konjonktür dalgalanmalarının oluşumunda etkin rolü oynamaktadır.

2.2.2.1. Politikacıların Miyopluğu

Politikacıların seçmeni memnun edecek politika uygulaması, bu politikaların uzun dönemde ekonomi üzerinde olumsuz etkilerini göz ardı etmesi durumuna, politikacının miyopluğu olgusu denilmektedir.⁶⁷ Diğer bir deyişle, bu varsayımına göre politikacılar, seçmeni birkaç ay sevindirecek politikalar uygulamakta ve köklü politikalar üretmek yerine kısa dönemli ve sonuçları çabuk görülen hizmetleri⁶⁸ tercih etmektedirler.

⁶⁵ Dekten, Carsten, Manfred Gartner, "Governments, Trade Unions and the Macroeconomy: An Expository Analysis of the Political Business Cycle", **Public Choice**, Vol. 73, 1992, s. 37-53 ve Varım, a. g. e., s. 6-10.

⁶⁶ Varım, a. g. e., s. 9.

⁶⁷ Savaş, Anayasal İktisat s. 19.

⁶⁸ Aktan, Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat, s. 138.

2.2.2.2. Politik Hile

Devletin hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak için hayata geçirdiği politikaları ve bu politikaların yarattığı sonuçları izlemek için gerekli olan bilginin düzenli, anlaşılabilir, tutarlı ve güvenilir bir biçimde sunulması olarak tanımlanan saydamlık kavramı, devleti topluma karşı daha sorumlu ve hesap verebilir hale getirmenin en önemli araçlarından⁶⁹ birisi olarak kabul edilmektedir.

Bu bağlamda saydamlık, kamu kaynaklarının dağıtımında etkinliğin ve verimliliğin gözetilmesini özendirilmekte ve devlet faaliyetlerinin daha gözlenebilir hale gelmesini olanaklı kılmaktadır. Bu suretle, toplum, devleti daha iyi izleyebilmekte ve böylelikle politikacıların ve bürokratların kamu yararına daha uygun davranmaları teşvik edilmektedir. Bu nedenle, hükümet işlerinde saydamlık, başarılı bir devlet reformu stratejisinin temel unsurlarından⁷⁰ biri olarak değerlendirilmektedir. Oysa genel olarak politikacılar, seçimi kazanmak için aşırı gizlilik içine girerek, aşırı vaatte bulunarak, seçmenlerine karşı yalan söyleyerek, propagandayla göz boyayarak veya aşırı bilgi sunarak politik hile yapabilmektedirler.⁷¹

Bu anlamda beliren, politik hile ile yönetimin temelde, seçmenlerin bedavacı olmasından yani, kamusal faaliyetin topluma yönelik toplam faydası yerine, kendisine yönelik marjinal faydasını dikkate alması ve kendilerine özel fayda sağlayan kamusal faaliyetlerin artırılmasını isterken bunun maliyetini de daha az katlanma eğiliminden kaynaklandığı⁷² iddia edilmektedir. Diğer bir deyişle, seçmenlerin bu yöndeki davranış tarzları politikacılar tarafından ekonominin politik hile ile yönetimine ve popülist uygulamaların özellikle seçim dönemlerinde gerçekleştirilmesine neden olabilmektedir.

Netice itibarıyla, politikacıların ekonomiyi politik hile ile yönetimi, özellikle bütçe açıklarında büyük bir yer tutan bütçe transferleri, genel bütçede yer alan kamu harcamaları ve genel bütçede yer almayan kamu kurumlarının bütçeleri konusunda söz

⁶⁹ İstanbul Sanayi Odası: "Ekonomik İstikrar İçin Şeffaf Devlet Kayıt Dışı Ekonomi". *ISO Dergisi*, Mart, 2001, s. 11.

⁷⁰ Saygılıoğlu, Nevzat, Selçuk Arı, *Etkin Devlet*, Pelin Ofset, İstanbul, 2003, s. 133.

⁷¹ Aktan, Coşkun Can, *Politik Yozlaşma ve Kicoptakrasi 1980-1990 Türkiye Deneyimi*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 32-45.

⁷² Kovancılar, Birol: "Çağdaş Liberal Düşüncede Demokratik Karar Alma Mekanizması ve Bütçe Harcamalarında Popülist Eğilimler", *Celal Bayar Üniversitesi İ. İ. B. F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, S. 3, 1997, s. 211-212.

konusu olabilmekle beraber, politik konjonktür dalgalanmalarının⁷³ oluşum sürecinde de etkili olmaktadır.

2.2.3. Baskı Gruplarının Davranış Tarzları

Siyaset bilimi literatüründe baskı grupları ile çıkar grupları farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte, bu iki kavram çoğu zaman birbirleriyle karıştırılarak aynı anlamda kullanılmaktadır.⁷⁴ Bu sebeple, bu iki kavram birbirinden ayırt edilmektedir.

Buna göre; çıkar grubu kavramı ile çağdaş içiş bünyeli toplumlarda faaliyet gösteren, diğer gruplardan belirli taleplerde bulunan, ortak davranışlara sahip ve aralarında fiili bir “çıkarcı” birlikteliği olan insanlardan oluşan bir topluluk ifade edilirken,⁷⁵ çıkar gruplarının özel bir türü olan baskı gruplarıyla ise⁷⁶; “ortak menfaatler etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için siyasal otoriteler üzerinde etki yapmaya çalışan örgütlenmiş gruplar” kastedilmektedir.⁷⁷ Bir başka ifadeyle, hükümet ve yönetim üzerinde çeşitli yollardan etkili olan çıkar gruplarına baskı grupları denilmektedir.⁷⁸ Baskı gruplarına, günümüzde özel şirket ve holdingler, işveren sendikaları, odalar (ticaret, sanayi, ziraat odaları ve diğer mesleki birlikler) dernekler ve medya gibi kuruluşlar⁷⁹ örnek olarak gösterilmektedir.

Bütün bu bilgilerin ışığı altında, baskı grupları ile çıkar gruplarının birbirlerinden farklı özelliklerini Tablo 2.1.’de şu şekilde özetlenmektedir.

⁷³ Onur, a. g. e., s. 34–35.

⁷⁴ Scrin, a. g. e., s. 418.

⁷⁵ Abadan, Nermin; “Devlet İdaresinde Menfaat Gruplarının Rolü”, A. Ü. S. B. F. Dergisi, C. 14, S. 5, Mart, 1959, s. 233.

⁷⁶ Daver, Bülent, *Siyaset Bilimine Giriş*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1969, s. 236.

⁷⁷ Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 193.

⁷⁸ Gürbüz, Yaşar, *Siyasal Sistemler*, MAY Yayınları, İstanbul, 1980, s. 62.

⁷⁹ Aktan, Coşkun Can; “Kamusal Hırsızlığın Politik İktisadı: Plütokrazi ve Kollamacılık”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, S. 11, 1994, s. 12.

Tablo 2.1. Baskı Grupları ile Çıkar Gruplarının Farklılıkları

Baskı Grupları	Çıkar Grupları
— Siyasi karar merkezine etki yaparlar.	— Siyasi karar merkezlerine etkileme yapmazlar.
— Devamlı ve ortak bir çıkarı savunurlar.	— Devamlı ve ortak bir çıkarları her zaman yoktur.
— Şuurlu ve teşkilatlıdır.	— Teşkilatlı değildir.
— Organize olmuşlardır.	— Organize olmaları güçtür.
— Disiplinlidir.	— Disiplin yoktur.
— Demokratik kitle örgütleridir.	— Demokratik kitle örgütleridir.
— Demokratik katılımı temin ederler.	— Demokratik katılımı temin ederler.

Kaynak: Serin, a. g. e., s. 418.

Çıkar gruplarının amaçları doğrultusunda siyasi iktidarı ve bürokrasiyi “etkilemesi” ya da “baskı yapması” sonucu oluşan baskı ve düşüncelerini doğrudan doğruya kamu politikalarına dönüştürmelerinde etkili olamamaları sonucu ortaya çıkan baskı grupları⁸⁰ için devlet, karar alma mekanizmaları açısından önemli görülmektedir. Çünkü karar alma merkezlerinde, iktisadi hayat ile ilgili alınabilecek kararlar baskı gruplarını çok yakından ilgilendirmektedir. Bu sebeple baskı grupları, karar merkezlerini etkilemek için, siyasi mekanizmanın karar veren merkezlerine yerleşebilmektedirler. Böylelikle, siyasi iktidarda olanlar, siyasi kararlarıyla toplumdaki çeşitli grupların çıkar çatışmalarını, toplumun ortak yararı doğrultusunda düzenlemek isteseler de çıkar grupları onların siyasi kararlarını etkilerken, iktisadi süreci de etkilemiş⁸¹ olmaktadır.

Baskı gruplarının faaliyetleri, yetkili organları kendilerinin haklılığına inandırmaya çalışabilmekte ve yetkili kurumaların ilgisizliği halinde özellikle seçimlerin yaklaştığı dönemlerde parlamento adayları ile parlamenterleri desteklemeyecekleri şeklinde tehdit edebilmektedirler. Böylece, bazı parlamento üyelerinin baskı grubunun çıkarlarını savunması sağlanmış olabilmektedir. Öte yandan, mali olanaklar için gördürülmesi için sorumlunun satın alınması biçiminde kullanılabilir. Son olarak, hükümetin görevlerini yerine getirmesini önlemeye çalışmak amacıyla kamu kuruluşlarıyla işbirliğinden uzaklaşmakta, hazine bonolarını satın almama biçiminde finansal bunalım yaratılmakta ve vergi ödemekten

⁸⁰ Aktan, Coşkun Can; “Rant Savaşları”, TOBB Ekonomik Forum, 1994, s. 14.

⁸¹ Serin, a. g. e., s. 475.

kaçınılabilmektedir. Uygulamada baskı gruplarının bu davranışları, genel grev, lokavt ve öğrenci hareketleri biçimlerinde⁸² ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan, çıkar gruplarına göre daha iyi organize olan baskı grupları, siyasal kararları çeşitli yöntemlerle (baskı gruplarının siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkileme yöntemleri, lobicilik, kanun simsarlığı, gezgincilik, seçim kampanya yardımları, tehdit, sabotaj, rüşvet ve iknadır.⁸³) çıkarları doğrultusunda kolayca etkileyebilmektedir. Baskı gruplarının etkinliği siyasi partilerin gücüne, demokratik kitle örgütlerinin yaygınlığına ve ülkedeki siyasal kültür düzeyine bağlı olarak değişebilmektedir. Ancak, siyasal seçimlerin toplumsal tercihleri çarpık olarak yansıttığı durumlarda, genellikle işverenleri temsil eden baskı gruplarının etkinliği artabilmektedir. Her ne kadar, işçi sendikalarının bölünmüşlüğü ve organizasyon biçiminden kaynaklanan sorunları, siyasal kararlar üzerindeki etkinliklerini azaltılabile de, ekonomik gücü elde tutan işveren temsilcileri siyasal kararlar üzerinde⁸⁴ daha etkin olabilmektedirler.

Sonuç olarak, baskı gruplarının, yukarıda şekliyle, devletten teşvik ve sübvansiyon v.s. hak ve yetkiler elde etmek için sarf ettikleri ve milli gelire hiçbir katkısı olmayan aksine milli gelirden aynı miktarda fırsat maliyetini azaltan gayret ve harcamalarının, ekonomide rant kollamanın yaygınlaşmasına⁸⁵ neden olduğu kabul edilmektedir.

2.2.3.1. Rant Kollama

Kısaca, toprağın kullanım fiyatı şeklinde ifade edilen rant kavramı, üretim faktörlerinden toprağın ve diğer kaynakların (madenler, petrol yatakları, ormanlar v.b.) üretimden aldığı paya verilen isim şeklinde tanımlanmaktadır.⁸⁶ Diğer bir ifadeyle, üretim sürecine katılan emek faktörünün gelirine “faiz”, teşebbüs faktörünün gelirine

⁸² Sakal, Mustafa; “ Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Ajanlar ve Roller ”, **D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi**. C. 13, S. 1, 1998, s. 213–217.

⁸³ Aktan, **Kamusal Hırsızlığın Politik İktisadı: Plütokrazi ve Kollamacılık**, s. 12.

⁸⁴ Şener, Orhan, **Kamu Ekonomisi**, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1996, s. 173.

⁸⁵ Aktan, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, s. 139–140.

⁸⁶ Ünsal, Erdal M., **Mikro İktisat**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 8.

“kar”, toprak faktörünün gelirine ise “rant” adı verilmektedir. Diğer üretim faktörleri gibi “rant”ın ortaya çıkmasının nedeni de, toprağın sınırlı ve kıt bir kaynak olmasıdır.⁸⁷

Ekonomi ve politika ilişkisinde gözlenen “rant kollama”⁸⁸ olgusu ise, “çıkartarak baskı gruplarının devlet tarafından suni olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyetleri ve bu amaçla yapmış oldukları harcamaları” ifade etmektedir.⁸⁹

Rant kollama, uygulamada monopol kollama, tarife, lisans kollama, kota kollama, sosyal yardım kollama, ve tütün kollama gibi farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Buna göre, söz konusu kavramlar şu şekilde tanımlanmaktadır⁹⁰:

— Monopol kollama, devlet tarafından verilen veya verilecek olan bir monopol imtiyazı elde etmek için kişi ve grupların lobicilik faaliyetlerinde bulunmalarıdır.

— Tarife kollama, yurtiçi baskı gruplarının karlarını arttırmak için belirli mal hizmetlerin ithalatına tarife konması veya bunların ithalatının yasaklanması konusunda lobiler oluşturarak hükümete veya hükümete yakın kaynaklara baskı yapmalarıyla ortaya çıkan faaliyetlerdir.

— Kota kollama, ithalata konan kota veya kontenjanları elde etmek için yapılan çalışmalardır.

— Lisans kollama, ithalata getirilen ve bazen dağıtılan tahsisli kotaların lisans belgesini almak için sosyal yardım kollamama devletten sosyal yardım almak için, gösterilen çabalarıdır.

⁸⁷ Onur, a. g. e., s. 119.

⁸⁸ Rant kollama kavramını ilk olarak 1974 yılında Ann O. Kruger tarafından kullanıldığı belirtilmekle beraber konunun teorik yönünün, 1967 yılında Gordon Tullock tarafından geliştirildiğine işaret edilmektedir. Bknz. Stefan Brandauer: “Rent Seeking and Electoral Accountability”, Paper, University of Munich, 2005

⁸⁹ Bu noktada, rant kollama kavramını daha da belirginleştirmek için literatürde “gerçek rant” ile “sunî rant” arasında ayırım yapılmaktadır. Buna göre, gerçek rant, arzı sabit (kıt olan) toprağın ve diğer doğal kaynakların gelirini ifade ederken; sunî rant ise bizzat devlet tarafından bazı ekonomik faaliyetlerin bizzat devlet tarafından düzenlenmesi suretiyle ortaya çıkan bir olguyu tanımlamaktadır. Bknz. Aktan, Coşkun Can: “Politikada Rant Kollama”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 26, S. 4, 1993, s. 119-125.

⁹⁰ Altay, Asuman: “Siyasal Süreçte Kamu Malı ve Hizmetine Olan Siyasal Talep”, *D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi*, C. 7, S. 1, 1992, s. 239.

— Tüyo kollama, ise herhangi bir kurumda veya firmada halka henüz duyurulmamış bilgilerin dışarıya sızdırılması sonucu bazı çevrelerin gelir elde etmeleridir.

Özetle, siyasi iktidarın yeniden seçilmeyi garantilemek için özel çıkarları himaye etmeye önem vermesi, toplumda rant kollama ve gayretlerini artırmaktadır. Bu durumda, neticede,⁹¹ transfer toplumuna doğru dönüşümü hızlandırmaktadır.

2.2.3.2. Transfer Toplumu

“Transfer toplumu” deyimini, devlet hazinesinden çeşitli çıkar gruplarına, gittikçe artan miktarlarda fon aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre, başlangıçta “refah devleti” diye nitelendirilen ve bütün fertlerin “minimum yaşama standardı”nın üzerinde bir yaşam seviyesine kavuşturmayı amaçlayan bir devletin işsizlik, hastalık, yaşlılık gibi çeşitli nedenlerle, yeteri kadar gelir elde edemeyen vatandaşlarına gelir transferi yapmak için başvuru olan bu yöntem; bugünün demokratik rejimlerinde kime niçin verildiği bilinmeyen, ancak devamlı artan bir⁹² harcama türüne dönüşebilmektedir. Refah devleti ideali ile de bağdaşmayan bu durumun ana nedeni olarak, siyasi iktidarın “yeniden seçilmeyi güvence altına almak” istemesi gösterilmektedir. Bunun sonucu olarak da, siyasi iktidarlar bu amaçla, mevcut transfer ödemelerini artırırken, yeni transfer ödemelerini geliştirebilmektedirler.

Bu bağlamda, demokrasilerde, devletten fertlere, üretken bir hizmet karşılığı olmayan ve “transfer ödemeleri” adı verilen bu ödemeler “doğrudan yapılan transferler” veya “refah transferleri” ve “dolaylı yapılan transferler” veya “düzenleyici transferler” diye iki grup şeklinde⁹³ incelenmektedir.

Doğrudan transfer harcamaları içinde devlet borçlarının faizleri, savaş gazi ve malüllerine ödenen maaşlar, sosyal yardımlar, sosyal sigorta yardımları, emekli maaşları yer almaktadır. Bu harcamalar, harcamalardan yararlanan şahısların gelirlerini doğrudan doğruya artırmaktadır.⁹⁴

⁹¹ Savaş. *Anayasal İktisat*. s. 31–32 ve Onur. a. g. e., s. 49.

⁹² Aktan, Coşkun Can. *Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi 1980–1990 Türkiye Deneyimi*, s. 63.

⁹³ Savaş. *Anayasal İktisat*. s. 23–24.

⁹⁴ Türk, İsmail. *Kamu Maliyesi*. Turhan Kitabevi Basım Yayın Tic. Ltd. Şti., Ankara, 1999, s. 53.

“Düzenleyici transferler” ise, genellikle iş çevrelerine, orta ve yüksek gelirli grubu oluşturan kimselere yapılan transfer ödemelerinden oluşmaktadır. Bu tür transfer ödemeleri, refah ödemeleri, refah transferleri gibi doğrudan yapılmamaktadır. Ortaya çıkışları; fiyat kontrolleri, belli işlerin yapılmasının lisansa bağlanması, ithalat ve ihracata getirilen sınırlamalar, gümrük tarifeleri, çevre düzenlemesi, bölge planlaması, vergi kolaylıkları ve çeşitli teşvik önlemleri aracılığıyla olmaktadır. Bu tür düzenlemeler sonucu ortaya çıkan “rantlar”; orta ve yüksek gelir grubundaki kişilere⁹⁵, diğer bir deyişle, lobicilik faaliyetleriyle, siyasi iktidarlar üzerinde etkili olmaya çalışan kişilere aktarılabilmektedir.

2.2.3.3. Lobicilik Faaliyetleri

Lobi kavramı, günümüze kadar baskı grupları ile aynı anlamda kullanılmış bir kavram olmakla beraber, kelime anlamı itibarıyla lobi, hol, koridor gibi anlamları ifade etmemektedir. Bu anlamda, buradaki hol veya koridor tabiri ile parlamento koridoru vurgulanmaktadır. Çünkü lobiciler veya bir başka ifadeyle, “kanun simsarları” genellikle meclis koridorlarında milletvekili ve bankalarla ilişki kurarak, belirli bir konuda yasanın çıkarılması için faaliyet gösteren, onları ikna etmeye çalışan kişileri tanımlamaktadır. Bu kişiler çeşitli gruplara dahil olabileceği gibi, bağımsız çalışan ve geçimlerini bu yoldan kazanan kişilerde olabilmektedirler.

Türkiye’de ve diğer ülkelerde lobicilik faaliyetleri, daha çok bir örgüt, bir grup adına kulis yapma şeklinde görülmektedir. Buna göre, baskı grupları başlıca şu şekilde lobicilik yapmaktadırlar⁹⁶:

— Baskı grupları tarafından, seçim öncesinde bir siyasal partiye parasal veya diğer şekillerde yardımda bulunmaktadır. “Seçim Kampanyası Finansmanı” olarak adlandırılan bu birinci yöntemde, baskı grupları seçim sonrasında destekledikleri partinin iktidarı kazanması halinde, iktidar üzerinde etkili olmaya çalışarak çıkar ve rant sağlamaya çabalamaktadırlar.

⁹⁵ Savaş, *Anayasal İktisat*, s. 24–25.

⁹⁶ Aktan, Coşkun Can: “Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma”, *Yeni Türkiye*, Yıl. 3, S. 14, 1997, s. 1063.

— Son olarak, baskı gruplarının, seçim sonrasında bazı milletvekillerinin parlamentoda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesini sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Bu yöntemde ise, milletvekillerinin “gezgincilik” yaparak diğer milletvekillerini ve bürokratları etkilemesi söz konusu olmaktadır. Bu noktada, baskı gruplarının, “gezginciler”in özellikle nüfuslu, sözü geçen, iş bitiren kimselerden oluşmasına özen gösterdiklerine değinilmektedir.

2.2.4. Bürokratların Davranış Tarzları

Bürokrasi⁹⁷, siyasi iktidarın politikalarını uygulamaya koyan ve devletin günlük hizmetlerini gören memur ve benzeri görevlilerden oluşan idari yapı biçiminde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede bürokrasi, gelirlerini; ürettiği hizmetlerin satışlarından değil; siyasi iktidarın tahsis ettiği bütçeden almaktadır. Bürokrasinin görevi bu bütçeyi, toplumsal hizmetlere dönüştürmektir. Bu noktadan hareketle; kişisel çıkar motifini bürokratlara uygulandığı zaman bürokrasinin temel amacının, “kendilerine tahsis edilen bütçeyi arttırmak” olduğu sonucuna varılmaktadır. Daha geniş bir bütçe, bürokratik kadroyu sayıca artıracacağı gibi; yönetici kadronun siyasi gücünü, itibarını, ücretini ve diğer yan gelirlerini de arttırmaktadır. Bunlara ek olarak bürokratlar, bu genişlemeden daha yüksek harcama, daha bol terfi imkânları ve daha konforlu çalışma ortamı⁹⁸ elde etme gibi ek yararlar sağlamaktadırlar. Bu nedenlerle bürokratlar da kendi partizan görüşlerine tamamen zıt olsa bile genişlemelere izin veren partileri ve politikacıları seçebilmektedirler.⁹⁹

Parlamentodaki çoğunluğun, başka bir deyişle, siyasi iktidarın bürokrasinin gereksiz yere büyümesini engelleyebileceği ve etkin çalışmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak, gerçek dünyada siyasi iktidarın bürokrasi üzerindeki etkisini azaltan bazı sebepler bulunmaktadır. Bu sebeplerden biri olarak; siyasi iktidarın gerçekten bürokrasiyi denetim altına almak istemeyişi gösterilmektedir.

⁹⁷ 1745 yılında, Fransız iktisatçı Vincent de Gournay tarafından ilk kez kullanılan bürokrasi, kelime anlamı olarak masaların ya da büroların egemenliği anlamındadır; burro, masaları örtmede kullanılan koyu renkli kumaş, kratos egemenli. yönetim, güç anlamına gelmektedir. Bknz. Eryılmaz, Bilal, **Bürokrasi**. Anadolu Matbaacılık, İzmir. 1993, s. 3.

⁹⁸ Savaş, **Anayasal İktisat**, s. 20.

⁹⁹ Buchanan, James M.: “Why Does Government Grow?”, In T. Borcharding (Ed), **Budgets and Bureaucrats: The Sources of Government Growth**, North Carolina, Duke University Press, 1977, s. 53.

Öte yandan, bürokrasi, siyasi iktidarın politikalarını uygulamaya aracılık eden bir araç olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla da, bürokrasinin genişlemesi, bu aracın daha yaygın kullanımı anlamına gelmektedir. Bu ise; siyasi iktidarın oy kazanma potansiyelini artırmaktadır. Çünkü bu hizmetlerinden yararlanan seçmen çoğu defa bu hizmetlerin masrafını ödeyen vergi mükellefi olmamaktadır. Bu durumu sonucu olarak da, siyasi iktidara bürokrasiyi alabildiğine genişletme¹⁰⁰ imkânı verilmektedir. Özetle, politik konjonktür dalgalanmaları teorilerinde, karar birimlerinin varsayılan bu davranışları, politik konjonktür teorilerinin temel dayanağını oluşturması nedeniyle önemli görülmektedir.

2.3. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorilerinin Yapısı ve Literatürünün Gelişim Evreleri

İsmi, seçim zamanları ile makroekonomik değişken dalgalanmaları arasında var olduğu ileri sürülen ilişkiden alan politik konjonktür dalgalanma düşüncesi, Kalecki (1943)'ye kadar geri götürülebilirse de¹⁰¹, literatürün ilk formel şeklini 1970'li yıllarda Nordhaus (1975) ile aldığı kabul edilmektedir. Bu anlamda, politik ve ekonomik sistemler arasındaki karşılıklı ilişkilerin analiz edildiği teorinin, “seçmenler ekonomi ile ilgilenirken, politikacıların güç konusunda kaygalandıkları” şeklindeki gerçek yaşama ilişkin gözlemden doğduğu belirtilmekle birlikte, seçimlerin iki temel etkisi bulunduğu işaret edilmektedir¹⁰²:

— Hükümetler üzerine yeni güdü kısıtları getirmektedirler, böylece, iktidar partisinin seçtiği politikalar, kısmen seçimleri kazanma, dolayısıyla seçmenleri hoşnut etme, arzusu tarafından şekillenmektedir.

— Hükümetin değişmesine yol açabilmeleri nedeniyle, gelecekteki ekonomi politikalar hakkında belirsizlik yaratmaktadır.

¹⁰⁰ Savaş, *Anayasal İktisat*, s. 21–23.

¹⁰¹ Partilerin belli politikaları siyasi nedenlerle değil sadece seçimi kazanmak için uyguladığı fikri ilk Schumpeter (1942)'den çıkmıştır. Downs bundan on beş yıl kadar sonra “ortanca seçmen teoremi”yle bu fikre şekil vermiştir. Downs yaklaşımında, siyasi partilerin tek amacının işbaşında kalmak olduğunu iddia etmekteydi. Bu yaklaşımın ilk uygulamaları, Nordhaus (1975) ve McRae (1977)'in çalışmalarıdır. Bknz. Kuzu, Yasemin, *Türkiye Ekonomisi'nde Politik Devresel Hareketler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001, s. 2–3.

¹⁰² Telatar, Funda: “Makroekonomi–Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C. 9, S. 31, 1998, s. 40–42.

Bu şekilde, politik konjonktür dalgalanmalar teorilerinin çıkış noktasını, ekonomide gözlenen devresel dalgalanmalara alternatif bir açıklama sunmak oluşturmaktadır. Buradan hareketle, bu teorilerde makroekonomi ile siyaset arasındaki karşılıklı ilişkiden hareketle, ekonomik dalgalanmalar ile siyasi dalgalanmalar arasındaki bağlantılar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada, siyaset ile makroekonomi arasındaki ilişki ise, ekonomik koşulların seçimlerin kazanılması veya kaybedilmesi konusunda oynadığı rol aracılığıyla kurulmaktadır.

Bu çerçevede, ilgili literatürdeki ilk çalışmaların, gerçek yaşama ilişkin gözlem ve yorumlamalardan hareket ettiği ve gerçekleri açıklama konusunda fazla başarılı olamadığı görülmektedir. Bu nedenle de, belirli ekonomik göstergelerin zaman içinde dalgalandığını ve söz konusu dalgalanın zirve veya dip noktalarının seçim zamanları ile uyum gösterdiği şeklindeki daha sonraki çalışmalarda, siyaset güdümlü dalgalanmalar, hükümetlerin ekonomik politikayı seçim zamanındaki ekonomik koşulları dikkate alarak oluşturduklarını varsayan teorilerden türetilmeye çalışıldığı gözlenebilmektedir.

Daha sonraki politik konjonktür dalgalanmaları modellerinde, ekonomik sonuçların genellikle optimal-altı olduğu, yani hükümetin ekonomiyi yeniden seçilme amaçları doğrultusunda manipüle etmesi halinde toplumun, böyle bir manipülasyonun olmadığı durumdan daha kötü hale geleceği kabul edilmekle beraber politik konjonktür dalgalanmaları modellerin aşırı versiyonlarında, seçimlere bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik manipülasyonun demokratik sistemlerde bir “enflasyon eğilimi” yarattığı¹⁰³ ileri sürülmektedir.

Özetle, gerek seçmen gerekse hükümet davranışlarını birarada analiz eden politik konjonktür dalgalanma teorilerinde, temel olarak, politik (seçme ve seçilme) ve ekonomik (ekonomik çıkar) gibi nedenlerle ve kısa dönemde, seçmen, politikacı, bürokrat ve baskı gruplarının seçim öncesi, seçimde ve seçim sonrası, davranışları ve karşılıklı etkileşimleri sonucu ve özellikle uzun dönemde makroekonomik değişkenler üzerinde, ekonomik açıdan olumlu sonuç vermeyen dalgalanmalar oluşturduğu¹⁰⁴ iddia edilmektedir.

¹⁰³ Telatar, Funda. **Politik İktisat Politikası**. İmaj Yayınevi, Ankara, 2004, s. 385-387.

¹⁰⁴ Telatar, **Politik İktisat Politikası**, s. 386-387.

Bu anlamda, politik konjonktür dalgalanmalar yaklaşımında daha önceki makroekonomik politika çalışmalarından farklı olarak, daha önce dışsal kabul edilen politik faktörler içsel hale getirilmektedir. Bu noktada, Nordhaus, modellerin temel unsurlarını beş grupta toplamaktadır¹⁰⁵:

— **Seçmenler:** Oy verme sürecini etkileyen yönlendiren faktörler nelerdir? Ekonomik olayların oylama davranışı üzerinde etkisi var mıdır? Seçimler siyasi partiler arasında tercih yaparken, gelecekte gösterecekleri performansları mı karşılaştırır, yoksa yalnızca siyasi partilerin geçmişte sergilemiş oldukları performansları mı temel alırlar? Seçmenler rasyonel beklentilere sahip ve iyi bilgilendirmiş mi, yoksa rasyonel olmayan eksik bilgi sahibi birimler midir?

— **Siyasi Partiler:** Siyasi partileri veya partileri motive eden esas unsurlar nelerdir? Geçmişteki konumları, parti taraftarlarının görüşlerini ve izleyecekleri politikaların yaratacağı fiili sonuçları dikkate almaksızın, yalnızca seçilme (veya yeniden seçilme) olasılıklarını maksimize edecek şekilde “opportünist (fırsatçı)” davranış mı sergilemektedirler, yoksa iktidara gelmeye ve politik popüleriteye özel bir ağırlık vermeksizin “ideolojik veya partizan” davranış içinde, belirli seçmen gruplarının çıkarları doğrultusunda ekonomik ve sosyal sonuçlar yaratacak politikalar mı izlemektedirler?

— **Ekonomik Yapı:** Ekonominin yapısı nedir? Siyasi partiler veya hükümetler, izledikleri politikalar yoluyla, ekonomik sonuçlar üzerinde etkili olabilirler mi, yoksa etkisizliğini söz konusudur? Ekonomik sonuçla üzerinde etki yaratma açısından önem taşıyan politika araçları (maliye politikası, transfer ödemeleri, para politikası vb.) nelerdir? Söz konusu araçlar hangi otoritenin (hükümet, merkez bankası vb.) kontrolü altındadır?

— **Şoklar:** Siyasi süreci ve ekonomiyi etkileyen şoklar nelerdir? Şoklar dışsal nitelikte midir (kıtlık, dış savaşlar vb.), yoksa siyasi sürecin kendi bünyesinden kaynaklanan “içsel” (Örneğin; önceki hükümetin, yerine gelecek hükümete büyük bir bütçe açığı veya yüksek düzeyde enflasyon devretmesi) bir nitelik mi taşımaktadır?

¹⁰⁵ Nordhaus, William; “Alternative Approaches to The Political Business Cycle”, **Brookings Papers on Economic Activity**, Vol. 2, 1989, s. 2 ve Telatar, **Politik İktisat Politikası**, s. 387–388.

— **Beceri Düzeyi:** Hükümet oluşturan siyasi partiler amaçlarına yeterli ve etkin biçimde ulaşabilmekte midir, yoksa izledikleri politikalar yoluyla seçmenleri tahmin edememekte ve/veya ideolojik amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak sonuçlara ulaşamamakta mıdır?

Yukarıda belirtilen beş unsur çerçevesinde gelişen olan politik konjonktür dalgalanmalar literatürü, birbirinden kesin çizgiler ile ayrılabilen iki farklı evreden geçmiştir.

Birinci evre, 1970’li yılların ortalarında Nordhaus (1975) ve Lindbeck (1976)’in “oppottünistik” devresel dalgalanmalar üzerine yaptıkları etkili çalışmalar ile Hibbs (1977)’in “partizan veya ideolojik” devresel dalgalanmalara ilişkin çalışması tarafından şekillendirilmiştir. Bu çalışmaların ortak noktaları, seçmen davranışlarında geçmişe yönelik, uyarlayıcı beklentileri esas almaları ve ekonomiyi negatif eğimli “sömürebilir” Phillips eğrisi ilişkisi ile tanımlamalarıdır.¹⁰⁶

1970’lerin sonları ile 1980’lerin ortalarına kadar literatürde bir boşluk olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak da, 1970’lerin ortalarından itibaren makroekonomik politika literatürüne egemen olmaya başlayan “rasyonel beklentiler devrimi” gösterilmektedir. Buna göre, rasyonel beklentilerin dahil edildiği modellerde, politika otoritelerinin ekonomiyi, enflasyon-işsizlik ödünlemesinden yararlanarak manipüle edemeyecekleri sonucuna ulaşmaları, negatif eğimli Phillips eğrisi üzerine kurulu literatürde kopukluğa¹⁰⁷ neden olmakla birlikte, söz konusu bu boşluğun, 1980’lerin ortalarında, modellerin rasyonel beklentileri içerek şekilde formüle edilmesi ile doldurulmasıyla literatürün yeniden canlanmaya başladığı gözlenmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Berger, Helge, Ulrich Woitek: “Searching for Political Business Cycles in Germany”. *Public Choice*. University of Munich, July. 1997, s. 1 ve Telatar, *Makroekonomi-Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar*, s. 41.

¹⁰⁷ Sargent ve Wallace (1975) tarafından ortaya atılan ve Barro (1977, 1978)’nin bulguları ile desteklenen “Politika Etkinsizliği Modeli”nin (Bu modelde, hükümetlerin ekonomi politikalarının üretim üzerinde sistematik etkilere sahip olamayacağı ileri sürülmektedir.) Nordhaus (1975)’un öncü çalışmasıyla aynı zamana rastlaması literatürün başlangıç aşamasında durgunluğa (kopukluğa) girmesinin diğer bir nedeni olarak görülmektedir. Bkz. Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 389.

¹⁰⁸ Alesina, Alberto, Nouriel Roubini; “Political Cycles In OECD Economies”, *NBER Working Paper*, No. 3478, 1990, s. 3.

1980'lerin ortalarında makro ekonomide oyun teorisi yaklaşımının bir dalı olarak gelişmiş olan ikinci evreye, Kydland ve Prescott (1977, Barro ve Gordon (1983), Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Persson ve Tabellini (1990) ile Alesina'nın (1987) öncülük ettiği görülmektedir. Rasyonel beklentileri içeren bu evredeki politik konjonktür dalgalanmaları modellerinde, oylama kararlarında bugünkü politikaların gelecekte yaratacağı sonuçları da dikkate alan rasyonel seçmenlerin politika otoritelerinin ekonomik dalgalanma yaratma güçlerini sınırladığı vurgulanmaktadır. Politik konjonktür dalgalanmaları literatüründeki gelişim evreleri, Tablo 2.2.'de şu şekilde özetlenmektedir.

Tablo 2.2. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Modelleri

	Fırsatçı	Partizan
Sömürülebilir Phillips Eğrisine Dayalı Modeller	Nordhaus (1975) Lindbeck (1976)	Hibbs (1977)
Rasyonel Beklentili Modeller	Cukierman ve Meltzer (1986) Rogoff ve Sibert (1988) Person ve Tebellini (1990)	Alesina (1987)

Kaynak: Alesina, Alberto, Nouriel Roubini and Gerald Cohen, *Political Cycles and Macroeconomy*, MIT Press, November, 1997, s. 5.

Tablo 2.2.'de verilen politik konjonktür dalgalanmaları modelleri, seçmen davranışları ve hükümet davranışları açısından iki grupta ele alınmaktadır. Birinci ayırım, hükümetlerin "partizan" mı yoksa "fırsatçı" mı davrandığı konusundaki varsayımı ile ilgilenmektedir. Partizan modellerde ise, ideolojik kökenleri farklı partilerin, iktidarda iken izledikleri politikalar ve bunların yarattığı sonuçlar açısından da farklılaştıkları vurgulanmaktadır. Diğer yandan, fırsatçı modellerde tüm partilerin iktidarda iken aynı şekilde davrandıkları kabul edilmektedir. Burada siyasi partiler, yalnızca yeniden seçilebilmek amacıyla ekonomiyi fırsatçı bir biçimde manipüle etmektedirler.

Politik konjonktür modelleri ikinci olarak, seçmenlerin beklenti oluşum mekanizmaları açısından, geleneksel (uyarlayıcı) ve rasyonel beklentiler olmak üzere, iki gruba ayrılmaktadır. Geleneksel modellerde, hükümetlerin makroekonomik sonuçlar konusunda bilgi avantajlarından ve makroekonomik sonuçlar konusunda bilgi

avantajlarından ve makroekonomik değişkenleri etkileyebilme yeteneklerinden faydalandıkları düşüncesi vurgulanmaktadır. Politika otoritelerinin söz konusu yetenekleri, seçmenlerin uyarlayıcı beklentilere sahip olduğu varsayımı çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Diğer taraftan, rasyonel beklenti modellerinde, politika otoritelerinin ekonomik durumu sürekli ve öngörülebilir şekilde etkileme yeteneğindeki sınırlamalara¹⁰⁹ dikkat çekilmektedir.

Özetle, politik konjonktür dalgalanmaları literatürü, yukarıda verilen gelişme evreleri ışığında, geleneksel fırsatçı model ve partizan model, rasyonel fırsatçı model, rasyonel partizan model ile seçim dönemlerinin içsel olarak belirlendiği varsayımına dayanan içsel seçim dönemleriyle birlikte son olarak, A. Alesina, G. Cohen ve N. Roubi'nin (1997) çalışmaları¹¹⁰ bağlamında incelenmektedir.

2.3.1. Geleneksel Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri

1950'li ve 1960'lı yıllarda, keynezyen iktisatçılar tarafından, politika otoritelerinin, GSMH artışı ve işsizlik gibi reel ekonomik değişkenleri kolaylıkla kontrol edebildiği düşüncesinin ortaya atıldığı görülmektedir. Daha sonraları, bu düşünce çerçevesinde geliştirilen, keynezyen okulda, esas olarak maliye politikası araçları yoluyla, inisiyatifte bağlı müdahale savunulmakta ve bu şekilde, ekonomide “ince ayarlamalar” yapmanın mümkün olduğu iddia edilmektedir. Bu çerçevede, öne sürülen keynezyen aktivist politika, işsizlik oranının “tam istihdam düzeyi”ni aştığı her durumda genişletici para politikalarına başvurulması ve bu şekilde işsizliği düşürmeye yönelik önlemlerin alınması olarak açıklanmaktadır. Bu biçimiyle, özellikle 1960'lı yıllarda gerek iktisatçılar gerekse halkın büyük kısmının desteklediği keynezyen aktivist politika, temelde iki prensip üzerine dayandırılmaktadır¹¹¹:

Bunlardan birincisi oluşturması anlamında, çok sayıda denklemden oluşan makroekonometrik modellerin, para ve maliye politikalarındaki değişikliklerin ekonomi üzerindeki etkilerini doğru biçimde öngörmeye olanak verecek ölçüde gelişmiş olmaları gösterilmektedir. Buradan hareketle, keynezyen okulda, para ve maliye politikası

¹⁰⁹ Alesina, Roubini and Cohen, *Political Cycles and Macroeconomy*, s. 5-21 ve Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 390.

¹¹⁰ Kuzu, a. g. e., 15.

¹¹¹ Telatar, Erdiç, *Fiyat İstikrarı Ne? Nasıl? Kimin İçin?*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2002, s. 111.

araçlarının manipülasyonu yoluyla ekonomideki devresel dalgalanmaları hafifletmek mümkün görülmektedir.

Samuelson ve Solow (1960)¹¹² tarafından popüler hale getirilen ve keynezyen yaklaşımda büyük bir öneme sahip olan ikinci prensip ise, uzun dönemde Phillips eğrisi¹¹³ itibarıyla kabul edilen ödtlenme ilişkisidir. Buna göre, daha düşük işsizliğe ulaşmak için, politika otoritelerinin daha yüksek enflasyon oranlarına katlanmaları gerekmektedir.¹¹⁴

Bu itibarla, fırsatçı modellerde, Phillips eğrisiyle ifade edilen enflasyon ile işsizlik arasındaki görelî istikrarlı ters ilişkinin siyasi amaçlarla kullanılabileceği düşünülmekle birlikte politika otoritelerinin uygun para ve maliye politikaları aracılığıyla, makroekonomi ödtlenme ilişkisi üzerinde bir noktayı, yani belirli bir enflasyon-işsizlik bileşimini seçebildikleri kabul edilmektedir.¹¹⁵ Örneğin, politika otoriteleri, toplam talebi artırarak ve bu politikanın yaratacağı enflasyon maliyetlerine katlanmak koşuluyla, ekonomik faaliyet düzeyini, en azından bir noktaya kadar, genişletebilmektedirler.

2.3.1.1. Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorisi

İlk defa Nordhaus (1975)¹¹⁶ tarafından oluşturulan ve temelde adaptif (intibakçı) beklentilere sahip seçmenler ile Phillips eğrisi üzerine inşa edilen fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları teorisinin yerleşmesinde, 1970'lerin sonlarına doğru,

¹¹² Orijinal Phillips eğrisi, nominal ücretlerin değişim oranıyla işsizlik oranı arasındaki kararlı ilişkiyi göstermektedir. Bu nokta da, Samuelson ve Solow 1960 yılında yayınladıkları bir makalede, bir yandan "nominal ücret değişim oranı" yerine "enflasyon oranını" esas alarak Phillips eğrisi'ni enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki kararlı ve ters yönlü ilişkiyi yeniden formüle etmişler; diğer yandan da Phillips eğrisini, politika yapımcılar için enflasyonla işsizlik arasında değişik seçenekler sunan bir değişim (trade-off) ilişkisi şeklinde yorumlamışlardır. Bknz. Güran, Nevzat, *Makro Ekonomik Analiz*, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1996, s. 247.

¹¹³ 1958 yılında A. W. Phillips'in, enflasyonla-işsizlik (enflasyonla-çıktı) arasındaki fonksiyonel ilişkiyi temsil eden ve daha sonraları kendi adıyla anılan eğrinin, hem kısa hem de uzun dönem negatif ve istikrarlı olduğu şeklinde gözlemi, Keynezyen yaklaşım tarafından sadece benimsememiş, aynı zamanda, bu yaklaşımın en önemli politika aracı olmuştur. Bknz. Yarak, Rahmi, Yakup Küçükçakale; "Phillips Eğrisi Üzerine Lucas Değişkenlik Hipotezi", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C. 8, S. 27, 1997, s. 1.

¹¹⁴ Telatar, Erdiñç, a. g. e., s. 112.

¹¹⁵ Telatar, Funda, *Politik İktisat Politikası*, s. 391.

¹¹⁶ Dokuz OECD ülkesinde (1942-1972) politik konjonktür dalgalanmalarını araştıran Nordhaus, bu ülkelerden Yeni Zelanda, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde politik devresel hareketler görüldüğüne işaret etmiştir. Bknz. Nordhaus, William, *The Political Business Cycle*, s. 189 ve Drazen, Allan; "The Political Business Cycles After 25 Years Later", *NBER Working Paper*, 2000, s. 2.

Lindbeck (1976), MacRae (1977), Frey ve Schneider (1978) ve Tufte (1978)'nin katkıları bulunmaktadır.¹¹⁷

Politik konjonktür dalgalanmaları literatüründeki bu ilk çalışmalarda, seçmenler ekonominin durumu hakkında kaygılanırken, politika otoritelerinin yalnızca seçim kazanma veya yeniden seçilme amacı doğrultusunda hareket etmeleri nedeniyle, seçim öncesinde seçmenleri hoşnut edecek politikaları seçtikleri varsayılmaktadır. Söz konusu bu varsayım, Downsçu seçim sürecini tanımlamaktadır.¹¹⁸ Bu bağlamda, siyasi partilerin iktidarda kalma şanslarını artırmak amacıyla ekonomiyi manipüle etme çabaları, politik konjonktür dalgalanmalar literatüründe “oportünistik (fırsatçı)” davranış olarak isimlendirilmektedir.¹¹⁹

Yukarıdaki şekliyle geleneksel fırsatçı modellerde seçmenler, geçmişi hızla unutan, miyop davranış içerisinde olan (uzağı göremeyen), ekonominin tam olarak nasıl işlediğini anlamayan, özellikle enflasyon ile işsizlik arasındaki ödünlemenin bilincinde olmayan karar birimleri olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, politikacılar ise seçimlerin hemen öncesinde seçmenlerin en çok arzuladıkları ekonomik koşulları yaratma eğilimi taşımaktadırlar. Bir başka ifadeyle, miyop davranış içerisinde olan seçmenlerin, politikacıları yakın geçmişteki ekonomik performanslarına göre değerlendirmeleri neticesinde politikacılar ekonomide düşük işsizlik, düşük enflasyon ve yüksek büyüme şeklinde kendisini gösteren yapay bir canlılık (genişleme) yaratma düşüncesine yöneltebilmektedir.

Bu çabanın seçim sonrasında ortaya çıkan maliyeti olarak da, ekonomide resesyonun (daralmanın) oluşması öngörülmektedir. Fakat, dar ufuklu veya kısa-vadeci anlamda “miyop” seçmenler, seçimler öncesinde izlenen politikaların seçim sonrasında yarattığı enflasyonu düşürme gereğinin resesyon maliyeti yaratacağı gerçeğini dikkate

¹¹⁷ Akhmedov, Akhmed, Ekaterina Zhuravskaya; “Opportunistic Political Cycles: Test In A Young Democracy Setting”, *The Quarterly Journal of Economics*, 2004, s. 1304.

¹¹⁸ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 391–392.

¹¹⁹ Alesina, Alberto, John Londregan and Howard Rosenthal; “A Model of The Political Economy of The United States”, *NBER Working Paper*, No. 3611, 1991, s. 1.

almamakta, dolayısıyla da fırsatçı davranış sergileyen iktidar partisini ödüllendirmektedirler.¹²⁰

Kısacası, geleneksel fırsatçı model, rasyonel olmayan ve uyarlanmış beklentilere sahip seçmenlerin taleplerinin, rasyonel olmayan ve yeniden seçilmek isteyen politikacılar tarafından gerçekleştirilmesi düşüncesi üzerine temellenmektedir.¹²¹ Zira, politikacılarda bu düşünceden hareketle, miyop davranış içerisindeki seçmenlerin kendilerine oy vereceği varsayımı çerçevesinde Phillips eğrisindeki işsizlik ve enflasyon değiş-tokuşundan yararlanarak seçimler öncesinde ekonomide yapay bir canlılık yaratmaya çalışmaktadırlar.¹²²

2.3.1.1.1. Geleneksel Fırsatçı Teorinin Varsayımları

Fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları modelinde (Nordhaus-Lindbeck modelinde) benimsenen varsayımlar şu şekilde özetlenmektedir¹²³:

i. Ekonomi, bekleyişler eklenmiş Phillips eğrisi ile temsil edilmektedir.

$$y_t = \tilde{y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e); \gamma > 0 \quad (2.1)$$

y_t = GSMH büyüme hızını

$\tilde{y}$ = GSMH doğal büyüme hızını

π_t = Enflasyon oranını.

π_t^e = Beklenen enflasyon oranını

γ = Seçmenlerin beklentilerini gerçekleştiren enflasyona uyarılama hızını göstermektedir. ($\gamma > 0$ olduğu sürece, seçmenler “uyarlayıcı” beklentilere sahip kabul edilmektedir.)

¹²⁰ Alesina, Alberto, Jeffrey Sachs; “Political Parties and The Business Cycle In The United States (1948–1984)”, NBER Working Paper, No. 1940, 1985, s. 3 ve Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 392.

¹²¹ Drazen, a. g. e., s. 2.

¹²² Hoel, Jessica, *Political Business Cycles Literature*, Thesis, Reed College, December, 2004, s. 3.

¹²³ Alesina, Alberto, Nouriel Roubini and Gerald Cohen; “Macroeconomic Policy And Elections In OECD Democracies”, NBER Working Paper, No. 3830, 1991, s. 3, Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 392–395 ve Ünsal, Erdal M., *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 248.

Phillips eğrisi işsizlik oranı itibariyle de yazılabilmektedir:

$$u_t = u_N - \gamma (\pi_t - \pi_t^e); \gamma > 0 \quad (2.2)$$

u_t = Fiili işsizlik oranını

u_N = Doğal işsizlik oranını göstermektedir.

$\gamma = \bar{\gamma} = 1$ olduğu varsayılırsa, (2.2) numaralı denklem aşağıda verilen basit forma dönüşmektedir:

$$y_t = \bar{y} + (\pi_t - \pi_t^e) \quad (2.3)$$

ii. Enflasyon beklentileri uyarlayıcı (intibakçı) yapıdadır.¹²⁴

$$\pi_t^e = \pi_{t-1} + \lambda (\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}); 0 < \lambda < 1 \quad (2.4)$$

π_{t-1} = Bir dönem önceki enflasyon oranı.

λ = Geçmişte yapılmış tahmin hatalarına karşı bugün gösterilen tepkinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Örneğin, λ değerinin düşük olması, geçmişteki beklenti hataları ne olursa olsun, bugünkü enflasyon beklentilerinin, geçen dönemin gerçekleşmiş enflasyon oranına hemen hemen eşit olduğunu göstermektedir.

(2.4) numaralı denklem, bir önceki dönemde beklentiler gerçekleşmişse, içinde bulunan dönemdeki beklene enflasyonun geçmiş enflasyona eşit olduğunu ifade etmektedir. Buradaki, asıl önemli nokta, beklentilerin yalnızca geçmiş enflasyon gözlem değerine bağlı olmasıdır. Buna göre, seçmenler, mevcut tüm bilgiyi, özellikle de politika otoritelerinin gelecekte izleyecekleri politikalara ilişkin beklentileri, hesaba katmamaktadırlar. Dolayısıyla da, beklentiler rasyonel olmamaktadır.

iii. Siyasi partiler özdeş tercihlere sahiptir: İktidar dışında olmaksızın, iktidarda olmayı tercih etmektedirler. Ayrıca, bu modelde partiler birbirinin aynısıdır. Sağ ve sol parti ayrımı önemli değildir. Ayrıca, her seçimde yalnız iki parti yarışmaktadır: İktidardaki parti ve bir muhalefet partisi.

¹²⁴ Söz konusu beklenti oluşum mekanizması, seçmenlerin "miyop" olduklarını ifade etmektedir. Bknz. Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 392

iv. Seçmenler ekonomik büyümeden hoşlanmakta; enflasyon ve işsizlikten hoşlanmamaktadırlar. Ayrıca, oylama kararları açısından geçmişe dönüktürler; görev süresi boyuca ekonomi iyi işlediği (düşük işsizlik ve enflasyon ve yüksek büyüme) takdirde, iktidardaki partiye oy vermektedirler. Seçmenler geçmişi büyük ölçüde indirgedikleri için, hemen seçim öncesinde gözlenen ekonomik performansın seçmen kararları üzerindeki etkisi daha uzak geçmişten çok daha fazla olmaktadır.

v. Politika yapıcısı toplam taleple ilgili politika araçlarını belirleyici olarak kontrol etmektedir. Fakat, politikacılar politika aracı olarak, parasal ve mali bir değişkeni kullanabilmektedirler.

vi. Seçim zamanları dışsal olarak belirlenmektedir.¹²⁵

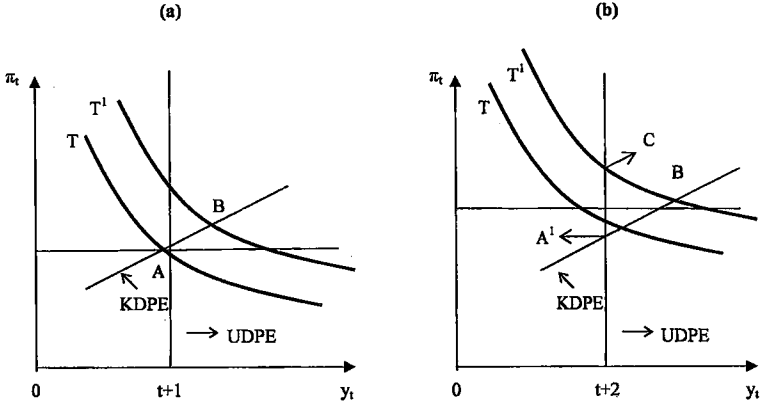
Yukarıdaki varsayımlardan çıkan temel hipotez, hükümetlerin yeniden seçilme şanslarını artırmak için ekonomi üzerindeki kontrollerini kullanacakları şekilde özetlenmektedir. Seçmenlerin yüksek reel gelir, yüksek büyüme, düşük işsizlik ve düşük enflasyona ilişkin “oturmuş” tercihleri olduğu için, iktidar partilerinin her seçim öncesinde seçmenlerin tercihlerine uygun ekonomik sonuçlar yaratmaya çalışmaları beklenmektedir.¹²⁶

Bu şekilde, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları literatürünün işleyişi, söz konusu bu basit mantık üzerine kurulmaktadır.

¹²⁵ Söz konusu bu varsayım, ABD ve OECD ülkelerinin tümü için doğru iken, diğer bazı ülkeler de seçim zamanları genellikle sabit değildir. Örneğin, bazı ülkelerde iktidar partileri koşullar kendi lehlerinde iken seçim isteyebilmektedirler. Kuşkusuz, bunun gerçekleşebilmesi, siyasi sistemin yapısına bağlı olmaktadır. Örneğin, parlamenter demokrasilerde, meclisin çoğunluğuna sahip hükümetlerin, seçim zamanındaki değişiklikleri kabul ettirebilmesi ihtimalinin yüksek olduğuna dikkat çekilmektedir. Bknz. Asutay, Mehmet; “Searching For Opportunistic Business Cycles in Turkey, *European Public Society*, 2004, s. 5.

¹²⁶ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 397.

2.3.1.1.2. Geleneksel Fırsatçı Teorinin İşleyişi

Şekil 2.1. Geleneksel Fırsatçı Modelin (Nordhaus-Lindbeck Modeli) İşleyişi

UDPE = Uzun dönem Phillips eğrisi

KDPE = Kısa dönem Phillips eğrisi

T= Politika değişikliğinden önceki toplam talebi

T' = Politika değişikliğinden sonraki toplam talebi göstermektedir.

Şekil 2.1.'de (a) paneli, gerçekleşen enflasyonun beklenen enflasyona eşit olduğu ($\pi_t = \pi_t^e$) uzun dönem için dikey uzun dönem Phillips eğrisi, gerçekleşen enflasyonun beklenen enflasyona eşit olduğu fakat, bir önceki döneminkine eşit olmadığı ($\pi_t \neq \pi_{t-1} = \pi_t^e$) kısa dönem için pozitif eğimli kısa dönem Phillips eğrisi ve negatif eğimli toplam talep eğrileri (T ve T') yer almaktadır. Buna göre, kısa ve uzun dönem Phillips eğrileri ile (T) eğrisinin kesiştiği (A) noktasında ($\pi_t = \pi_{t-1} = \pi_t^e$)'dir. Burada seçimlerin $t+1$ döneminde seçim yapılacağı varsayılmaktadır. Buna göre; iktidar partisi, toplam talebi genişletmek amacıyla para ve maliye politikasını manipüle ederek, $t+1$ döneminde, toplam talep eğrisini (B) noktasına hareket ettirebilmektedir. B noktasında, enflasyon beklenenden daha yüksektir: ($\pi_{t+1} > \pi_t = \pi_{t+1}^e$); bu nedenle, büyüme oranı doğal düzeyinin ($y_{t+1} > \bar{y}$) üzerindedir. Dolayısıyla seçim, doğal oranının üzerinde büyüme ve yalnızca ılımlı bir biçimde artan enflasyonun hüküm sürdüğü

(enflasyonun önemsiz miktarda arttığı dönemler) bir dönemin sonunda yapılmaktadır. Bu arada, kısa dönem Phillips eğrisi ne kadar yatık ise, belirli bir büyüme artışına ulaşmak için gerekli enflasyon artışı o kadar küçük olmaktadır.

Diğer durumda ise, iktidar partisinin, B noktası ile gösterilen seçim öncesi olumlu ekonomik koşullar nedeniyle yeniden seçildiğini varsayılmaktadır. t+1 döneminde beklentilerin gerçekleşmediğini gören seçmenler ($\pi_{t+1} > \pi^e_{t+1}$) enflasyon beklentilerini uyarmakta ve şekil (b)'de gösterildiği gibi t+2 döneminde enflasyon beklentileri gerçekleşen enflasyona yetişmeye başlamaktadır. Bunun sonucunda, politika otoritesi toplam talebi daha fazla uyarmadığı (genişletmediği) takdirde ekonomi, (T) eğrisi boyunca C noktasına doğru hareket edecektir. (Kuşkusuz, (C) noktasına yaklaşma hızı, λ 'nın değerine bağlı olmaktadır.) (C) noktasında, büyüme doğal oranında ($\bar{y}$) iken, enflasyon (A) noktasından daha yüksektir. Politika otoritesi, seçimlerden sonra, daraltıcı toplam talep politikası uygulayarak, enflasyonu (A) noktasına geri götürebilmektedir. Kısıtlayıcı politikalar, ekonomide bir çöküş veya resesyona neden olabilmektedir. Bununla birlikte, bir sonraki seçim yaklaşırken ekonomi, (B) noktasına yeniden hareket etmeye hazır biçimde, (A) noktasında bulunmaktadır. Nordhaus, belirli tercih spesifikasyonları ile, politika otoritesinin (A) noktasına tam olarak geri dönmeyebileceğini, (A)'dan daha yukarıda bulunan (A¹) gibi noktaya gidebileceğini de göstermektedir. Dolayısıyla, her seçim döngüsüne bağlı olarak, (b) panelinde gösterildiği gibi, enflasyon oranında bir artış gözlenmesi beklenmektedir.

Bu şekilde, yukarıda açıklanan ekonomik döngü optimal altı olarak kabul edilmektedir. Netice itibarıyla bu durum da, etkinlik açısından faydasız ekonomik dalgalanmalar, değişkenlik yaratmakla beraber, politik konjonktür hareketleri, ortalama büyüme oranı veya işsizlik itibarıyla hiçbir kazanç sağlamayan ortalama enflasyon artışına da neden olmaktadır.¹²⁷

¹²⁷ Kuzu, a. g. e., s. 17–18 ve Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 397–398.

2.3.1.1.3. Çıkarımlar

Geleneksel fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları modelinin benimsediği varsayımlar altında test edilebilir şu çıkarımları bulunmaktadır¹²⁸:

i. Seçim yılında veya iki yıl önce ekonomik genişleme; doğanın üzerinde GSMH artışı seçim yılında doğanın altında işsizlik görülmektedir.

ii. Seçimden hemen önce veya hemen sonra enflasyonda yükselme eğilimine¹²⁹ rastlanmaktadır.

iii. Farklı hükümetlerin aynı makro iktisat politikalarını uygulamaları ve bu politikaların yarattığı sonuçlar arasında farklılık olmamaktadır.

iv. İşbaşında olan hükümetin, görev süresinin sonuna doğru (seçimler yaklaştıkça) kısa dönem Phillips eğrisindeki ödünleşim mekanizmasından faydalanma yoluna giderek kısa dönemde avantaj sağlamak için genişletici politikalar uygulamaktadırlar ve seçim öncesinde izlenen genişletici politikalarla yükselen enflasyon oranını, seçim sonrasında daraltıcı politikalarla düşürülmeye çalışılmaktadır.

2.3.1.1.4. Değerlendirme

Siyaset ve ekonomi ilişkilerinin ilk kez analiz edildiğini ve bu yönüyle diğer politik konjonktür dalgalanmaları modellerine öncülük eden geleneksel fırsatçı model, birer optimizasyon modeli olmakla beraber çeşitli yönlerden eleştirilmektedir¹³⁰:

— Seçmenlerin her seçim döneminde aynı yanılığa düşeceğini kabul edilmesi ve seçim öncesinde uygulanan genişletici politikaların seçim sonrasında enflasyonu artıracağını düşünüp, politikacıları cezalandırmak yerine, ödüllendireceğinin varsayılmasıdır.

¹²⁸ Alesina, Alberto, Nouriel Roubini. *Political Cycles In OECD Economics*, s. 5 ve Kuzu, a. g. e., s. 19.

¹²⁹ Alesina (1997), geleneksel fırsatçı modelin enflasyon üzerine geliştirdiği varsayımlarının kesin olmaması nedeniyle, enflasyon oranının politik konjonktür dalgalanmaları testlerinde kullanılmasının uygun olmadığını ileri sürmektedir. Bknz. Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 413.

¹³⁰ Kuzu, a. g. e., s. 19–20.

— Politik partilerin sadece fırsatçılıkla motive edilmesi ve partizan davranışın ihmal edilmesidir.

— Politikacıların para politikasını doğrudan etkileyebileceği düşüncesiyle, Phillips eğrisi ilişkisinden faydalanarak, para politikası aracılığıyla işsizliğin azaltılacağı üzerinde durulması, maliye politikasına hiç değinilmemesidir. Oysa günümüzde ekonominin istikrarı açısından para politikası otoritelerinin özerkliği üzerinde durulmakta, böylece politikacıların elinde daha çok maliye politikasının kaldığı düşünülmektedir.

2.3.1.2. Geleneksel Partizan Teori

Hibbs (1977) ile birleştirilen partizan teoride, hem tek amaç hem de politik davranışın motivasyonu gibi partizan ekonomik öncelikleri takip etmekle birlikte sağ ve sol yaklaşımların ekonomik ve partizan sonuçlar doğurabileceği¹³¹ iddia edilmektedir.

Hibbs'e göre, partiler ideolojik amaçlarına göre sosyalist, muhafazakar ve merkez olarak üçe ayrılmaktadır. Parti ideolojisi doğrultusunda seçmenlerin tercihleri göz önüne alınarak partilerin uygulanacak ekonomi politikası da üçe ayrılmaktadır¹³²:

i) Sosyalist partiler sırasıyla, tam istihdamı, gelir dağılımında adaleti, fiyat istikrarını ve ödemeler bilançosunun denkleştirilmesini, ii) Merkez partiler, fiyat istikrarını, ekonomik büyümeyi, tam istihdamı, gelir dağılımında adaleti ve ödemeler bilançosunun denkleştirilmesini dengesinin sağlanmasını, iii) Muhafazakar partiler, fiyat istikrarını, ödemeler bilançosunun denkleştirilmesini, ekonomik büyümeyi, tam istihdamı ve gelir dağılımında adaleti amaçlamaktadır. Özellikle, enflasyon-ışsızlık arasındaki ayırmda, sosyalist parti, istihdam oranının yükseltilmesini, muhafazakar parti, enflasyon oranının geriletilmesine önem vermektedir.

Bu anlamda, 12 Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkesi verileriyle teoremine ampirik destek arayan Hibbs çalışmasında, sol kanat partilerin baskın olduğu ülkelerin, sağ kanat partilerin baskın olduğu ülkelere, daha fazla enflasyon ve daha az işsizlik

¹³¹ Spanakos, Tony; "Political Business Cycles Emerging Markets: The Case of Brazil", *Latin America Studies Association*, Washington D.C. 2001, s. 4-5.

¹³² Onur, a. g. e., 64 ve Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 418.

karşılaştığını sonucuyla birlikte sağ kanat partilerin hükümeti kontrol ettiği zaman, merkez bankası'nın sıkı para politikasını, sol kanat partilerin hükümeti kontrol ettiği zaman, merkez bankası'nın gevşek para politikasını tercih ettiğine¹³³ dair sonuçlara ulaşmaktadır.

Hibbs'in yukarıda aktarılan sonuçları, partizan politik konjonktür dalgalanmalar teorisinin temelini oluşturmaktadır. Burada esas olarak, siyasi partilerin fırsatçı devresel dalgalanmalar teorisinden farklı olarak, birbirinden farklı politikalara sahip oldukları varsayılmaktadır. Hibbs'e göre, farklı partilerin farklı amaçlara sahip olması, tartışmasız kabul edilebilecek bir düşünce olmakla birlikte, bu doğrultuda oluşturduğu partizan teoride, belirli bazı ideoloji hedefleri izliyor görünen politikacılar "partizan" olarak isimlendirilmekte ve partilerin makroekonomik politikalar hakkındaki tercihleri arasındaki farklılıklar üzerinde durulmaktadır.

Partizan teori çerçevesinde "ideoloji" kavramı ise, Downscu analizdeki kullanımdan farklı bir anlam taşımaktadır. Downscu yaklaşımında iktidarı ele geçirme amacıyla motive edilmiş partiler "ideoloji"leri, belirsizlik ile başa çıkma aracı olarak kullanmaktadırlar. Önceki ayırmada incelenen fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları teorisi, bu varsayım üzerine kuruludur. Başka bir deyişle, geleneksel fırsatçı modelde partilerin "seçim kazanmak amacıyla politikalarını belirledikleri" kabul edilmektedir. Partizan teoride ise, ideoloji bir araç olmaktan çıkarılarak bir amaç haline getirilmekte ve partilerin kendilerini destekleyen seçmen gruplarının tercih ettiği politikaları temsil ettiği benimsenmektedir. Burada partilerin, "ideolojileri çerçevesinde belirlenen politikaları uygulamak amacıyla seçimleri kazanmak istedikleri", varsayılmaktadır. Bununla birlikte, partilerin "tercih edilen" politikalarını uygulamaya koymalarının birinci koşulu "iktidara gelmek" olduğu için, partizan politika otoritelerinin, iktidar dışı kalmaktansa iktidarda olmayı¹³⁴ tercih ettikleri vurgulanmaktadır.

Özetle, kapitalist demokrasilerde sağ ve sol hükümetlerin makroekonomi politikalarını ve bunların sonuçlarının savaş sonrası dönemde gösterdiği eğilimi inceleyen Hibbs, özellikle ABD'de iki partili sisteme dayalı yapı içinde modelinin

¹³³ Hibbs, Douglas; "Political Parties and Macroeconomic Policy", *American Political Science Review*, Vol. 71, 1977, s. 1470-1471.

¹³⁴ Hibbs, a. g. e., s. 1466-1487 ve Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 408.

geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Hibbs’de geleneksel fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları modellerinde olduğu gibi ekonomiyi Phillips eğrisi çerçevesinde tanımlamaktadır. Kısacası, sömürebilir Phillips eğrisi modeli¹³⁵, partizan teoride de gözlenebilmektedir.

2.3.1.2.1. Partizan Modelin Varsayımları

Hibbs’in kurduğu geleneksel partizan teori’nin varsayımları, Phillips eğrisi yaklaşımı çerçevesinde, aşağıda verilmektedir¹³⁶:

i. Ekonomi, beklentileri içeren Phillips eğrisi ile tanımlanmaktadır.

ii. Enflasyon beklentileri uyarlayıcıdır.

iii. Politikacılar özdeş eğil, birbirinden farklı yapıdadır. Sol partilerin üyeleri işsizlik ve büyüme hakkında enflasyondan daha fazla endişelenirken, sağ parti üyeleri buna ters tercihlere sahiptir ve her seferinde iki parti yarışır ki, bunlar iktidar ve muhalefet partileridir.

iv. Farklı seçmenlerin enflasyon ve işsizlik üzerine tercihleri farklıdır. Seçmenler kendi tercihlerine göre, sağ veya sol partilerden birini seçmektedirler. Ayrıca, politika yapıcısı, toplam taleple ilgili politika araçlarını belirleyici olarak seçmektedir.

v. Seçimlerin zamanlaması dışsal olarak sabittir.

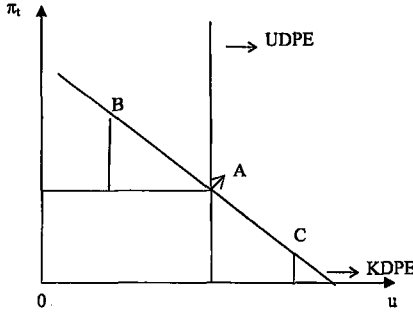
Görüldüğü gibi, 1, 2, 4, 6, ve 7’inci varsayımlar fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalar teorisi (Nordhaus-Lindbeck modeli) ile aynıdır. Fakat, üçüncü varsayım fırsatçı modelden farklıdır. Buna göre, politikacıların özdeş oldukları varsayımı terkedilmekte ve siyasi partilerin farklı tercihlere sahip farklı seçmen gruplarının temsilcileri olduğu varsayımı getirilmektedir. Söz konusu varsayımın göre, sağ yankı partilerin seçmenini daha üst sınıf insanlar, işadamları ve finansmanlılar oluştururken;

¹³⁵ Hibbs, Douglas; “Partisan Theory After Fifteen Years”. *European Journal of Political Economy*, Vol. 8, 1992, s. 361–373 ve Parasız, Bildirici. a. g. e., s. 210.

¹³⁶ Parasız, İlker, Melike Bildirici. *Finansal Makro Ekonomi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003, s. 210.

sol yanlı partilerin seçmenini ise daha düşük sınıf insanlar ve sendika üyeleri¹³⁷ oluşturmaktadır.

2.3.1.2.2. Geleneksel Partizan Modelin İşleyişi

Şekil 2.2. Geleneksel Partizan Modelin (Hibbs Modeli) İşleyişi

Hibbs modelinin işleyişinin açıklanmasına ilk önce, A noktasının başlangıç noktası olduğu ve sol eğilimli partinin seçimleri kazandığını varsayarak başlanılmaktadır. Buna göre, söz konusu hükümetin hedefi, kısa dönem Phillips eğrisi üzerinde hareket ederek, daha düşük işsizliğin olduğu (B) noktasına ulaşmaktır. Hibbs'e göre, kısa dönem Phillips eğrisi sekiz yıl gibi bir süre için yani bir veya iki hükümet dönemi boyunca istikrarlı olmaktadır. Bu noktadan hareketle, sol hükümetlerin önemli ölçüde istikrarlı bir enflasyon oranının hüküm sürdüğü birkaç yıl boyunca, ekonomiyi hedeflenen işsizlik düzeyinde (B) noktasında tutabildiği ileri sürülmektedir. Hibbs, beklenti uyarlamasının kısa dönem Phillips eğrisinde yaratacağı, kaymalardan çok, politika tercihleri ile politikanın ekonomi üzerinde yaratacağı etkiler arasındaki gecikmeler ile ilgilenmektedir; öyle ki, sol eğilimli partinin seçim zaferinden sonra, ekonominin kısa dönem Phillips eğrisi boyunca (A)'dan (B)'ye doğru hareket etmesi için birkaç yıl geçmesi gerekebilmektedir. Diğer bir durumda, ekonomi (B) noktasında iken, sağ eğilimli partinin seçimi kazandığı varsayılmaktadır. Bunun sonucu olarak da, sağ parti, ekonomiyi daha düşük enflasyonlu (C) noktasına götürmeyi amaçlamaktadır. Bunu gerçekleştirmek için ise, yeni hükümet ekonomiyi (A) noktasından (C)'ye yavaş ve hızlı şekilde götüreceği deflasyonist (daraltıcı) politikalar uygulamaya çalışmaktadır.

¹³⁷ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 414-415 ve Parasız, *Bildirici*, a. g. e., s. 211.

Kısa dönem eğrisindeki kaymalar, bu tabloyu bir ölçüde karmaşık hale getirebilirse de, temel vurgu değişmemektedir. Bir başka deyişle, iki parti, görelî olarak istikrarlı enflasyonun olduğu iki farklı işsizlik düzeyine ulaşabilmektedir. Bu nokta da, benzer bulguların, üretim için de geçerli olduğu kabul edilmektedir.

Özetle, modelin temel noktasını, iki partinin görev süreleri boyunca görelî olarak istikrarlı enflasyonun varolduğu farklı faaliyet düzeyi oluşturmaktadır. Dolayısıyla, makroekonomik değişkenlerdeki istikrar, iktidarın arasında el değiştirmesi sonucunda bozulmakta ve politik konjonktür dalgalanmaları ortaya çıkmaktadır.¹³⁸

2.3.1.2.3. Çıkarımlar

Geleneksel partizan teorinin test edilebilir varsayımları altında iki ana çıkarımı bulunmaktadır¹³⁹:

i. Sol eğilimli partiler iktidarda iken, büyüme sağ parti iktidarlarındakinden sürekli olarak daha yüksek, işsizlik ise sürekli olarak daha düşük olmaktadır.

ii. Sol partiler iktidarda iken, enflasyon sürekli olarak daha yüksek oranlarda gezinmektedir.

2.3.1.2.4. Değerlendirme

Hibbs'in yukarıda açıklanan çıkarımları, çeşitli eleştirilere konu olmaktadır. Bu eleştirilerden bazılarına göre:Beck (1982), ABD'de Hibbs'in¹⁴⁰ incelediği dönemde iktidarda bulunan Kennedy ve Johnson yönetimlerinin partizan model'e istisna oluşturdıklarına işaret ederek, Hibbs'in sonuçlarını zayıflatmaktadır.¹⁴¹

¹³⁸ Kuzu, a. g. e., s. 28–29 ve Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 419–420.

¹³⁹ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 420.

¹⁴⁰ Hibbs (1982), yaptığı diğer çalışmalarda; i) Çoğunlukla İskandinav ülkelerinde yıllık ortalama enflasyon oranları %4–5 ve işsizlik oranları %1–2 civarında iken, çok ender veya hiç sol hükümcülerin olmadığı ABD ve Kanada'da enflasyon oranlarının %2–3 ve işsizlik oranlarının %5 civarında olduğunu, ii) ABD'de Demokratların yönetiminde uzun dönem veya durağan durum işsizlik oranının, Cumhuriyetçi yönetimler boyunca gözlenen değerinden yaklaşık %2.5 oranında daha düşük olduğunu, iii) İngiltere'de Muhafazakar ve İşçi partileri arasında da işsizlik oranları açısından %1'den düşük olmak üzere, benzer bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır. Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 420.

¹⁴¹ Beck, Nathaniel: "Does There Exist a Political Business Cycle?", *Public Choice*, Vol. 38, 1982, s. 786–817.

Kısa dönemde Phillips eğrisi ve politik konjonktür dalgalanmalarını inceleyen Havrilesky (1987) ise, ekonomide ajanların rasyonel olduğunu varsaymaktadır. Havrilesky'e göre, ekonomide ajanlar rasyonel olduğu için, hükümet, işsizlik ve reel faiz oranlarını, politik hile ile yönetmek isteseler dahi, sistematik olarak böyle yapamamaktadırlar.¹⁴²

Son olarak, Amacher ve Boyes, seçimi kazanmış politikacıların seçim kampanyası politikalarını kronolojik açıdan, her üç yıllık ve her beş yıllık uygulanan seçim kampanyası politikaları olarak, iki gruba ayırarak yaptıkları çalışmalarında, her üç yıllık seçim kampanyası politikalarının %25'inde, %19.3 oranında ve her beş yıllık uygulanan seçim kampanyası politikalarının %29.6'sında, %21.2 oranında, politikacıların yeniden seçilme uğruna ideolojilerinden sapmalar olduğu sonucuna¹⁴³ ulaştıklarına dikkat çekilmektedir.

2.3.2. Rasyonel Beklentileri İçeren Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri

Geleneksel fırsatçı modellerin (fırsatçı ve partizan model) üzerine dayalı olduğu istikrarlı Phillips eğrisi ilişkisi 1967 yılından başlayarak Phelps (1967) ve Friedman (1968) tarafından eleştirilmiştir. Daha sonraları bu eleştiriler, Lucas, Sargent ve Wallece gibi iktisatçıların öncülüğünü yaptığı rasyonel beklentiler hipotezi çerçevesinde şekillenmiştir.

Bu bağlamda, rasyonel bekleşler hipotezi, bireylerin rasyonel oldukları, bekleşlerini oluştururken mevcut tüm bilgileri kullandıkları ve bilgi eksikliğine bağlı olarak zaman zaman hataya düşseler de, bunun sistematik bir görünüm kazanamayacağı ve hızla düzelleceği temeline dayanmaktadır. Bu hipotez ışığında, "öngörülen" talep yönetimi politikaları herhangi bir reel sonuç doğurmamakta; "öngörülmeyen" (sürpriz) politikalar ise, ancak geçici olarak reel etkilere yol açmamaktadır. Bu açıdan

¹⁴² Havrilesky, Thomas; "A Partisan Theory of Fiscal and Monetary Regimes", *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 19, 1987, s. 677-700.

¹⁴³ Amacher, Ryan C., William J. Boyes; "Cycles in Senatorial Voting Behaviour: Implication for the Optimal Frequency of Elections", *Public Choice*, Vol. 38, 1992, s. 17.

bakıldığında, düzenli-kararlı-sistemik bir enflasyon-işsizlik değişimini gösteren Phillips eğrisinin kısa dönemde dahi ortadan kalkmakta olduğu söylenmektedir.¹⁴⁴

2.3.2.1. Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmalar Teorisi

1980 sonrası rasyonel beklentilere dayalı modellerin yaygınlaşması sürecine bağlı olarak, uyarlayıcı beklentilerin yerine rasyonel beklentilere dayalı modellerin yaygınlaştığı görülmektedir. Bu anlamda, önceki kısımda incelenen geleneksel fırsatçı modelin itmesiyle oluşan tutarlı rasyonel fırsatçı modellerde, seçmenler ekonomik sonuçları gözleyerek hükümetin rekabetini değerlendirmekle beraber her seçim öncesinde partiler mümkün olduğu kadar rekabetçi ve fırsatçı davranmaktadırlar. Ayrıca, bu modellerde rasyonellik çerçevesinde, seçmen rasyonelliği, eksik bilgi ve asimetric bilgi önemli kavramlar olarak yer almaktadırlar.¹⁴⁵ Rekabetin özel bilgi olarak kabul edildiği modellerde, hükümetin kabileyitini bildiği (fakat seçmenin bilmediği) ve beklenen faydalarını maksimum edecek tarzda davrandığı varsayılmaktadır.

Özetle, bu modellerde seçmen ve politikacıların rasyonel olmasına rağmen, seçmen ve politikacıların kaynaklarının farklı olması ve her ikisinin de asimetric bilgiye sahip olması neticesinde politik konjonktür dalgalanmaları ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁶

Politik konjonktür dalgalanmaları literatüründe, rasyonel modeller Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990) ve Persson ve Tabellini (1991)'in çalışmalarında kurulmaktadır. Cukierman ve Meltzer, Rogoff ve Sibert bu fikrin ilk formülasyonunu önermekle birlikte Cukierman ve Meltzer, Rogoff ve Sibert ve Rogof modellerinde, Phillips eğrisi yerine bütçe açığından hareket etmektedirler. Persson ve Tabellini'nin (1991) ise Phillips eğrisi ile ilişkili bir model kurdukları görülmektedir. Bu modeller, rasyonel ve fırsatçı olan hükümetlerin, özel ajanlarla aynı fayda fonksiyonuna sahip olması nedeniyle ekonomiyi kendi istek ve amaçları doğrultusunda yönettikleri fikri üzerine kurulmaktadır.

¹⁴⁴ Güran, a. g. e., s. 258-259.

¹⁴⁵ Parasız, Bildirici, a. g. e., s. 204.

¹⁴⁶ Eren, Ercan; "Politika ve Ekonomi: Siyasal Konjonktür Dalgaları", *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, C. 8, S. 89, 1993, s. 61.

Cukierman ve Meltzer (1986)'e göre halkın, ekonominin ve hükümetlerin hareketleri hakkında eksik bilgi varsa, sosyal optimal ekonomik politikalar ve seçimleri maksimize eden destek ayrılabilir. Optimaliteden bu ayrılma ise demokrasinin maliyetini oluşturmaktadır.¹⁴⁷

Rogoff ve Sibert (1988) ise, iktidardaki politikacının rasyonelliğini genişleterek, kurdukları Yeterlilik Modelinde, düşük vergi oranlarında büyük hizmetlerinin gerçekleştirilmesi olarak tanımladıkları yönetim yeterliliği kavramını, ileri sürmektedirler.

Buna göre yeterlilik, bütçe sürecindeki israfı azaltmaya ve hükümetin etkin olmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca yeterlilik, kamunun belirli bir zaman gecikmesiyle (seçim sonrası fark edilmesiyle) gözlemlendiğinde, yönetim mali politikayı hile yönetilebilirliğe şansına sahip olmaktadır. Bu durumda da, politik konjonktür dalgalanmaları ortaya çıkmaktadır.

Seçmenlerin ve politikacıların rasyonel olmasına rağmen politik konjonktür dalgalanmalarının ortaya çıkma nedenleri ise, seçmenlerin asimetrik bilgiye sahip olması, hükümetin kendi yetersizliğinden kaynaklanan şokların meydana gelmesi ve hükümetin kendi yetersizliğini göstermemek için seçim yılında uyguladığı politik hilelerden oluşmaktadır.¹⁴⁸

Rogoff ve Sibert, seçime yakın zamanda, geçici ve enflasyonist olmayan bir genişlemenin (reel GSYİH'da meydana gelen alışılmamış artış.¹⁴⁹) varlığını zımni olarak ifade etmektedir. Kamu harcamaları ve vergi gelirleri değişken olarak aldıkları çalışmalarında Rogoff ve Sibert, politik konjonktür dalgalanmalarını vergilerdeki değişim ve hükümet harcamalarının artışı ile incelemektedirler.¹⁵⁰ Bu anlamda, Rogoff ve Sibert modelinin test edilebilir sonuçları olarak, seçim öncesi dönemde etkin

¹⁴⁷ Cukierman, Alex. Allan Meltzer, "A Positive Theory of Discretionary Policy, The Cost of Democratic Government and Benefits of a Constitution", *Economic Inquiry*, Vol. 24, 1986, s. 367-388.

¹⁴⁸ Rogoff, Kenneth, Anne Sibert: "Elections and Macroeconomic Cycles", *Review of Economic Studies*, Vol. 55, 1988, s. 1-16 ve Kuzu, a. g. e., s. 22-23.

¹⁴⁹ Ünsal, a. g. e., s. 14.

¹⁵⁰ Omur, a. g. e., s. 75-76.

düzeyinin altında bir vergi geliri ve optimal düzeyinin üstünde kamu harcaması dolayısıyla ortaya çıkacak yüksek enflasyon oranı ile karşılaşılması¹⁵¹ gösterilmektedir.

Yeni klasiklerden olan Rogoff (1990), Phillips eğrisi yerine hükümet bütçesini esas alarak oluşturduğu rekabet modelinde (politik bütçe devreleri modeli), önceki modellerdeki gibi üretim ve enflasyondaki devreler yerine, maliye politikalarında ortaya çıkan devreleri esas almaktadır. Rogoff'a göre, politik bütçe devresinin ortaya çıkmasının nedeni, hükümet liderlerinin kamu malları üretme süreçlerini yönetmedeki becerileri hakkında geçici bilgi asimetrisi bulunmasıdır. Buna göre, geniş bir seçmen kitlesini hedef alan hükümet lideri, seçimlerden önce kolaylıkla gözlemlenebilen kamu tüketim harcamalarını artırma, yatırımlardan kaçınma eğiliminde olmaktadır. Bütçe devresi böylece, kamu harcama programları yoluyla kaynak dağılımındaki değişmelerin biçimi¹⁵² olarak ortaya çıkmaktadır.

Rogoff'un analizi, fırsatçı modellerin özelliklerini korumakla birlikte, Rogoff'da farklı olarak akılcı seçmenler vardır. Rogoff, seçmenlerin akılcı olduğu bir ortamda, para arzı sistematik olarak artırılarak reel değişkenlerde artış yaratılamayacağını; bu nedenle vergiler (seçim yılı öncesinde düşürülmektedir), transferler (seçim yılı öncesi artırılmaktadır) ve hükümet harcamaları (seçim yılı öncesinde artırılmaktadır) için politik konjonktür dalgalanması araştırması yapmanın daha anlamlı olacağını ifade etmektedir.¹⁵³ Diğer bir ifadeyle, Rogoff'un modelinde, para politikası değişkenlerini ihmal ettiği görülmektedir.

Netice itibarıyla, politik konjonktür dalgalanmalarını sadece, kamu harcamaları, vergi oranları ve transfer ödemeleri gibi, mali politika araçları ile açıklayan Rogoff'un politik bütçe devresi modelinde, ekonomide seçim öncesinde oluşan devrelerin, geçici bilgi asimetrisinden kaynaklanabileceği iddia edilmektedir.¹⁵⁴

Son olarak, Persson ve Tabellini (1991) ise yukarıda değinilen çalışmalarla aynı çizgide kalmak koşuluyla bazı genişletmelerde bulunmuşlardır.

¹⁵¹ Rogoff, Sibert, a. g. e., s. 1-16 ve Kuzu, a. g. e., s. 22-23.

¹⁵² Rogoff, Kenneth: "Equilibrium Political Budget Cycles", *American Economic Review*, Vol. 80, 1990, 21-36 ve Kuzu, a. g. e., s. 25.

¹⁵³ Kuzu, a. g. e., s. 25.

¹⁵⁴ Rogoff, *Equilibrium Political Budget Cycles*, s. 21-36 ve Kuzu, a. g. e., s. 25.

2.3.2.1.1. Rasyonel Fırsatçı Teorinin Varsayımları

Persson ve Tabellini modelinin varsayımları şu şekilde ifade edilmektedir¹⁵⁵:

i. Ekonomi, iktidar partisinin yetenek düzeyini de içeren bir şok dahil edildiği Phillips eğrisi ile tanımlanmaktadır:

$$y_t = \bar{y} + (\pi_t - \pi_t^e) + \varepsilon_t \quad (2.5)$$

ε_t = Şok terimini ifade eden ε_t , seçmenler tarafından gözlenemeyen iki parçadan oluşmaktadır. Birinci parça, politika otoritesinin yetenek düzeyidir: daha yetenekli politika otoriteleri daha yüksek büyümeye ulaşırlar. İkinci unsur, büyüme oranını hükümet politikası ve yetenek düzeyinden bağımsız olarak etkileyen çeşitli dışsal şokları yansıtmaktadır.

ii. Seçmenlerin enflasyon beklentileri rasyonel kabul edilmektedir.

$$\pi_t^e = E(\pi_t | I_{t-1}) \quad (2.6)$$

Burada I_{t-1} , t-1 dönemi sonunda seçmenlerin sahip olduğu bilgi asimetrisini ifade etmektedir. Ayrıca, I_{t-1} , farklı politika partilerin ekonomiyi idare etme konusundaki “beceri” düzeyleri dışında, ilgili tüm bilgiyi içermektedir. Bu varsayım, politika otoriteleri ile seçmenler arasında bilgi asimetrisi olduğunu belirtmekle beraber, rasyonel fırsatçı modelin öngörülerini açısından kritik bir önem taşımaktadır. Hükümetin kendi gerçek beceri düzeyini biliyor olmasına karşılık seçmenlerin bu konuda tam bilgi sahibi olmamaları, modeldeki asimetrik bilgi yapısının kaynağını oluşturmaktadır. Burada politika otoritelerinin yeteneği, enflasyonu görece olarak düşük düzeyde tutarken, işsizliği de düşük (veya büyüme hızını yüksek) tutabilme yeteneği; diğer bir deyişle, politika problemlerini çözebilme yeteneği veya Cukierman ve Meltzer (1986)’deki gibi, ekonomiyi tesadüfi şoklardan uzak tutabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır.

¹⁵⁵ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 431–434

Bilgi asimetrisinin model açısından taşıdığı önem şu şekilde açıklanmaktadır: Seçmenler ile siyasi partilerin aynı bilgiye sahip olmaları halinde, yani bilgi asimetrisinin bulunmadığı durumda, partilerin ekonomiyi seçimleri kazanmak amacıyla manipüle ederek seçmenleri “kandırmaları” mümkün olmamaktadır. Böylelikle, hükümetin, seçim zamanındaki seçmenleri kandırma çabaları sonuçsuz kalmaktadır. O halde, modelde iktidar partisinin ekonomiyi manipüle ederek seçmenleri kandırabilmesi için, seçmenlere oranla sahip olduğu bilgi üstünlüğünü kullanması gerekmektedir.

Başka bir deyişle, seçmenler ile iktidar partisi arasında bilgi asimetrisi veya seçmenlerin eksik bilgi sahibi olduğu varsayımları, rasyonel beklentileri içeren modellerde politik devresel dalgalanmaların ortaya çıkışı için gerekli koşulları oluşturmaktadır. Aksi takdirde, iktidar partisinin seçim öncesi ekonomiyi manipüle ederek yeniden seçilme şansını artırması mümkün görülmemektedir.

Bu bağlamda, gerek Persson ve Tabellini'nin modelinde gerekse diğer rasyonel fırsatçı modellerde, bilgi asimetrisi, genellikle politika otoritesinin ekonomiyi idare edebilme yeteneği itibariyle oluşmaktadır. Buna göre, farklı hükümetler ekonomiyi daha iyi veya daha kötü idare etmektedirler; birinci durumda hükümetlerin yetenekli ve ikinci durumda yeteneksiz olduğu söylenmektedir. Buna ilaveten, yetenek düzeyi iktidar partisi açısından özel bilgi olarak kabul edilmektedir. Bu durumda, hükümet kendi yetenekleri bilirken, seçmenler bilememektedir. Diğer bir deyişle, seçmenler, iktidar partisinin yetenek düzeyini, yalnızca ekonomik sonuçları gözleyerek değerlendirmektedirler.

Bu şekilde rasyonel fırsatçı modellerde, iktidar partisinin, her seçim öncesinde mümkün olduğunca yetenekli görünmeye çalışması anlamında “fırsatçı” davrandığı ve böylelikle, bu davranışın neticesinde, Nordhaus-Lindbeck'in fırsatçı modeline benzer nitelikte politik konjonktür dalgalanmalar oluştuğu benimsenmektedir.

iii. Politikacılar, geleneksel fırsatçı modellerdeki kadar yeniden seçilmeyi değil, biraz da sosyal refaha ağırlık vermektedir. Yine de geleneksel modellerde olduğu gibi iktidarda kalmayı tercih etmektedirler.

iv. Her seçimde iki parti (iktidardaki parti ve muhalefet partisi) karşılaşmaktadır.

v. Seçmenler, beklenen faydalarını maksimize eden politika otoritelerini seçmeyi istemektedirler. Seçmenlerin tümü aşağıda verilen, aynı faydaya sahiptirler.

vi. İktidar partisi doğrudan enflasyon kontrol etmektedir ve seçimlerin zamanı dışsal olarak sabit kabul edilmektedir.

2.3.2.1.2. Çıkarımlar

Modelin test edilebilir sonuçları¹⁵⁶:

i. Seçimlerden hemen önce, politika enstrümanlarını kısa dönemli manipülasyonları olarak; seçim öncesi iki veya üç aylık dönemde bütçe açığında, enflasyon ve para arzında artış,

ii. Seçimlerden sonra para ve maliye politikalarının sıkılaştırılması,

iii. Seçimlerden hemen önce gözlenen bazı küçük etkiler dışında, büyüme ve işsizlik üzerinde yıllar süren, sistematik etkilerin görülmemesi,

iv. Seçim yıllarında, büyüme yüksek ve işsizlik düşük olduğu takdirde, iktidardaki partinin yeniden seçilmesi şeklinde sıralanmaktadır.

2.3.2.1.3. Değerlendirme

Modelde, politikacıların, seçmen ve politikacı arasındaki bilgi asimetrisini kullanmak suretiyle seçimden mümkün olduğunca becerikli görünme yoluyla kendilerine geleneksel fırsatçı model (Nordhaus-Lindbeck) tipi bir politik konjonktür dalgalanması yaratmaya çalıştıkları vurgulanmaktadır. Ancak, seçmenlerin akılcı beklentilere sahip olmaları ve politikacılarının güdülerinin bilincinde olmaları bu fırsatçı davranışı sınırlamaktadır. Bunun sonucu olarak da, geleneksel fırsatçı modelinden daha kısa ömürlü ve daha az düzenli politik konjonktür dalgalanmaları¹⁵⁷ söz konusu olmaktadır.

¹⁵⁶ Parasız, Bildirici, a. g. e., s. 206 ve Telatar, **Politik İktisat Politikası**, s. 432-434.

¹⁵⁷ Kuzu, a. g. e., s. 22.

2.3.2.2. Rasyonel Partizan Teori

Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs (1988) tarafından ortaya atılan rasyonel partizan teorisinin çıkış noktası olarak, partizan politikacıların olduğu bir dünyada, seçimsel belirsizliğin beklentilerde de belirsizlik yaratması gösterilmektedir. Teorinin esas olarak vurguladığı noktaları ortaya koyabilmek için, yeni seçilmiş sağ hükümetin bir anti-enflasyon politikası ortaya koyduğu noktasından hareket edilmektedir. Buna göre, özel kesim, seçim öncesinde enflasyona daha az ağırlık veren sol eğilimli partinin seçimleri kazanma olasılığını hesaba katmış ise, gerçekleşen enflasyonun üzerinde enflasyon oranı tahmin edilmiş olmaktadır.

Böylece, nominal katılıkların varlığında (indekslenmiş işgücü sözleşmeleri gibi), seçimlerden önce alınmış ekonomik (rasyonel beklentilere dayalı) kararlar, rejim değişikliği¹⁵⁸ olması halinde bu duruma derhal uyarlanamamaktadır.

Dolayısıyla, üretim ve istihdamdaki reel etkilerin bir kısmı ve bu etkilerin büyüklüğünü, rakip partilerin izlemesi beklenen politikalar arasındaki farklıklar ile pozitif yönde hareket etmektedir. Beklenti oluşum mekanizmasında geçmişe yönelik bir kısım söz konusu ise, bu kanıt güçlenmektedir. Beklentiler bir kez yeni rejime uyum sağlandığında ekonomik faaliyet düzeyi doğal oranına geri dönmektedir. Hükümet sağ eğilimliyse ve enflasyonla savaşıma amacına daha fazla ağırlık veriyorsa, enflasyon düşük kalmaktadır. Sol eğilimli bir hükümetin varlığında, yeni uygulamaya konulan genişletici politikalar ekonomik faaliyet düzeyini geçici olarak doğal oranın üzerine çıkarmakta fakat beklentiler bir kez uyarlandıktan sonra, enflasyon oranı yüksek düzeyde¹⁵⁹ kalmaktadır.

Bu durumu bir nedeni olarak da, Kydland ve Prescott (1977) ve Barro ve Gordon (1983)'nin "zaman tutarsızlık"¹⁶⁰ problemi gösterilmektedir. Bu problem, örneğin sol eğilimli hükümetlerin işsizlik ile mücadele konusunda bir inandırıcılığa

¹⁵⁸ İktidarın sol ve sağ partiler arasında el değiştirmesi, ekonomik ideoloji itibarıyla rejim değişikliğini ifade etmektedir. Bknz. Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 448.

¹⁵⁹ Telatar, Funda; "Parlamentar Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar: Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama", *G. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi*, S. 4, 2000, s. 45-46.

¹⁶⁰ Zaman tutarsızlık kavramı, rasyonel beklentilere sahip özel sektörün, bağlayıcı sabit bir ortam yaratılmadığı takdirde, politika otoritesinin daha önce uygulanacağına dair bir söz verdiği politikadan vazgeçerek kandırma politikası izleme güdülerinden haberdar olduğu durumu ifade etmektedir. Bknz. Telatar, Erdinç, a. g. e., 136-142.

sahip olmaları ve bu politikanın enflasyonist sonuçlarının biliniyor olması nedeniyle, seçmenlerin yüksek enflasyon beklemelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, esas olarak işsizlik hakkında kaygılanan bir hükümet düşük enflasyon politikası ilan ettiği takdirde, bu politika güvenilir olmayacaktır; çünkü beklenen enflasyon düşük olduğu takdirde, hükümetin esas hedefi işsizliği düşürmek için enflasyon şoku yaratma ihtimali bulunmaktadır.

Bu durumda, seçmenler, sol hükümetin söz konusu güdüsünü dikkate alarak yüksek enflasyon beklentisi içerisine girebilmektedirler. Bunun sonucu olarak da, hükümet olası bir resesyondan kaçınabilmek enflasyon beklentilerine eşlik etmekte ve neticede, ekonomi yüksek enflasyon dengesinde kalmakla birlikte genişletici politikalar izleyen bir hükümet görev süresinin ikinci yarısında, yükselen enflasyon ve işsizlik yaratabilmektedir.¹⁶¹

Yukarıda temel hatları çizilen rasyonel partizan modelin, Hibbs'in yaklaşımından çeşitli yönlerde farklılaşmaktadır. Hibbs'in yaklaşımda, üretim ve istihdamdaki farklılıklar, sürekli nitelik taşımakta ve farklı hükümetlerin görev süreleri boyunca fiilen artmaktadır. Tersine, rasyonel partizan model bu tip farklılıkların geçici olduğunu ve bir hükümet değişikliğinin hemen ardından ortaya çıkması gerektiğini öngörmektedir. Buna ilaveten, her iki yaklaşımdaki esas vurgu, sol eğilimli "ekonomiyi genişletici" partiler ile sağ eğilimli "daraltıcı, yani anti-enflasyonist" partiler arasındaki farklılıklar üzerinde toplanmaktadır.

Bu noktada, genel olarak partizan teorinin ve özel olarak rasyonel partizan teorinin, seçmenlerin kısa vadeciliği, yani miyopluğu, üzerine kurulu olmadığına dikkat çekilmektedir. Böylelikle, her iki teori, akıllı seçmenlerin partiler arası farklılıkları doğru biçimde algıladıkları ve buna göre oy kullandıkları görüşüyle uyumluk göstermektedir.

Ayrıca modelde, seçim sonuçları hakkındaki belirsizlik, mükemmel bir biçimde öngöremeyen seçmen tercihlerindeki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Burada ilginç bir husus, seçmen tercihlerinin ekonomik değişkenlere bağlı olarak da değişebilmesidir;

¹⁶¹ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 448-449.

örneğin, bir yüksek enflasyon dönemi halkın enflasyondan kaçınma derecesini artırabilmekte ve siyasi yelpazenin sağına doğru bir hareket¹⁶² yaratabilmektedir.

Alesina ve Rosenthal (1995) ise seçim sonuçlarına, konjonktürel dalgalanmalara neden olduğunu kabul ettikleri tesadüfi şokları ilave ederek genişlettikleri rasyonel partizan modellerinde, toplu iş sözleşmelerinin¹⁶³ seçim sonuçları bilinmeden önce imzalanması durumunda, seçim sonrası ekonomide konjonktürel dalgalanmaların yaşanabileceği iddia etmektedirler.¹⁶⁴

2.3.2.2.1. Rasyonel Partizan Teorinin Varsayımları

Rasyonel beklentilerin partizan makroekonomik politika modeline dahil edildiği ilk çalışma Alesina (1987)'dir. Buna göre, Alesina'nın modelinin varsayımları şu şekilde özetlenmektedir¹⁶⁵:

- i. Ekonomi beklentilere uyarlanmış Phillips Eğrisi ile tanımlanmaktadır.
- ii. Enflasyon beklentileri rasyonel kabul edilmektedir.
- iii. Politikacılar özdeş değildir. Sol partiler işsizlik ve büyümeyle daha fazla ve enflasyonla daha az ilgilenirken, sağ partiler enflasyona işsizliğe oranla daha yüksek ağırlık vermektedir.
- iv. Her seçimde, iktidar partisi ve bir muhalefet partisi olmak üzere, iki aday rekabet etmektedir.
- v. Farklı seçmenlerin enflasyon ve işsizlik üzerine tercihleri farklıdır. Seçmenler tercihlerine göre, kendilerine en yüksek faydayı sağlayan partiye oy vermektedirler.
- vi. Politika otoritesi enflasyonu doğrudan kontrol etmektedir.
- vii Seçimlerin zamanlaması dışsal olarak belirlenmektedir.

¹⁶² Berlemann, Michael, Gunther Markwardt; "Variable Rational Partisan Cycles and Electoral Uncertainty", Dresden University of Technology, Germany, 2003, s. 1-6.

¹⁶³ Modele göre, seçim öncesi imzalanan ücret sözleşmeleri seçim sonrası enflasyon sürprizi için potansiyel yaratmaktadır. Bknz. Parasız, Bildirici, a. g. e., s. 216.

¹⁶⁴ Parasız, Bildirici, a. g. e., s. 213 ve Kuzu, a. g. e., s. 32.

¹⁶⁵ Alesina, Roubini and Cohen, *Political Cycles and Macroeconomy*, s. 51 ve Parasız, Bildirici, a. g. e., s. 214.

2.3.2.2.2. Çıkarımlar

Rasyonel partizan teorisinin test edilebilir sonuçları ise aşağıdaki gibidir¹⁶⁶:

i. Seçimlerden sonra kısa dönem partizan etkiler söz konusu olmaktadır. Buna göre, sol partilerin iktidara gelmesinden sonra yaklaşık iki yıl boyunca işsizlik geçici olarak ortalamadan daha düşük ve büyüme geçici olarak ortalamadan daha yüksek olurken; sağ partilerin iktidara gelmesi halinde tam tersi durum yaşanmaktadır.

ii. Sol parti iktidarda iken fiyatlar artış hızı, sağ parti iktidarından daha yüksek olmamaktadır.

iii. Üsteki durumlarda, reel etkiler geçici nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla da, enflasyon beklentileri ayarlandığı için çıktı gelişimi ve işsizlik doğal oranlarına dönmektedir. Bu uyumlanma süreci sonunda oluşan iktisadi faaliyet düzeyi, hükümetin siyasi görüşünden bağımsız olmaktadır.

iv. Sol iktidarda enflasyon, sağ iktidara göre sürekli olarak daha yüksek seyretmektedir.

2.3.2.2.3. Değerlendirme

Rasyonel partizan modeline yönelik eleştirilerin ilki, Hibbs (1992)'den gelmektedir. Bu eleştiriler, akılcı bekleyleşlere sahip iktisadi ajanların kendilerini seçimlerden önceki dönemde başlayan uzun dönemli nominal ücret sözleşmeleriyle bağladığı, ikincisi de, optimal olmayan sözleşmelere dayanan akılcı partizan teorisinin, yapışkan bekleyleşlere dayanan eski modellere teorik açıdan üstünlük taşımadığı¹⁶⁷ noktalarında toplamaktadır.

Hibbs'in eleştirisi yerinde bulunmakla beraber, gerçekte bu tip uzun süreli bağlayıcı iş sözleşmelerine rastlanılmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, toplu iş sözleşmeleri, genellikle uzun sayılabilecek süreler için yapılmaktadır. Ancak bu

¹⁶⁶ Parasız, Bildirici, a. g. e., s. 214 ve Telatar, *Makroekonomi-Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar*, s. 41-44.

¹⁶⁷ Hibbs, *Partisan Theory After Fifteen Years*, s. 362-373 ve Kuzu, a. g. e., s. 33.

sözleşmelerin tam seçim öncesinde yapılacağı varsayılması çok anlamlı olmamaktadır.¹⁶⁸

2.3.3. İçsel Seçim Dönemleri Teorileri

Buraya kadar ortaya konulan politik konjonktür dalgalanma teorilerinin uygulama aşamasında, seçim rekabetinin iki parti arasında geliştiği ve seçim zamanlamasının dışsal olarak belirlendiği varsayımları özel bir önem kazanmakta ve amprik çalışmaların, çoğunlukla, belirtilen varsayımlara uygun sistemlere sahip ülkeler bazında yapılması sonucunu doğurmaktadır.¹⁶⁹

Bu nokta da, Alesina (1997), Avrupa demokrasilerinde hükümetlerin seçim kazanma güdeleri ile yarattıkları ekonomik devresel dalgalanmaların analizi konusundaki, güçlükleri, bu ülkelerin kendilerine özgü ekonomik ve siyasi yapılarına dayalı olarak açıklamaktadır. Alesina'ya göre, küçük ve dışa açık ekonomilerde gözlenen ekonomik dalgalanmalarla dünya talep koşulları ile yakından ilişkilidir ve bu nedenle, siyaset kökenli “resesyon” ve “canlanma” dönemlerinin dünya ekonomisindeki gelişmeler de dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, uluslar arası para antlaşmaları Avrupa'daki para politikalarını ABD'ye oranla daha fazla sınırlamaktadır. Avrupa ülkeleri ile ilgili diğer bir husus olarak Alesina, bu ülkelerde işgücü piyasasının kendine özgü yapısı nedeniyle işsizlik olgusunun süreklilik gösterdiğine işaret etmekle beraber, bu ülkelerde işsizliğin tek belirleyicisinin toplam talep politikaları olduğunu söylemektedir.

Alesina, amprik çalışmaların çoğunlukla ABD'ye yönelik olmasının bir diğer nedeni olarak, Avrupa demokrasilerinde seçimlerin zamanlamasının dışsal değil, çoğunlukla içsel olmasını göstermekte ve Lächler (1982), iktidar partilerinin oylarını maksimize eden bir politikanın türetilebilmesi için, seçim dönemi uzunluğunun veya seçim tarihinin belirlenmesinde rol oynayan faktörlerin saptanması gerektiğini belirtmektedir. Bu duruma kanıt olarak da, demokratik sistemlerin büyük kısmında, seçim dönemlerinin sabit olmasının bir kural olmaktan çok istisna oluşturduğuna ilişkin

¹⁶⁸ Kuzu, a. g. e., s. 33.

¹⁶⁹ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 470.

gözlemler¹⁷⁰ gösterilmektedir. Böylelikle, başkanlık sistemlerinde, doğrudan iktidara getirilen başkan önemli ölçüde bağımsız otoriteye sahip iken, parlamenter sistemlerde başbakanın yasama organına karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Buna ilaveten, parlamenter rejime sahip ülkelerde, seçim dönemi uzunluğu konusunda sürenin bitiminden önce seçim yapılmasını olanaklı kılan bazı durumlar¹⁷¹ gözlenebilmektedir.

Bu çerçevede, Ito ve Park (1988) ile Chowdhury (1993), parlamenter sistemlere genel seçimlerin yapılması sonucunu doğuran üç koşul sıraladıkları görülmektedir¹⁷²: i) Anayasada belirtilen yasal iktidar süresinin sona ermesi, ii) parlamentoda hükümete karşı güvensizlik oyununun kabul edilmesi ve iii) hükümetin parlamentoyu feshetme kararı alması. Buna göre, bir ve üç numaralı koşulların varlığında, seçimlerin yasal sürenin bitiminden önce yapılabilme olasılığı, parlamenter sistemlerdeki hükümet davranışlarını ve politik devresel dalgalanmaların ortaya çıkışını, ABD gibi başkanlık sistemine sahip ve seçimlerin yasa sürenin sonunda yapıldığı ülkelere farklı hale getirmektedir. Bu koşullar altında, hükümetlerin seçim kazanma amaçları doğrultusunda ekonomiyi manipüle etme yetenekleri sınırlanmakta ve fırsatçı politik devresel dalgalanmaların ortaya çıkma olasılığı azalmaktadır.

Bu anlamda, seçim tarihlerinin içsel olarak belirlenmesine yol açan bir diğer unsur olarak, hükümetin parlamentoyu feshedilme olanağı gösterilmektedir. Bu durumda hükümet, seçim tarihini yeniden seçilme şansını maksimize edecek şekilde saptama yönünde stratejik bir güdü kazanabilmekte, dolayısıyla seçim tarihi önemli bir politika değişkeni haline gelebilmektedir. Buna göre, hükümetin popülaritesini artıran olumlu ekonomik koşulların varolması halinde seçimlerin yasal süre tamamlanmadan yapılması mümkün olduğu gibi, popülaritenin düşük olduğu dönemlerde ertelenmesi de gündeme gelebilmektedir. Bu nokta da, Ito ve Park (1988), parlamenter sistemlerde

¹⁷⁰ Alesina, Roubini ve Cohen (1997), analize dahil ettikleri 18 ülkeden 14'ünde seçim tarihlerinin içsel olarak belirlendiğini göstermektedirler. Bu ülkeler, Avustralya, Almanya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İtalya, Japonya, Kanada ve Yeni Zelanda'dır. Bknz. Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 470.

¹⁷¹ Telatar, *Parlamenter Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar: Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama*, s. 142-143.

¹⁷² Chowdhury, Abdur R.; "Political Surfing Over Economic Waves: Parliamentary Election Timing in India." *American Journal of Political Science*, Vol. 37, 1993, s. 1100-1118. Ito, Takatoshi, Jin Hyuk Park; "Political Business Cycles in the Parliamentary System", *Economic Letters*, Vol. 27, 1988, s. 233-238 ve Telatar, *Parlamenter Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar: Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama*, s. 143.

parlamentoyu feshedilme olanağının, hükümetin karar problemini ve ekonometrik tahmin problemini karmaşık hale getirdiğini¹⁷³ ileri sürmektedirler.

Literatürde, parlamenter sistemlerin yukarıda açıklanan farklılıkları dikkate alınarak, hükümet davranışlarına ilişkin iki hipotez bulunmaktadır. Birinci hipoteze göre, hükümetin parlamentodaki desteğini yitirmesi, pozisyonunu güçlendirmek istemesi veya gücü yeniden ele geçirmesini sağlayacak olumlu ekonomik koşulların varlığı gibi nedenler ile parlamentoyu dağıtarak, erken seçim isteyebilmektedir.

Inoguchi (1983) belirtilen hükümet davranışını siyasi sörf, Ito ve Park (1988) fırsatçı kabine hipotezi olarak isimlendirmektedir. Siyasi sörf hipotezine göre hükümet, seçim istemek için, yükse büyüme, düşük işsizlik veya düşük enflasyonun geçerli olduğu “doğru an”ı beklemeyi tercih etmekte; bir başka deyişle, ekonomiyi yeniden seçilme amacı doğrultusunda manipüle etmek yerine kamu sektörü dışında pozitif arz şoklarının meydana gelmesini beklemektedir. Kuşkusuz, hükümetin erken seçim istemek için bekleyebileceği süre yasal iktidar süresi ile sınırlanmaktadır. Buradan harekete, ekonomik performansın bir fonksiyonu olarak tanımlanan “erken seçim isteme eşiği”nin yasal sürenin bitimine doğru değişeceği ileri sürülmektedir. Kısacası, başkan veya koalisyon uzun süre görevde kalmayı istiyorsa da, seçim için “doğru” zaman yasal sürenin sonuna doğru yakalanmaktadır.

Fırsatçı politik devresel dalgalanma teorileri, ekonomik faaliyetlerin bir seçim öncesinde canlanacağını öngörmektedir. Burada seçim zamanlamasından seçim-öncesi ekonomik faaliyetlere doğru, seçim öncesinde ekonomiyi uyarmaya yönelik politikalar aracılığıyla işleyen, bir nedensellik ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir. İçsel seçim zamanlamasını içeren teorilerde ise, ters nedensellik olasılığı dikkate alınmaktadır. Bu olasılığa göre, ekonomik koşullar dışsal olarak “iyi” olduğunda hükümet seçim isteyebilmekte, dolayısıyla ekonomik koşulları manipüle etme gereği¹⁷⁴ duymamaktadır.

¹⁷³ Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 470-471.

¹⁷⁴ Ito, Takatoshi, Jin Hyuk Park, *Political Business Cycles in the Parliamentary System*, s. 234-238 ve Telatar, *Parlamenter Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar:Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama*, s. 143-144.

Parlamente sistemlerde hükümet davranışı hakkında Ito (1990) tarafından ortaya atılan ikinci hipotez ise, seçim zamanının ekonomi dışı faktörler tarafından belirlendiği varsayımı üzerine kurulmaktadır. Bu hipoteze göre, siyasi skandallar vb. olumsuz gelişmeler sonucu hükümete karşı güvensizlik oyunun kabul edilmesi durumunda, parlamente sistemin başkanlık sistemine benzer şekilde işlemektedir. Böylece, seçim tarihi bir kez saptandıktan sonra, hükümet, devresel dalgalanma zirvelerini (veya diplerini) seçim zamanı ile uyumlu hale getirebilmek amacıyla para ve maliye politikalarını kullanarak, ekonomiyi manipüle edebilmektedir. Bu davranış, hükümetin yeniden seçilme kaygılarıyla ekonomiyi manipüle etme olanağını vurgulaması nedeniyle, Nordhaus tipi fırsatçı davranışa karşılık gelen manipülatif hipotez olarak isimlendirilmektedir. Bununla birlikte, bu koşullar altında hükümetin seçim tarihi üzerinde sahip olduğu kontrolün zayıflaması, manipülatif hipotezin öngördüğü politik konjonktür dalgalanmaları Nordhaus tipi dalgalanmalardan farklı hale getirmektedir.

Bu bağlamda, parlamente sisteme sahip gelişmekte olan ülkeler bazında yapılan ampirik çalışmalarda hükümet ile ekonomi politikalarını yürütmekle görevli kurumlar arasındaki ilişkinin yapısı da dikkate alınmaktadır. Başka bir deyişle, bu tip ülkelerin büyük kısmında, istikrar politikalarının y r t lebilmesinden sorumlu kurumlar hükümet ile yakın bir ilişki içerisinde oldukları kabul edilmektedir.¹⁷⁵

Dolayısıyla da, para politikaları, zaman zaman bağımsız oldukları ifade edilen merkez bankaları tarafından y r t lmekteyse de, gerçekte doğrudan hükümet tarafından kontrol edilebilmekte veya izleyecekleri politikalar konusunda hükümetin kararları doğrultusunda davranma durumunda kalabilmektedirler. Maliye politikasının y r t lebilmesinden sorumlu kurumlar ise, hükümetler tarafından belirlenen politikaları uygulamakla yükümlü olmaktadır. Böylelikle, gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla uygulanan hükümet-politika otoritesi ilişkileri, para ve maliye politikalarının doğrudan hükümetin tercihlerini yansıtması sonucunu doğurabilmektedir. Bu koşullar altında hükümetlerin, ekonomiyi seçim kazanma amaçlarına yönelik olarak manipüle etme eğilimine sahip olmaları, ekonomik politika araçlarında seçim zamanları civarında

¹⁷⁵ Telatar, *Parlamente Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar: Teori ve Türkiye için Bir Uygulama*, s. 143–144.

ortaya çıkan dalgalanmalar yaratabilmektedir. Bu itibarla, hükümet ile politika otoriteleri arasındaki ilişki, parlamenter sisteme sahip gelişmekte olan ülkelerde¹⁷⁶ politik konjonktür dalgalanmalarının ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Özetle, seçim dönemlerinin içsel olarak kabul edildiği söz konusu modeller, (çeşitli ülke verilerine uygulanmış ve büyük ölçüde reddedilmiş olmalarına rağmen) Japonya ve İngiltere gibi tek parti yönetiminin olduğu ülkelere uygulanabilmektedir.¹⁷⁷

2.3.4. Politik Konjonktür Dalgalanmaları ve Makro İktisat Politikaları

Alesina, Cohen ve Roubini (1992), büyüme, işsizlik ve enflasyon üzerindeki partizan ve/veya fırsatçı dalgalanmaların, temel makro iktisat politikası araçları olan para ve maliye politikası araçlarındaki manipülasyon sonucu ortaya çıkması gerektiği düşüncesinden hareketle, seçimlerin, doğrudan politika araçlarına etkisini ve partizan etkilerini araştırmışlardır. Bu çerçevede, Alesina, Cohen ve Roubini (1992)'nin 18 OECD ülke verisiyle hem politika araçları hem de politika sonuçlarına ilişkin olarak fırsatçı ve partizan etkileri test ettikleri çalışmalarında ulaştıkları sonuçlar, genel olarak geleneksel fırsatçı modeli (Nordhaus-Lindbeck modeli) reddetmekte, Rogoff ve Sibert'in modelini desteklemektedir. Buna göre, uygulanan iktisat politikalarının sonuçları olan işsizlik ve büyüme gibi reel değişkenler üzerinde fırsatçı politik dalgalanmalardan söz edilebilmektedir. Yani, politikacılar seçim yıllarında daraltıcı politikalardan kaçınmakta ve yaygın olarak genişletici politikaları benimsemektedir. Diğer bir deyişle, Alesina, Cohen ve Roubini'ye işsizlik ve enflasyon gibi temel değişkenleri etkilemek, genel olarak geleneksel fırsatçı modelin beklediği şekilde kolay olmamaktadır. Uygulanan iktisat politikalarının sonuçları ekonomideki ajanların bekleyişlerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu noktada, Lucas'ın "politika etkisizliği" teoremi bu konuda önemli bir katkı olarak görülmekle beraber, bu ve diğer nedenlerle, reel iktisadi değişkenlerden ziyade, iktisat politikası araçları üzerinde politik konjonktür dalgalanmalarının araştırılması daha anlamlı¹⁷⁸ görünmektedir.

¹⁷⁶ Ito, Takatoshi; "The Timing of Elections and Political Business Cycles in Japan", *Journal of Asian Economics*, Vol. 1, 1990, s. 135-156 ve Telatar, *Politik İktisat Politikası*, s. 474-475.

¹⁷⁷ Heckelman, Jac C., Hakan Berument; "Political Business Cycles and Endogenous Elections", *Southern Economic Journal*, Vol. 64, 1998, s. 987-1000.

¹⁷⁸ Alesina, Alberto, Nouriel Roubini and Gerald Cohen; "Macroeconomic Policy and Elections in OECD Democracies, *Economics and Politics*, s. 1-30 ve Kuzu, a. g. e., s. 34-38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARINI TEORİLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’ DE (1980 – 2004) DÖNEMİNİN SEÇİM EKONOMİSİ POLİTİKASI UYGULAMALARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Seçim Ekonomisi Politikasının Tanımı

“Halkçılık”¹⁷⁹, “geniş kitlelere hoş görünme çabası”¹⁸⁰, “yasal soygun”¹⁸¹, “kitle desteğini sağlamaya yönelik bir strateji”¹⁸², “vergi mükelleflerinden sadece ortanca seçmen kitlesine yapılan gelir transferleri”¹⁸³ gibi değişik şekillerde tanımlanabilen popülizm kavramı, günümüzde; konsolide kamu sektörü ve bunu finanse eden vergi sistemi aracılığıyla gelir transferi talep eden ortanca seçmen ve onun işbirlikçileri olan kıtlik rantı kollayan müteşebbislerin, bu rantları dağıtan politikacı ve bürokratların piyasada oluşan iktisadi fazladan pay almalarını sağlayan, çoğunlukçu demokrasi¹⁸⁴ ile yönetilen karma ekonomik sistemi tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Bu anlamda, popülist içeriklerle kendisini tanımlayan seçim ekonomisi politikası kavramı, maliye ve ekonomi politikası araçlarının oy maksimizasyonu sağlayacak

¹⁷⁹ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 1195.

¹⁸⁰ Erdoğan, Seyfettin. *Türkiye’de Kamu Harcamalarında Gözlenen Savurganlık Sorununun İktisadi Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999. s. 118.

¹⁸¹ Bu nitelendirme liberaller tarafından yapılmaktadır. Bknz. Akalın, Güneri. *Türkiye’de Ekonomi-Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş*. Akçağ Basım Pazarlama A.Ş., Ankara, 2002, s. 55.

¹⁸² Özkan, Fulya. “1950’lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi”. *Journal of Historical Studies*, 2004, s. 37.

¹⁸³ Bu nokta da, vergi mükelleflerinin gelir kayıpları seçmen olarak elde ettikleri gelir transferlerine eşitse; yani iki gelir dağılımının Gini katsayıları arasında bir fark yoksa, popülizmden ziyade politik sistemin irrasyonelliğinden bahsedilmektedir. Bknz. Akalın, a. g. e., s. 55.

¹⁸⁴ Köklerini Rousseau’nun genel irade görüşünden alan çoğunlukçu demokrasi anlayışı, kısaca; genel irade olarak adlandırılan çoğunluk iradesinin daima kamu iyiliğine yöneldiği, çünkü çoğunluğun çıkarlarıyla toplumun genel çıkarlarının hiçbir zaman çatışmayacağı noktasından hareket eder. Rousseau’nun deyimiyle genel irade “yanılmaz” niteliktedir. Bunun sonucu, sınırsız çoğunluk yönetimidir. Fakat, günümüzde esas olan çoğulcu (çoğunluğun tahakkümünün olmadığı azınlıkta olanların da haklarının korunduğu anlayış) demokrasi anlayışıdır. Bknz. Özbudun, Ergun, *Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 33–35.

biçimde kullanılması şeklinde ifade edilmektedir.¹⁸⁵ Siyasal iktidarların, ellerinde bulundurdukları kamu kaynaklarını, sahip oldukları iktidarın süresini uzatmak amacıyla, ekonomiklik, rasyonellik ve verimlilik ilkeleri dışında keyfi bir şekilde kullanmaları durumunu gösteren seçim ekonomisi politikaları, genellikle sık sık seçim ortamında yaşamak zorunda kalan ekonomilerde uygulanmaktadır. Bu ekonomilerde hükümetler, seçim kazanabilmek için politik güdülerle hareket edip, ekonomi politikalarını siyasi bir niteliğe büründürmektedirler.¹⁸⁶

Siyasal hayattaki yozlaşmanın en temel sebepleri arasında yer alan sistem tıkanıklığının ortaya çıkardığı seçim ekonomisi politikası uygulamaları, ciddi iktisat politikaları tercihini ve yürütümünü engellemektedir. Bu nedenle, böyle ortamlarda, hükümetlerin uygulayacağı istikrar politikalarının kredibilitisi de düşük olmakta¹⁸⁷ ve hükümetler ekonomik disiplinden uzaklaşarak verimlilik ve üretkenlik; hatta, hiçbir sosyal amacı olmayan savurgan nitelikli kamu harcamalarını artırabilmektedirler. Bu durum da, neticede, enflasyon oranının yükselmesine neden olmaktadır.¹⁸⁸ Zira, seçim ekonomisi konusunda yapılan bilimsel araştırmalar, iktidardaki ekonomi politikalarının bir tür politik konjonktüre yol açtığını göstermektedir. Söz konusu politik konjonktür ise, ekonomik konjonktürü şöyle etkilemektedir:

1.Yıl: Seçimleri kazanan siyasi parti, daha önceki hükümetin izlediği ekonomi politikalarının bir sonucu olarak, konjonktürün yükseldiği bir dönemde ekonomiyi teslim almaktadır. Geçmiş yılda izlenen genişletici ekonomi politikasının bir sonucu olarak, dış ödemeler bilançosu açık vermeye başlamaktadır. Ancak, daha dört ya da beş yıl iktidarda kalacağını düşünen yeni hükümet, dış ödemeler bilançosunda denklığı sağlayabilmek amacıyla daraltıcı politikalara yönelmektedir.

2.Yıl: Birinci yılın sonuna doğru uygulamaya konulan daraltıcı politikaları doğal bir sonucu olarak, ikinci yıl boyunca milli gelirden artış yavaşlamakta ve işsizlik oranı artmaktadır. Bu sorunları çözebilmek amacıyla, hükümet daha çok döviz kurlarını oynatarak, devalüasyona başvurmaktadır.

¹⁸⁵ Şener, a. g. e., s. 184.

¹⁸⁶ Erdoğan, a. g. e., s. 119.

¹⁸⁷ Varım, Suphi; "Türkiye'de Popülizm ve Seçim Ekonomisi", *Egovizyon Dergisi*, S. 10, 1995, s. 18.

¹⁸⁸ Erdoğan, a. g. e., s. 119.

3.Yıl: Devalüasyonun dış satımı artırmasını sağlayabilmek amacıyla, seçim öncesi verilen tavizlere uygun olarak, vergi indirimlerine gidilmektedir. Ayrıca vergisel teşvik önlemleriyle daralan ekonomi canlandırılmaya çalışılmaktadır. Özetle, bu yıl oy getirici enflasyonist bir politika izlenmektedir.

4. Yıl: Daha önce uygulanan ve birbirini izleyen daraltıcı ve genişletici politikaların etkisi ile enflasyon oranı beklenen düzeyin üzerinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle, hükümet uygun politikayı seçebilmek yönünden oldukça kritik bir zamanlama sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin, hükümet geçen yıl uygulanan genişletici politikanın enflasyonist etkilerini gidermek için daraltıcı politikaların dozunu artırmışsa, bu durumda enflasyon oranı hızla artmaktadır. Öte yandan, hükümet gelecek yıl seçimlerin, kazanabileceğini umuyorsa, yatırımları artırmadan genişletici politikaları uygulamayı tercih edebilmektedir. Ancak, hangi politikayı uygularsa uygulasin, hükümet yeni kurulan hükümetin ekonomiyi konjunktürün yükseldiği bir dönemde teslim alınmasına¹⁸⁹ neden olmaktadır.

Yukarıdaki şekliyle, seçim ekonomisi politikasının kendine özgü birtakım özellikleri bulunmaktadır.

3.1.1. Seçim Ekonomisi Politikalarının Özellikleri

Seçim ekonomisi politikalarında dikkat çeken ilk özellik anlamında, seçim yıllarında tercihlerin siyasal iktidar lehine çevrilebilmesi için yoğun kamusal kaynaklar kullanılması gösterilmektedir. Bunun temelinde ise; seçmenlerin “politik unutkanlık” ve “miyopluk” davranışı içinde bulunmaları ve hükümetlerin geçmiş yıllarda yaptıkları uygulamaları kolaylıkla hatırlamamaları olgusu yatmaktadır. Buna göre, seçmenler, sadece seçime az bir süre kalınca yapılan faaliyetlerle ilgilenmektedirler. Bunun bilincindeki hükümetler de, oylarını artırmak için seçim yıllarında daha çok popülist etki yaratmaktadırlar.

---

¹⁸⁹ Şener, a. g. e., s. 185.

Buna ilaveten, “politik miyopluk” özelliği politikacılar için de söz konusu olmaktadır. Buna göre, politikacılarda kısa dönemli düşüncelerle hareket ederek yeniden seçilebilmeyi isteyebilmektedirler. Politikacıların bu şekilde “politik miyopluk” içerisinde olmaları, ekonomik dengeleri dikkate almadan kamu olanaklarını hesapsız bir şekilde dağıtması, uzun dönemde ekonomide dengelerin bozulmasına, enflasyon ve işsizlik başta olmak üzere birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.¹⁹⁰ Politikacılar ise bunları bilmelerine rağmen kendilerine oy kazandıracak kısa vadeli politikaları tercih etmeye devam etmektedirler, çünkü politikacılar için günü kurtarabilmek, oylarını artırıp yeniden seçilebilmek daha fazla önem teşkil etmektedir.¹⁹¹

Görüldüğü üzere, seçim ekonomisi politikası uygulamalarıyla siyasi iktidarlar, seçmenin beğeneceği ekonomik uygulamalar sonucunda, seçmenin desteğini almak ve seçimi kazanmayı amaçlamaktadırlar. Bu doğrultuda, hükümetler yeniden seçilebilmek amacıyla, seçmen kitlesi içerisindeki farklı grupların isteklerini karşılama eğilimine girebilmektedirler. Bu çerçevede, yürütülecek makroekonomi politikası, ise temelde üç faktör tarafından belirlenmektedir. Bu faktörler,¹⁹²

- Seçimlerin takvimi,
- İktidar partisinin kimliği,
- Çıkar ve baskı gruplarının güç dengesi ve etkinliğinden oluşmaktadır.

Yukarıdaki faktörler ışığında, siyasi iktidarlar seçim öncesi, oy maksimizasyonu sağlayacak ekonomi politikalarını uygulamaya özen göstermekle birlikte, bu durumu destekleyecek tarzda seçmenlere cazip görülen genişletici politikalar seçilebilmektedir.¹⁹³

¹⁹⁰ Serin, a. g. e., s. 522.

¹⁹¹ Durkaya, Mehmet, *Türkiye’de Seçim ve Ekonomi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 1997, s. 14.

¹⁹² Oktar, Suat; “Seçim Ekonomisi ve Ekonominin Politizasyonu”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Kent Basımevi, 15 Mart 1996, s. 6.

¹⁹³ Durkaya, a. g. e., s.15

Böylelikle, dayandığı seçmen kitlesinin beklentilerini gözönünde bulunduran siyasal partiler tarafından, seçimlerden 6-7 ay önce enflasyon ve işsizlik gibi temel ekonomik sorunlar üzerine dikkat çekilmektedir.¹⁹⁴ Bu nokta da, bu süre fazla uzun tutulmamaktadır. Çünkü siyasi iktidar, seçimden önce oluşabilecek yüksek enflasyonist yapıyla, oy kaybına uğrayabilmektedir.

Seçim havasının yaşandığı süreçte iktidar partisi ile diğer partilerin davranış biçimleri ve hareket sınırları da farklı olabilmektedir. Buna göre, muhalefet partileri vaatlerde bulunma veya siyasi iktidarın uygulamalarını eleştirmek ve kendilerinin çok daha iyi bir performans göstereceğini iddia ederek seçmen psikolojisini etkilemeye yönelirken, iktidar partisi tarafından ise ekonomi yönetiminde sahip olduğu insiyatifleri, kendi siyasi çıkarları doğrultusunda, muhalefete karşı hissedilir bir siyasi haksız rekabet unsuru olarak oluşturduğu somut düzenlemelerle, iktidar kullanmaya eğilimi¹⁹⁵ içerisine girebilmektedirler.

Diğer bir faktör olarak da, “temsili demokrasi” de siyasi partilerin kazanacakları oy sayısını artırmak için birbiriyle rekabet etmeleri, ortak çıkarlara sahip kişilerin bir araya gelmesi sonucu oluşan baskı grupları seçim öncesi siyasi partilerle “kişisel çıkar-oy alışverişi” ne girişmeleri gösterilmektedir. Bu anlamda, seçim öncesinde, hangi siyasi parti, kendi gruplarının çıkarına daha çok hizmet edecekse, bu çıkar grupları oylarını o partiye vermektedirler. Seçim sonrasında ise, siyasi iktidar üzerinde yoğun bir baskı uygulayarak, çıkarlarını koruyacak ve arttıracak önlemlerin alınmasını istemektedirler. Günümüzde ise siyasi partilerle çıkar grupları arasındaki bu ilişkilerin, siyasetin ve devlet yönetiminin gündemini belirleyecek¹⁹⁶ boyutlara ulaştığına dikkat çekilmektedir. Örneğin, ABD’de de “1824’ten 1976’ya kadar yapılan seçimleri dikkate alındığı bir çalışmada; Başkan’ın popüler oy çoğunluğunun Amerikan Kongresi’nin yasama ile ilgili çıktılarını etkilediği iddia edilmektedir. Bu çalışmadan çıkan sonuçlardan birisine göre, kazanan başkanın oylarındaki yüzde bir’lik marj, yasaların da yüzde bir oranında artması anlamını taşımaktadır. Zira “her ne şekilde olursa olsun belirli bir seçmen potansiyeline sahip olan çıkar grupları ekonomi politikası üzerinde

¹⁹⁴ Nefliçi, Salih, “İnanılmaz Bir Seçim Ekonomisi”, *Hürriyet Gazetesi*, 16 Kasım 1995, s. 7,

¹⁹⁵ Türkkan, Erdal, *Ekonomi ve Demokrasi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1996, s. 172 ve Durkaya, a. g. e., s. 15.

¹⁹⁶ Savaş, *Anayasal İktisat*, s. 13-14.

güçleri oranında etkiye bulunarak, ekonominin kaynaklarından daha fazla pay kapmaya çalışmaktadırlar¹⁹⁷. Dolayısıyla elde edilecek kaynakların büyüklüğü, çıkar ve baskı gruplarının seçmen potansiyeline bağlı olmaktadır.¹⁹⁷ Sonuç olarak, ekonomide yarattığı etkiler bağlamında, seçim ekonomisi politikaları, ekonomi politikasının çeşitli araçlarını kullanmaktadır

3.1.2. Seçim Ekonomisi Politikalarının Araçları

Seçim ekonomisi politikasının araçları, mali ve parasal araçlar başlığında incelenmektedir.

3.1.2.1. Mali Araçlar

İktidar partilerinin yasaların kendilerine tanıdığı ve diğer partilerden daha fazla olan propaganda payının yanında kamu harcamaları ve vergiler biçiminde mali kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar, seçmen tercihlerini etkilemek amacıyla seçim dönemlerinde harcama yolunda kullanılabilirle beraber,¹⁹⁸ ilgili kamu harcamaları şu harcamalardan oluşmaktadır:

— **Cari Harcamalar:** Cari harcamalar, nitelikleri itibarıyla her yıl tekrarlanma görünümünde olan harcamalardır. Genellikle, bir bütçe dönemi içerisinde tüketilen faydanın elde edilmesi amacıyla yapılmaktadırlar. Örneğin, personel giderleri bu yapıdadır. Personel istihdamından elde edilen faydanın sürdürülmesi için, bu konuda yapılması zorunlu olan giderlerin de sürdürülmesi gerekmektedir. Daha çok, devletin yüklenildiği kamu hizmetlerinin yapılması bakımından ihtiyaç duyulan idari hizmetlerin sağlanması ve sürdürülmesi ile ilgili olan bu giderler, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, toplam kamu harcamalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Taşar, Mehmet Okan, *Rant Kollama ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Sektörel Yapının Değişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1999, s. 20.

¹⁹⁸ Ersöz, Devrim, *Seçim Ekonomilerinin Enflasyonist Etkileri Türkiye Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998, s. 8.

¹⁹⁹ Akdoğan, a. g. e., s. 85.

Hükümetler cari harcamalar üzerindeki güçleriyle seçim dönemlerinde rahatlıkla seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Devlet memuru maaşlarının artırılması, bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca kamu kesiminde istihdam edilen işçilere prim verilmesi de buna benzer bir politik yaklaşım olarak²⁰⁰ değerlendirilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde altyapının yeterince gelişmemiş olması ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasının kamudan beklenmesi ve özel yatırımların böyle büyük projeleri gerçekleştirmekten yoksun olmaları, bu harcamaların siyasi araç olarak kullanımını artırabilmektedir. Mali araçların, kamu bütçesi unsurlarını içermesi de bu süreci hızlandırabilmektedir. Cari harcamaların nitelik olarak ekonominin içinde bulunduğu duruma göre, azalma yönünde esnek olmaması, milli gelir artıkça bunların da artması çok önemli bir ekonomik ve siyasal değişken olmalarını ortaya koymaktadır. Örneğin enflasyonist dönemlerde eğitim harcamalarının azaltılması beklenmektedir.²⁰¹

— **Transfer Harcamaları:** Transfer harcamaları veya aktarma ödemeler satın alma gücünün veya sosyal gruplara karşılıksız olarak intikal ettirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Devletin bu çeşitli giderlerle doğrudan doğruya bir üretim faktörü satın almaması dolayısıyla bunlardan kendilerine transfer yapılan fertler bakımından doğan gelirler milli gelir hesaplarında yer almamaktadır, ancak kendilerine karşılıksız ödenen giderleri bizzat fertler veya sosyal gruplar kendi tüketim giderlerinde kullanmaları halinde, bu miktarlar milli gelire girmektedirler. Özetle, transfer harcamaları bir satın alma gücünün kamu sektöründen diğer sektöre aktarılması sonucunu doğurmaktadır.²⁰² Türkiye’de ise çeşitli bakanlıkların bütçelerinde yer alan transfer harcamaları başlıca üç adettir. “Ekonomik” olanlar, kanunun yatırımlarına katkıda bulunmak amacıyla özellikle KİT’lere yapılmaktadır. “Mali transferler”, Emekli Sandığı, SSK ve derneklere yapılan ödemeler ile öğrenci burslarını kapsamaktadır. “Faiz ve anapara ödemeleri”, iç ve dış borçların faiz ödemeleri ile anapara ödemeleri de transfer harcamaları çerçevesinde²⁰³ değerlendirilmektedir.

²⁰⁰ Ersöz, a. g. e., s. 9.

²⁰¹ Durkaya, a. g. e., s. 22.

²⁰² Erginay, Akif, *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1998, s. 149.

²⁰³ Karlık, Rıdvan, *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim Yapısal Değişim*, Beta Yayınları, İstanbul, 1997, s. 96.

Bu anlamda, siyasi iktidarlar tarafından seçim dönemlerinde, transfer ödemeleri diğer politika araçlarına tercih edilmektedir. Buna neden olarak da, bu politikanın seçmenlerin ekonomik refahı hem doğrudan yükseltmesi hem de emekli, dul ve yetim gibi çok geniş bir kesime yönelik özellik taşıması gösterilmektedir.

— **Yatırım Harcamaları:** Yatırım harcamaları ise; üretimi artıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğinin artıran genellikle dayanıklı nitelikte ve faydası birden fazla yıla yaygın mallara yapılan harcamalar biçiminde ifade edilmektedir.²⁰⁴ Seçim dönemine girildiğinde yapılan yatırım harcamaları ise; genelde işsizliği azaltıcı alanlara yönelerek, emek yoğun yatırımların yapılması yönünde olmaktadır. Özellikle, bayındırlık, karayolu, baraj, köprü yapımı gibi faaliyetler bu dönemde hız kazanmaktadır. Oysa seçim sonrası bu yatırımların unutulması, kaynakların kötüye kullanıldığını göstermektedir. Diğer taraftan, altyapı yatırımları, okul ya da organize sanayi tesislerinin kurulmasına yönelik harcamaların, toplum tarafından daha dikkatli izlenildiğine dikkat çekilmektedir. Siyasi iktidarın, kamu harcamaları dışında, kamu gelirleri politikalarıyla da siyasal değişkenler üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Buna göre, vergi politikalarıyla, ekonomide durgunluğu ortadan kaldırmak amacı, vergi indirimlerine neden olmaktadır. Toplam talebi artırıcı yöndeki böyle bir uygulama ile genişletici bir yapı oluşturulmaktadır. Bu yönüyle, vergiler ekonomide, bir yandan emek arzı ve gelirleriyle ilgili iken, diğer yandan, müteşebbislerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Kamu harcamaları yoluyla ekonomi yeterince canlandırılmamışsa, vergi indirimleri ile ekonomik genişleme sağlanabilmektedir. Bu sonucunda da, kişi ve kurumların kullanılabilir gelirlerini artırılırken, bir yandan da bireylerin harcamalarını artırılır böylece, firmaların yatırım kararlarını etkilenebilmektedir. Özetle, politikacıların yeniden seçilme şanslarını artırmak için, seçime kadar vergileri azaltıp, kamu harcamalarını artırma yönündeki genişletici politikaları, seçim sonrası siyasi iktidarın yön değiştirmesine neden olabilmektedir.²⁰⁵

²⁰⁴ Akdoğan, a. g. e., 86.

²⁰⁵ Durkaya, a. g. e., s. 23.

3.1.2.2. Parasal Araçlar

Parasal araçların, belirli bir dönem içinde ekonomik konjoktüre bağılı olarak sık sık ve çeşitli yönlere değıştirebilme özelliğı bunmaktadır. Ayrıca kamuoyuna geniş açıklamalar yapmak ve gerekçe sunmak gibi ilkelerin bulunmaması nedeniyle parasal politikalar, “seçim ekonomisi”nin, kolay uygulanabilen önemli bir aracı olarak değılendirilmesine neden olmaktadır. Özellikle, para arzının ve kredi hacminin genişlemesiyle şekillenen parasal araçlarda, seçim döneminde görülen yoğun hareketlilik, bazı gruplara bizzat ileri dönemde tüketimlerinden vazgeçme pahasına, kısa dönemli likidite artışı sağlayarak ani tüketim imkanı sunmaktadır.

Para arzının artırılması, faiz kuru, iç ve dış borçlanma politikaları, parasal araçları oluşturan olgular olarak seçim ekonomisi politikasını yönlendirmektedir. Seçim dönemine girildiğinde açık piyasa alımları sonucu para stokunun artışı, faiz oranlarının düşmesine neden olurken, reel harcamalarda artış görölmektedir. Dolayısıyla, ekonomide genişleyici bir etki yayılırken, sermaye talebi ve fiyatlar üzerinde baskı oluşmaktadır. Seçim sonrası dönem ise, kamunun yeterli kaynağına sahip olmaması durumunda, iç borçlanmaya gidilmesi, faiz oranlarının tekrar yükselmesine yol açabilmektedir. Böylece, seçim döneminde yaratılan yapay genişlemeler²⁰⁶ yerini tekrar daraltıcı politikalara bırakmaktadır.

Bu bağlamda, kısa dönemde para arzı ile faiz oranı arasında ters yönlü bir ilişki gözlenebilirken, parasal politikaların asıl etkisinin, uzun dönemde, para stokunun reel değıerinin düşüp, faiz oranlarının yükselmesi ve enflasyon sürecinin reel geliri düşürmesi şeklinde ortaya çıktığı vurgulanmaktadır.

3.1.3. Seçim Ekonomisi Politikalarının Etkileri

Seçim ekonomisi politikaları, kısa ve uzun dönemde, ekonomik yaşam üzerinde çeşitli etkiler gösterebilmektedir.

²⁰⁶ Gökçe, Deniz; “Neler Olacak”, *Yeni Yüzyıl Gazetesi*, S. 378, 28 Aralık 1995, s. 9 ve Durkaya, a. g. e., s. 25–26.

3.1.3.1. Kısa Dönemli Etkileri

Seçim ekonomisi politikalarının uygulanışı sırasında ekonomik dengelerin bozulması ve bu olumsuzluğun giderilmesi için seçim sonrası girilen politikalar, kısa dönemli etki olarak kendisini göstermektedir. Seçimden hemen önce maaş ve ücretlere zam yapıldığı, tarımsal ürünlerde yüksek destekleme alım fiyatlarının uygulandığı, kredi bolluğu ve çeşitli teşviklerle biçimlenen gelir transferlerinin yapıldığını görülmektedir. Bunun için de genişletici ekonomik politikalar seçildiğinden, seçim sonrası dönemde fiyat artışlarıyla birlikte gelirden azalmalar ve ekonomik istikrarsızlıklar görülebilmektedir. Buradan hareketle de, seçim öncesi politikalarla ekonominin dengeleri sarsılmış ise, seçimden sonra kemer sıkma politikalar²⁰⁷ başvurulabilmektedir.

Sonuç itibarıyla, kısa dönemli oy artırma faaliyetleriyle şekillenen seçim ekonomisi politikaları, kısa dönemli gelir transferine yönelebilmektedirler. Gösterişe dayalı yatırımlar ve harcamalar bu politikaların amaçlarını ortaya koymaktadır. Ekonomik disiplinin kaybolduğu bu yapılanmada, gelir dağılımının düzeltilmesi, refah düzeyini artırma gibi amaçlar çok kısa ömürlü²⁰⁸ olmaktadır.

3.1.3.2. Uzun Dönemli Etkileri

Kaynak oluşumunun yetersizliği ile, yerini uzun dönemde hızla yükselen enflasyona bırakan seçim ekonomisi politikası uygulamaları, kamusal bütçe açıklarını da peşinden getirmektedir. Bu yüzden genişletici politikaların etkisini gidermek için “stabilizasyon” yöntemine bağlı olarak, kamu harcamaları, kamusal destek kredileri, emisyon ve enflasyon gibi değişkenlerin kullanılması, siyasi ve ekonomik konjonktürü ortaya çıkarmaktadır. Bu dönemin oluşumunda, ekonomik kurallar değil, seçmenler ve siyasi iktidarlar arasında kurulan çıkar ilişkileri²⁰⁹ ile siyasi iktidarları seçimden sonra farklı politikalar izlemeleri etkili olmaktadır. Seçimden hemen sonra politikacıların yön değiştirmeleri ise; vergilerin artırılması, kamu harcamalarının kısılması ve para arzının daraltılması biçiminde gözlenebilmektedir.

²⁰⁷ Önder, İzzettin; “Seçim Arifesinde İmaj Yaratma Çabaları”, *İSO Dergisi*, S. 307, 22 Eylül 1991, s. 17.

²⁰⁸ Durkaya, a. g. e., s. 28.

²⁰⁹ Cillov, Haluk; “Seçim Ekonomisi”, *İstanbul Ticaret Gazetesi*, S. 1884, s. 3.

Diğer taraftan uzun dönemde, kamu borçlanma gereğinin artması, vergi gelirlerinin artırılmadan kamu harcamalarının artırılması, ekonomideki sıkıntıların kaynağını oluşturmaktadır. Böyle bir ortamda iç borçlanmaya daha fazla gidilmesi, faiz ve enflasyon oranlarını yükseltmektedir. Bu durumda netice de, bütçe üzerinde faiz baskısına yol açabilmektedir.

Özetle, siyasi iktidarların, seçim döneminde kaynakları, dayandığı toplumsal tabanın çıkarları doğrultusunda kullanması yanında, reel kaynağa dayanmayan gelir aktarımlarının seçim sonrasında geri alınacağı gerçeği, çoğu zaman seçmenler tarafından öngörülememektedir. Bunun sonucunda da, uzun dönem yansıyan kaynak sorunu, kemer sıkma politikalarını gündeme getirebilmektedir, fakat söz konusu politikalar, bütçe açığının kısılması, para arzının daraltılması ve döviz kurlarının yavaşlaması gibi uzun dönem etkilerle karşılaşabilmektedir. Diğer bir deyişle, uzun dönemde, artık ekonomide istikrarsızlıkların oluştuğu, büyüme hızı, istihdam ve gelir dağılımının olumsuz etkilendiği.²¹⁰ bir ortam oluşabilmektedir.

Bu şekilde, ekonomi literatüründe politik konjonktür dalgalanmaları teorileri çerçevesinde analiz edilen seçim ekonomisi politikası uygulamaları, çeşitli makroekonomik değişkenleri etkilemesi anlamında, Türkiye Ekonomisi açısından da olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.

3.3. (1980–2004) Döneminde Türkiye Ekonomisi'nde Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmaları Analizi

Buna göre, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları için, uyarlanmış beklentiler çerçevesinde, (1980 – 2004) yılları arasındaki 5 seçim²¹¹ (1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 milletvekili genel seçimleri) yılının konsolide bütçe açığı, merkez bankası

²¹⁰ Tuncer. Baran: "Enflasyonun Nedeni: Siyaset", **Milliyet Gazetesi**, S. 17424. 21 Mayıs 1996. s. 18.

²¹¹ 1983 milletvekili genel seçimleri, seçim ekonomisi uygulamaları bağlamında değerlendirildiğinde, seçim ekonomisi politikalarının izlenilmediği söylenmektedir. Bunun en önemli nedeni olarak da, 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinden önce askeri bir kimliğe sahip olan Milli Güvenlik Konseyinin ülke yönetiminin başında olması gösterilmektedir. Bir başka ifadeyle, 12 Eylül 1980–6 Kasım 1983 tarihleri arası ülke yönetiminde bulunan Milli Güvenlik Konseyinin, siyasal parti amaç (örneğin, yeniden seçilebilmek vb.) ve özelliklerini (örneğin, il ve ilçe teşkilatlarının olmaması vb.) taşımaması ve bunun sonucu olarak ekonomiyi seçmenlerin oyunu kazanabilmek için manipüle etmesine ihtiyaç duymaması sonucu 6 Kasım 1983 milletvekili genel seçimleri, seçim ekonomisi politikası uygulamaları açısından değerlendirilmemektedir. Bknz. Ergün, Mine. **Electoral Political Business Cycles in Turkey**, Master's Thesis, Bilkent University, Ankara, 2000, s. 7.

kredileri, emisyon hacmi, GSMH, konsolide bütçe giderleri ve gelirlerinden oluşan reel makro ekonomik göstergeler ile kamu sektöründe ücretle çalışanların sayısı ve bazı reel tarımsal ortalama ürün alım fiyatlarının gelişimi değerlendirilecektir.

Tablo 3.1. Reel Makro Ekonomik Göstergeler* (1980 – 2003)

Yıllar	Konsolide Bütçe Açığı	Merkez Bankası Kredileri	Emisyon Hacmi	GSMH	Konsolide Bütçe Açığının GSMH' ya Oranı (%)	Merkez Bankası Kredilerinin GSMH' ya Oranı (%)	Emisyon Hacminin GSMH' ya Oranı (%)
1980	6.51	2.57	10.94	207.88	3.13	1.24	5.26
1981	3.56	2.65	11.07	230.01	1.55	1.15	4.81
1982	3.59	2.09	12.43	242.39	1.48	0.86	5.12
1983	5.48	2.16	12.81	244.10	2.25	0.89	5.25
1984	11.28	1.01	11.21	255.45	4.42	0.40	4.39
1985	6.57	1.07	11.48	291.07	2.26	0.37	3.94
1986	9.17	1.63	12.40	332.63	2.76	0.49	3.73
1987	12.19	1.83	13.82	350.77	3.48	0.52	3.94
1988	11.91	1.64	13.39	385.65	3.09	0.43	3.47
1989	14.08	1.16	15.35	422.81	3.33	0.27	3.94
1990	14.63	0.93	17.23	486.12	3.01	0.19	3.47
1991	26.90	1.80	17.09	509.19	5.28	0.35	3.63
1992	22.50	2.43	17.48	523.55	4.30	0.46	3.54
1993	40.91	3.08	19.28	610.38	6.70	0.51	3.36
1994	21.09	2.23	16.66	538.88	3.91	0.41	3.34
1995	23.54	2.18	16.51	579.14	4.03	0.38	3.16
1996	53.20	1.51	16.42	643.55	8.27	0.24	3.09
1997	96.54	1.49	31.06	1.269.56	7.60	0.11	2.44
1998	172.12	0.37	57.38	2.311.58	7.44	0.016	2.48
1999	401.02	0.42	103.26	3.381.23	11.86	0.012	3.05
2000	592.85	21.67	162.93	5.424.80	10.92	0.39	3.00
2001	1.288.87	32.39	230.16	7.622.76	16.99	0.42	3.01
2002	1.800.95	11.35	322.88	11.811.53	15.24	0.09	2.73
2003	1.765.61	0.28	468.40	15.421.63	11.44	0.001	0.001

* Reel makro ekonomik göstergeler (Reel Değişken = Nominal Değişken/Fiyat Endeksi. 100 formülü yardımıyla 1968 fiyatlarına göre (1968 = 100) hesaplanmıştır.

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr>; <http://www.die.gov.tr>. 15.05.2004/15:35

Tablo 3.1. incelendiğinde, 1987 seçim yılında, konsolide bütçe açığının, merkez bankası kredilerinin, emisyon hacminin ve GSMH'nın yüksek olduğu, 1987 seçiminden sonra, konsolide bütçe açığının, merkez bankası kredilerinin ve emisyon hacminin düşük, GSMH'nın yüksek olduğu, 1991 seçim yılında, konsolide bütçe açığının, merkez

bankası kredilerinin ve GSMH'nin yüksek, emisyon hacminin düşük, 1991 seçiminden sonra, konsolide bütçe açığının düşük, merkez bankası kredilerinin, emisyon hacminin ve GSMH'nin yüksek olduğu, 1995 seçim yılında, konsolide bütçe açığının ve GSMH'nin yüksek, merkez bankası kredilerinin ve emisyon hacminin düşük olduğu, 1999 seçim yılında konsolide bütçe açığı, merkez bankası kredileri, emisyon hacmi ve GSMH'nin yüksek olduğu, 1999 seçiminden sonra konsolide bütçe açığı, merkez bankası kredileri, emisyon hacmi ve GSMH'nin yüksek olduğu, 2002 seçim yılında konsolide bütçe açığı, emisyon hacmi ve GSMH'nin yüksek, merkez bankası kredilerinin düşük olduğu, 2002 seçiminden sonra konsolide bütçe açığı ve merkez bankası kredilerinin düşük olduğu, emisyon hacminin ve GSMH'nin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1., yukarıdaki şekilde seçimlere göre sınıflandırıldığında, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları analizi oldukça yoğun ve karmaşık olmaktadır. Bu bağlamda söz konusu karışıklığı gidermek için, Tablo 3.1., makro ekonomik değişkenlerin seçim yılı ve sonrasına göre sınıflandırılarak, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarının analizi basitleştirilmektedir.²¹²

Tablo 3.1., makro ekonomik değişkenlerin, seçim yılındaki değişimlerine göre sınıflandırıldığında, seçimlerin %100'ünde (1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 seçimleri) konsolide bütçe açığının, seçimlerin %60'ında (1987, 1991 ve 1999 seçimleri) merkez bankası kredilerinin, seçimlerin %60'ında (1987, 1999 ve 2002 seçimleri) emisyon hacminin ve seçimlerin %100'ünde (1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 seçimleri) GSMH'nin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1., makro ekonomik değişkenlerin seçim sonrasındaki değişimlere göre sınıflandırıldığında, seçimlerin %60'ında (1987, 1991 ve 2002 seçimleri) konsolide bütçe açığının, seçimlerin %60'ında (1987, 1995 ve 2002 seçimleri) merkez bankası kredilerinin, seçimlerin %40'ında (1987 ve 1995 seçimleri) emisyon hacminin düşük ve seçimlerin %100'ünde (1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 seçimleri) GSMH'nin yüksek olduğu görülmektedir.

²¹² Onur, a. g. e., s. 104.

Bu sonuçlar, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları boyutunda değerlendirildiğinde, konsolide bütçe açıklarının ve merkez bankası kredilerinin seçim yılında (seçim yılı öncesine göre) yüksek, seçim yılı sonrasında (seçim yılına göre) düşük olması, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.²¹³

Tablo 3.2. Reel Konsolide Bütçe Giderleri ve Gelirlerinin Gelişimi (1980 – 2003)

Yıllar	(MilyonTL)				
	Konsolide Bütçe Giderleri	Konsolide Bütçe Gelirleri	Konsolide Bütçe Giderlerinin GSMH' ya Oranı (%)	Konsolide Bütçe Gelirlerinin GSMH' ya Oranı (%)	Konsolide Bütçe Gelirlerinin Giderleri Karşılama Oranı (%)
1980	42.26	35.75	20.33	17.20	84.25
1981	43.46	39.90	18.90	17.35	91.80
1982	36.67	33.08	15.10	13.62	90.20
1983	45.78	40.30	18.76	16.51	88.02
1984	43.30	32.32	17.07	12.65	74.64
1985	43.75	37.18	15.03	12.77	84.98
1986	53.06	43.89	15.95	13.20	82.71
1987	59.36	47.17	16.93	13.45	79.46
1988	62.71	50.80	16.26	13.17	81.00
1989	69.84	55.76	16.52	13.19	79.83
1990	82.24	67.61	16.92	13.91	82.21
1991	104.55	77.65	20.53	15.25	74.27
1992	105.16	82.66	20.09	15.79	78.60
1993	148.29	107.38	24.30	17.59	72.41
1994	124.37	103.28	23.08	19.17	83.04
1995	126.12	102.78	21.78	17.75	81.49
1996	169.29	116.09	26.31	18.04	68.57
1997	347.70	251.16	27.38	19.78	72.23
1998	673.86	505.62	52.49	21.87	75.03
1999	1.213.45	812.42	60.00	24.02	66.95
2000	2.028.76	1.435.90	37.39	26.46	70.77
2001	3.506.15	2.217.27	45.99	28.93	63.23
2002	5.063.25	3.262.29	42.86	27.61	64.43
2003	6.091.89	4.331.41	39.50	28.08	71.10

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr>; <http://www.die.gov.tr>. 15.05.2004/15:35

²¹³ Onur, a. g. e., s. 104–107.

Tablo 3.1. yardımıyla oluşturulan ve (1980 – 2003) yılları arasındaki 23 yıl için, konsolide bütçe giderlerini, konsolide bütçe gelirlerini, bu değişkenlerin GSMH' oranlarını ve konsolide bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranlarını içeren Tablo 3.2.'deki seçim yılları seçim yılları öncesine göre incelendiğinde, 1987 seçim yılı gider ve gelir yüksek, gelirin gideri karşılama oranı düşük, 1991 seçim yılı gider ve gelir yüksek, gelirin gideri karşılama oranı düşük, 1995 seçim yılı gider yüksek, gelir düşük, gelirin gideri karşılama oranı düşük, 1999 seçim yılı gider ve gelir yüksek, gelirin gideri karşılama oranı düşük, 2002 seçim yılı gider ve gelir yüksek, gelirin gideri karşılama oranı yüksektir.

Tablo 3.2.'deki seçim yılları sonrası seçim yıllarına göre karşılaştırıldığında ise, 1987 seçim yılı seçim yılı sonrası, gider, gelir ve gelirin gideri karşılama oranı düşük, 1991 seçim yılı sonrası gider, gelir ve gelirin gideri karşılama oranı yüksek, 1995 seçim yılı sonrası gider ve gelir yüksek ve gelirin gideri karşılama oranı düşük, 1999 seçim yılı sonrası gider, gelir ve gelirin gideri karşılama oranı yüksek ve 2002 seçim yılı sonrası gider, gelir ve gelirin gideri karşılama oranı yüksektir.

Tablo 3.2.'de seçim yılları seçim yılları öncesine göre incelendiğinde, seçim yıllarının %100'ünde (1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 seçimleri) giderlerin artmış, %40'ında (1991 ve 1995 seçimleri) gelirlerin ve %80'inde (1987, 1991, 1995 ve 1999 seçimleri) gelirlerin giderleri karşılama oranının azalmış olması, yine Tablo 3.2.'deki seçim yılları sonrası yıllar seçim yıllarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkan, seçim sonrası yılların %60'ında (1987, 1991 ve 1995 seçim yılları) giderlerin azalmış, %100'ünde (1987, 1991, 1995, 1999 ve 2002 seçimleri) gelirlerin ve %60'ında (1987, 1991 ve 2002 seçim yılları) gelirin gideri karşılama oranının artmış olması, bir başka ifadeyle, giderlerin seçim yılında artıp, seçim yılı sonrasında azalması, gelirlerin giderleri karşılama oranının seçim yılında azalıp, seçim yılı sonrasında artması uyarlanmış beklentilere dayanan fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları açısından anlamlı kabul edilmektedir.

Bu sonuçlara göre, özellikle konsolide bütçe giderleri, fırsatçı politik konjunktür dalgalanmalarına neden olan bir diğer değişken olarak ele alınabilmektedir.²¹⁴

Tablo 3.3.'de ise fırsatçı politik konjunktür dalgalanmaları analizi çerçevesinde değerlendirilecek olan kamu sektöründeki çalışanların (1980–2003) dönemi gelişimi gösterilmektedir.

Tablo 3.3. Kamu Sektöründe Çalışanların Sayısı (1980–2003)

Yıllar	Adet	Artış Oranı (%)
1980	1. 170. 224	0. 00
1981	1. 169. 494	-0. 06
1982	1. 176. 224	0. 58
1983	1. 195. 607	1. 65
1984	1. 285. 831	7. 55
1985	1. 316. 661	2. 40
1986	1. 356. 137	3. 00
1987	1.491. 325	9. 97
1988	1. 507. 295	1. 07
1989	1. 518. 020	0. 71
1990	1. 542. 433	1. 61
1991	1. 600. 697	3. 78
1992	1. 649. 763	3. 07
1993	1. 810. 967	9. 77
1994	1. 736. 910	-4. 09
1995	1. 809. 877	4. 20
1996	1. 817. 274	0. 41
1997	1. 839. 224	1. 21
1998	1. 970. 286	7. 13
1999	2. 045. 206	3. 80
2000	2. 094. 932	2. 43
2001	2. 108. 335	0.64
2002	2. 114. 897	0. 31
2003	2. 156. 625	1. 97

Kaynak: www.basbakanlik-dph.gov.tr. 15.05.2004/15:35

²¹⁴ Nordhaus, *The Political Business Cycle*, s. 170 ve Onur, a. g. e., s. 109.

Tablo 3.3.'deki kamu sektöründeki çalışanların sayısı seçim yılları seçim yılları öncesine göre incelendiğinde; 1987, 1991 ve 1995 seçim yıllarında kamu sektöründe çalışanların sayısının yüksek olduğu görülmektedir.²¹⁵

Hükümetlerin seçim ekonomisi politikası uygulamalarına en fazla ağırlık verdikleri seçim yılı öncesi döneminde, çalışan sayısında daha yüksek artış olması beklenen yödedir. Çünkü siyasal iktidarlar tarafından, seçimlerden önce veya seçim yıllarını da kapsayacak biçimde işsizlik oranını düşük göstermek amaçlanmaktadır. Zira seçmen kitlesini doğrudan etkileyebilecek böyle bir uygulama ile, siyasal iktidarlar oy maksimizasyonunu sağlayabilmektedirler.

Tablo 3.3.'deki seçim yılları sonrası seçim yıllarına göre karşılaştırıldığında ise, 1987, 1991, 1995 ve 1999 seçim yıllarında kamu sektöründe çalışanların sayısının düşük olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, seçimlerden sonra siyasal iktidarlar, seçim öncesi döneme göre, çalışan sayısının artması yönünde pek fazla çaba göstermemektedirler. Dolayısıyla, seçimlerden sonra, daraltıcı ekonomi politikalarının devreye girmesiyle istihdamda azalışlar görülebilmektedir.

Türkiye'de ise, 1980'lerin ortasından itibaren tarım politikasında önemli bir değişikliğe gidilerek, gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan tarım politikalarına benzer bir yapı oluşturulmaya çalışılmış ve 1993 yılında 24'e ulaşan destekleme kapsamındaki ürün sayısı, 5 Nisan 1994'te yürürlüğe giren Ekonomik Önlemler ve Uygulama Planı doğrultusunda, ekonomik ve sosyal açıdan önem taşıyan ve geniş üretici kitlelerini ilgilendiren üç ürün grubu (hububat, şekerpancarı ve tütün grubu) ile sınırlandırılmış olup, halen uygulamaların devam ettiği görülmektedir.²¹⁶

Bu nokta dikkate alınarak, fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları analizi bağlamında incelenecek olan (1980–2003) dönemi buğday, tütün ve şekerpancarının ortalama reel destekleme alım fiyatlarının gelişimi Tablo 3.4.'den izlenebilir.

²¹⁵ 2002 milletvekili seçimleri öncesi, kamu sektörü çalışanları sayısında önemli bir artış olmamasına rağmen, Orman Genel Müdürlüğü'ndeki 21 bin 475 geçici işçiyi daimi kadroya alacak kararnamenin imzaya açılması, diğer seçim dönemlerine göre az da olsa, siyasal iktidarın yeniden seçilebilmek amacıyla istihdam politikasını başvurduğu göstermesi anlamında dikkat çekici görülmektedir. Bknz. *Radikal Gazetesi*; "Seçim Rüşveti Başladı", 4 Ekim 2002.

²¹⁶ Sakal, a. g. e., s. 176.

Tablo 3.4. Bazı Temel Tarımsal Ürünlerin (1980–2003) Dönemi Ortalama Reel Destekleme Fiyatlarındaki Yıllık Yüzde (%) Değişme

Yıllar	Buğday	Tütün	Şekerpancarı
1980	-4.4	-23.8	11.1
1981	46.3	-13.3	11.6
1982	-2.2	27.9	3.1
1983	-4.5	3.0	-15.3
1984	9.4	-18.1	-19.6
1985	-6.5	2.2	15.6
1986	-0.1	17.1	-4.6
1987	-16.6	47.7	-5.7
1988	0.4	30.7	28.2
1989	34.2	-1.6	21.5
1990	1.4	11.2	-24.3
1991	-5.5	-14.4	7.4
1992	-8.8	-4.8	0.7
1993	-61.2	-31.6	-6.7
1994	1.0	-57.8	-29.5
1995	22.4	2.2	78.5
1996	122.6	11.8	-1.0
1997	-22.2	23.6	72.7
1998	-17.8	4.1	-24.2
1999	-8.3	6.3	3.6
2000	-19.2	-31.4	-23.9
2001	1.3	-11.4	-11.9
2002	15.9	2.2	28.8
2003	36.6	-36.3	5.4

Kaynak: www. dpt. gov. tr. 15.05.2004/15:35

Tablo 3.4.'deki seçim yılları seçim yılları öncesi yıllara göre karşılaştırıldığında, 1987 seçim yılında buğday ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının düşük, tütün destekleme alım fiyatının yüksek, 1991 seçim yılında buğday ve tütün destekleme alım fiyatının düşük ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının yüksek, 1995 seçim yılında buğday, tütün ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının yüksek, 1999 seçim yılında buğday destekleme alım fiyatının düşük, tütün ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının yüksek, 2002 seçim yılında ise buğday, tütün ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3.4.'deki seçim yılları seçim yılları sonrası yıllara göre karşılaştırıldığında ise, 1987 seçim yılı sonrasında buğday, tütün ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının yüksek, 1991 seçim yılı sonrasında buğday ve tütün destekleme alım fiyatının düşük, şekerpancarı destekleme alım fiyatının yüksek, 1995 seçim yılı sonrasında buğday ve tütün destekleme alım fiyatının yüksek, şekerpancarı destekleme alım fiyatının düşük, 1999 seçim yılı sonrasında buğday, tütün ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının düşük, 2002 seçim yılı sonrasında ise buğday ve şekerpancarı destekleme alım fiyatının yüksek, tütün ve destekleme alım fiyatının düşük olduğu görülmektedir.²¹⁷

Bu sonuçlara göre, 1991, 1995 ve 1999 seçim yıllarında şekerpancarı, 1999, 2002 seçim yıllarında da tütün destekleme alım fiyatlarının seçim yılları öncesinde arttığı, seçim yılları sonrasında ise azaldığı gözlenmektedir.

Yukarıdaki gözlemden hareketle de, tarımsal destekleme alım fiyatlarının seçim ekonomisi politikası olarak kullanıldığı tarımsal ürünlerin tütün ve şekerpancarı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Diğer bir deyişle, uyarlanmış beklentilere dayanan fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarının bir nedeni olan seçim ekonomisi politikası uygulamaları noktasında, tütün ve şekerpancarı örnek olarak gösterilebilir.

3.3. (1980–2004) Döneminde Türkiye Ekonomisi'nde Phillips Eğrisi ve Partizan Politik Konjonktür Dalgalanmaları Analizi

Partizan politik konjonktür dalgalanmalarının Türkiye Ekonomisi'nde var olup-olmadığı ve politik konjonktür dalgalanmaları teorileri boyutunda, Phillips eğrisi'nin geçerli olup-olmadığı, Tablo 3.5. yardımıyla incelenebilir.

²¹⁷ Zira bu sonucu destekleyici nitelikteki izler taşıyan diğer bir çalışmada, Türkiye'de yüzde ÜDE'leri (Üretici Desteği Eşdeğeri (ÜDE) belirtilen bir yılın tarım politikaları sonucu tarıma yapılan transferler değerinin bir göstergesidir. Hem iç piyasa fiyatları yoluyla tüketicilerin yaptığı transferler hem de vergi mükelleflerinin bütçe veya vergi harcamalarıyla yaptığı transferler buna dâhildir.) -%3 ile %41 arasında sürekli dalgalanmalar gösteren istikrarsız bir seyir izlerken OECD ülkelerinde %27 ile %51 arasında değişen daha istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Türkiye'deki ÜDE değerlerinde gözlenen bu istikrarsızlık, Türkiye'de tarım politikalarının, OECD ülkelerindeki gibi devlet politikası olmadığını, iktidara gelen her hükümet tarafından kolaylıkla değiştirilebilen hükümet politikası olduğunu göstermektedir. Bknz. Çakmak, Erol, H. Kasnakoglu ve H. Akder; "Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye", TÜSİAD Raporu, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği, 1999, İstanbul, s. 59-60.

Tablo 3.5. Enflasyon, İşsizlik ve Büyüme Oranları (1980 – 2003)

Yıllar	Enflasyon Oranları	İşsizlik Oranları	Reel Büyüme Oranları*	Seçim Yılı İktidarda Olan Parti veya Partiler	Parti Kanadı
1980	107.2	11.6	-2.8		
1981	36.8	11.6	4.8		
1982	25.2	11.7	3.1		
1983	30.6	12.1	4.2		-
1984	52.0	11.8	7.1		
1985	40.0	11.7	4.3		
1986	26.7	10.5	6.8		
1987	39.0	9.5	9.8	ANAP	Sağ
1988	70.5	8.7	1.5		
1989	63.9	8.7	1.6		
1990	52.3	8.2	9.4		
1991	55.4	7.9	0.3	ANAP	Sağ
1992	62.1	8.1	6.4		
1993	58.4	7.8	8.0		
1994	120.6	8.1	-6.1		
1995	88.0	7.5	8.0	DYP-CHP	Sağ-Sol
1996	74.6	6.5	7.1		
1997	81.3	6.7	8.3		
1998	70.2	7.0	3.9		
1999	53.9	7.7	-6.1	ANAP-DSP-DTP	Sol-Sağ
2000	52.3	6.6	6.1		
2001	50.0	8.5	-9.4		
2002	30.0	10.3	7.8	DSP-MHP	Sol-Sağ
2003	18.4	10.5	5.9		

* Reel GSMH büyüme hızı (1968 = 100) kabul edilerek hesaplanmıştır.

* 12 Eylül 1980 - 6 Kasım 1983 tarihleri arası Millî Güvenlik Konseyi ülke yönetiminin başındaydı.

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr>; <http://www.die.gov.tr>. 15.05.2004/15:35

Tablo 3.5' deki seçim yılları enflasyon, işsizlik ve reel büyüme oranları seçim yılları öncesine göre incelendiğinde, 1987 seçimlerinde, seçim yılı enflasyon ve reel büyüme oranlarının yüksek, işsizlik oranının düşük, 1991 seçimlerinde, enflasyon oranının yüksek, işsizlik ve reel büyüme oranlarının düşük, 1995 seçim yılı enflasyon ve işsizlik oranlarının düşük, reel büyüme oranının yüksek, 1999 seçim yılı enflasyon ve reel büyüme oranlarının düşük, işsizlik oranının yüksek ve 2002 seçim yılı enflasyon düşük, işsizlik ve reel büyüme oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3.5' deki seçim yılları enflasyon, işsizlik ve reel büyüme oranları seçim yılları sonrasına göre karşılaştırıldığında ise, 1987 seçim yılı sonrası, enflasyon oranının yüksek, işsizlik ve reel büyüme oranlarının düşük, 1991 seçim yılı sonrası, enflasyon, işsizlik ve reel büyüme oranlarının yüksek, 1995 seçim yılı sonrası, enflasyon, işsizlik ve reel büyüme oranlarının düşük, 1999 seçim yılı sonrası, enflasyon ve işsizlik oranlarının düşük, reel büyüme oranının yüksek ve 2002 seçim yılı sonrası, enflasyon ve reel büyüme oranlarının düşük, işsizlik oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, işsizlik ve enflasyon arasındaki negatif ilişkiyi açıklayan Phillips eğrisi'nin, beş seçim yılı (1987, 1991, 1995, 1995 ve 2002 seçimleri) bir önceki yıla göre kıyaslandığında %80'inde (1987, 1991, 1999 ve 2002 seçimleri) ve beş seçim yılı seçim yılı sonrasına göre kıyaslandığında %40'ında (1987 ve 2002 seçimleri) geçerli olması ile Phillips eğrisi'nin geçerli olduğu seçim yıllarının ve seçim yılları sonrasının aynı yıllar olmamasından hareketle, Türkiye Ekonomisi'nde politik konjonktür dalgalanmaları teorileri boyutunda Philips eğrisi'nin geçerli olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir.

Partizan politik konjonktür dalgalanmaları analizleri, “seçim yılında, sol hükümetler zamanında işsizlik oranı sürekli daha düşük, büyüme ve enflasyon oranları daha yüksek, sağ hükümetler zamanında ise enflasyon oranı ve büyüme oranlarının daha düşük, işsizlik oranı yüksek, seçim sonrasında da sol hükümetler zamanında işsizlik oranının düşük, büyüme oranının yüksek, sağ hükümetler döneminde ise işsizlik oranının yüksek, büyüme oranının düşük olduğunu ileri sürmektedir”.

Bu bağlamda, söz konusu dönem (1980–2003) incelendiğinde, sadece 1987 ve 1991 seçim yılında Anavatan Partisi'nin (sağ kanat parti) tek başına iktidarda olduğu görülmektedir. Böyle bir sonuç, partizan politik konjonktür dalgalanmaları açısından değerlendirilecek olan dönemde, (1980–2003) sağ kanat partilerin enflasyon, işsizlik ve büyüme oranlarını nasıl etkileyebildiği konusu üzerine yoğunlaşılmasını gerektirmektedir.²¹⁸

---

²¹⁸ Onur, a. g. e., s. 131–132.

Buna göre, seçim yılı seçim yılı öncesindeki yıla göre kıyaslandığında, 1987 seçim yılında enflasyon ve büyüme oranlarının yüksek, işsizlik oranının düşük, 1991 seçim yılında enflasyon oranının yüksek, işsizlik ve büyüme oranlarının düşük, olduğu görülmektedir. Seçim sonrası yıl seçim yılına göre kıyaslandığında ise, 1987 seçim sonrası yılda, enflasyon oranının yüksek, işsizlik ve büyüme oranlarının düşük, 1991 seçim sonrası yılda, enflasyon, işsizlik ve büyüme oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, seçim yılında işsizlik oranının yüksek, büyüme ve enflasyon oranının düşük, seçim sonrası yılda ise işsizlik oranının yüksek, büyüme oranının düşük olduğu seçim yıllarına rastlanamamaktadır.

Bu sonuçlara göre, Türkiye Ekonomisi için partizan politik konjonktür dalgalanmalarının varlığından söz edilememektedir.²¹⁹

---

²¹⁹ Berument, Hakan, Serdar Sayan; "Türkiye'de Siyaset, Ekonomik Popülizm ve Hükümetler", *H. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi*, C.15, S. 2, 1997, s. 177-185 ve Onur, a. g. e., s. 131-132.

SONUÇ

Çok partili demokratik rejimi tanımlayan unsurlardan bir tanesi, politik rekabete dayanmasıdır. Buna göre, bir mal piyasasında firmaların pazar paylarını genişletebilmek için kendi aralarında gerçekleştirdikleri rekabete benzer şekilde, politik piyasada da siyasi partiler oylarını maksimize edebilmek ve iktidar olabilmek için birbirleriyle rekabet etmektedirler. Siyasi partiler arasında gözlenen bu rekabet, zamanla politik rekabete dönüşmekte ve özellikle seçim yıllarında yoğunluk gösterebilmektedir.

Bu anlamda oluşan politik rekabet sürecinde, seçim öncesinde iktidar partisi dışında kalan partiler vaatlerde bulunmak veya hükümet uygulamalarını eleştirmek suretiyle seçmenlerin tercihlerini etkilerken, iktidar partisi için ise durum biraz farklı olabilmektedir, çünkü iktidar partisi, iktidarda olmanın sağladığı fırsatlardan yararlanarak ekonomik ve sosyal alanlarda düzenlemeler yoluyla seçmen tercihlerini, muhalefet partilerine oranla daha etkin bir şekilde biçimlendirebilmektedir. Bu amaçla da, iktidar partisi politik rekabet sürecinde, üstünlük sağlayabilmek için ekonomi politikalarına yönelebilmektedir. Diğer bir deyişle, iktidar partileri seçim yıllarında, ekonomi politikasından yararlanarak seçmen tercihlerini etkileyebilmektedirler. Örnek olarak iktidar partileri; memur maaşları ve emekli aylıklarını seçim yıllarında yüksek oranlı bir şekilde artırabilirler, tarımsal ürün destekleme fiyatlarını yüksek düzeyde saptayabilirler, mevcut kamu personeli sayısını artırabilirler.

Sonuç olarak, iktidar partilerinin, ekonomi politikasında politik motiflere dayalı olarak yaptıkları bu düzenlemeler, popülizmin ekonomik boyutu olarak değerlendirilmekte ve “politik açıdan optimal ekonomi politikası” veya “seçim ekonomisi politikası” olarak adlandırılmaktadır.

Bu çerçevede, popülist motiflerle şekillendirilen seçim ekonomisi politikasının iki temel özelliği bulunmaktadır:

— Seçim yılları öncesinde, seçmen tercihlerini kendi lehlerinde etkileyebilmek için yoğun kamu kaynaklarının kullanılması,

— Seçmenlerin “politik miyopluk ve unutkanlık”, politikacıların ise “politik miyopluk” davranış tarzlarını sergilemeleridir.

Görüldüğü üzere, seçim ekonomisi politikası sadece iktidar partisinin davranışıyla ilgi olmamaktadır. Bir başka ifadeyle, iktidar partisi oylarını maksimize edebilmek için seçim ekonomisi politikası izleyebilmektedir, fakat seçmenler de kendi faydalarını maksimize edebilmek amacıyla söz konusu bu uygulamaları benimseyebilmektedirler.

Böylelikle, seçmen davranışlarının farkında olan iktidar partileri, seçim dönemlerinde seçim ekonomisi politikası uygulamalarına, seçim sonralarında ise daraltıcı politikalarına başvurabilmektedirler. Bu durumun sonucu olarak da, seçim öncesi ve sonrası dönemlerde uygulanan ekonomi politikasının niteliğine bağlı olarak, kamu giderleri, merkez bankası kredileri ve enflasyon gibi göstergelerde oluşan değişimler “politik konjonktür dalgalanmaları”nı oluşturabilmektedir. Ekonomi literatüründe, politik konjonktür dalgalanmaları teorileri ışığında çeşitli ekonometrik ve istatistiksel yöntemlerle analiz edilmeye çalışılan bu olgu, günümüzde de önemini korumaya devam etmektedir.

Bu bağlamda, çalışmada, iktidardaki politikacıların seçim tarihini bir yıl önceden tahmin edebildikleri ve böylelikle de seçim ekonomisi politikası uygulamalarına bir yıl önceden başlayabilecekleri varsayımlarından hareketle, Türkiye Ekonomisi için seçim ekonomisi politikası uygulamaları, öncelikle uyarlanmış beklentilere dayanan fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları çerçevesinde analiz edilmiştir.

Bu nokta da, ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenmektedir:

— Uyarlanmış beklentilere dayanan politik konjonktür dalgalanmalarının, en sık görüldüğü seçim yılları, seçim yılları büyüklük sırasına göre 1987,1991, 1995, 1999 ve 2002 seçim yılları olarak gösterilebilir.

— Uyarlanmış beklentilere dayanan fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarının oluştuğunun kanıtı olarak, 1987 seçimlerinde (emisyon hacminin, konsolide bütçe açığının, merkez bankası kredilerinin, kamu sektöründe çalışanların sayısının), 1991 seçimlerinde (konsolide bütçe açığının, kamu sektöründe çalışanların sayısının ve şekerpancari destekleme alım fiyatının), 1995 seçimlerinde (kamu sektöründe çalışanların sayısının, emisyon hacminin ve şekerpancari destekleme alım fiyatının),

1999 seçimlerinde (şekerpancarı ve tütün destekleme alım fiyatının) ve son olarak 2002 seçimlerinde (tütün destekleme alım fiyatı ve konsolide bütçe açığının) seçim yılı baz alındığında seçim öncesinde artması seçim sonrası yılda azalması gösterilebilir.

Seçim ekonomisi politikası uygulamalarının, makroekonomik değişkenlerde meydana getirdiği değişikliklerinin incelendiği bu çalışmada, yukarıdaki sonuçlar ışığında, Türkiye Ekonomisi'nde politik nedenlerle makroekonomik değişkenlerin değiştirilerek, ekonomi aleyhine sonuçlar yaratıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan, (1980–2004) dönemi Türkiye Ekonomisi'nde, partizan politik konjonktür dalgalanmalarının ve Phillips eğrisi'nin geçerli olup-olmadığının araştırıldığı üçüncü bölümün sonunda, gerek partizan politik konjonktür dalgalanmalarının gerekse politik konjonktür dalgalanmaları teorileri boyutunda Phillips eğrisi'nin geçerli olduğuna dair bir kanıt bulunamamıştır.

Sonuç olarak, kamunun büyümesi ile ortaya çıkan seçim ekonomisi politikası uygulamalarının önlemesi için, siyasal karar alma sürecinde yeniden yapılanmaya gerek vardır. Bu da yasal ve kurumsal çerçevenin yeniden düzenlenmesi ile oluşabilir, fakat bu sınırlamanın yapılması, pek mümkün görülmemektedir. Çünkü politik konjonktür dalgalanmaları teorileri boyutunda kendi çıkarını korumaya meyilli politikacıların, mecliste kendi güçlerini sınırlamaya razı olmayacakları oldukça yüksek gözükmektedir.

KAYNAKÇA

a. Kitaplar

AKALIN, Güneri, **Türkiye’de Ekonomi-Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş**, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 2002

AKDOĞAN, Abdurrahman, **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1999

AKTAN, Coşkun Can, **Politik Yozlaşma ve Kleoptakrasi 1980–1990 Türkiye Deneyimi**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1992

AKTAN, Coşkun Can, **Temiz Toplum ve Temiz Politika**, T Yayınları, İzmir, 1994

AKTAN, Coşkun Can, **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, Takav Matbaası, Ankara, 1994

AKTAN, Coşkun Can, **Anayasal İktisat**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002

ALTINOK, Serdar, **İktisada Giriş (Ders Notları)**, Konya, 2001

BARBER, J. William, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Şule Yayınları, İstanbul, 1999

BUCHANAN, James M., Richard E. Wagner, **Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes**, Academic Press, New York, 1977

BUCHANAN, James M., **Liberty, Market and State: Political Economy in the 1980s**, New York University Press, New York, 1986

DAVER, Bülent, **Siyaset Bilimine Giriş**, Doğan Yayınevi, Ankara, 1969

EDİZDOĞAN, Nihat, **Kamu Bütçesi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 1998

EREN, Ercan, **İktisatta Yöntem**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1989

ERDOĞAN, Mustafa, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2003

ERGİNAY, Akif, **Kamu Maliyesi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1998

ERYILMAZ, Bilal, **Bürokrasi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1993

- GREENAWAY, David, Michael Bleaney and Ian Stewart, **A Guide to Modern Economics**, Routledge, 1996
- GÜRAN, Nevzat, **Makro Ekonomik Analiz**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1996
- GÜRBÜZ, Yaşar, **Siyasal Sistemler**, MAY Yayınları, İstanbul, 1980
- KEPENEK, Yakup, Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000
- KAPANİ, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996
- KARAKAYALI, Hüseyin, **Makro Ekonomi**, Bilgehan Basımevi, İzmir, 1995
- KARLUK, Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim Yapısal Değişim**, Beta Yayınları, İstanbul, 1997
- MULLER, Dennis C., **Public Choice**, Cambridge University Press, Cambridge, 1979
- ÖZBUDUN, Ergun, **Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2002
- PARASIZ, İlker, Melike Bildirici, **Finansal Makro Ekonomi**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003
- PARASIZ, İlker, **Makro Ekonomi Teori ve Politika**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998
- PARASIZ, İlker, **Para Politikası**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996
- PARASIZ, İlker, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003
- PAYA, M. Merih, **Makro İktisat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001
- SAKAL, Mustafa, **Türkiye'de Mali Disiplin Sorunu: Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği (1988–2000) Dönem Analizi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003
- SERİN, Vildan, **İktisat Politikası**, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul, 1998
- SAVAŞ, Vural Fuat, **Anayasal İktisat**, Avcıol Basım-Yayın, İstanbul, 1997
- SAVAŞ, Vural Fuat, **Politik İktisat**, Beta Yayım-Dağıtım A. Ş., İstanbul, 1998

- SAYGILIOĞLU, Nevzat, Selçuk Arı, **Etkin Devlet**, Pelin Ofset, İstanbul, 2003
- ŞENER, Orhan, **Kamu Ekonomisi**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1996
- STIGLITZ, Joseph E., **Kamu Kesimi Ekonomisi**, Çev. Ömer Faruk Batrel, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 186–191.
- TELATAR, Erdinç, **Fiyat İstikrarı Ne? Nasıl? Kimin İçin?**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2002
- TELATAR, Funda, **Politik İktisat Politikası**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004
- TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914–2004)**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004
- TOPRAK, Metin, **Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşümler (1980–1995)**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996
- TUFTE, Edward, **Political Control of the Economy**, Princeton N.J., P Princeton University Press, 1978
- TURAN, Ali Eşref, **Türkiye'de Seçmen Davranışı, Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004
- TÜRK, İsmail, **Kamu Maliyesi**, Turhan Kitabevi Basım Yayın Tic. Ltd. Şti., Ankara, 1999
- ULUATAM, Özhan, **Makro İktisat**, Savaş Yayınları, Ankara, 1998
- ÜNSAL, Erdal M., **Makro İktisat**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001
- ÜNSAL, Erdal. M., **Mikro İktisat**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001
- VARIM, Suphi, **2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar 25 - Seçim Ekonomisi**, Türkiye Genç İşadamları Derneği, Haziran, 1997
- YERELİ, Ahmet Burçin, **Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye'de Devlet-Birey İlişkisi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2003

YILDIRIM, Kemal, Doğan Karaman, **Makro Ekonomi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No. 145, Eskişehir, 2003**

YALÇIN, Dursun, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002

b. Makaleler

ABADAN, Nermin; “Devlet İdaresinde Menfaat Gruplarının Rolü”, **A. Ü. S. B. F. Dergisi**, C. 14, S. 5, Mart, 1959

AKHMEDOV, Akhmed, Ekaterina Zhuravskaya; “Opportunistic Political Cycles: Test In A Young Democracy Setting”, **The Quarterly Journal of Economics**, 2004

AKTAN, Coşkun Can; “Çağdaş İktisadi Düşünceler”, **D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi**, C. 5, S. 1–2, 1990

AKTAN, Coşkun Can; “Politikanın Ekonomik Analizi: Kamu Tercihi Teorisi”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Mart, 1990

AKTAN, Coşkun Can; “Virginia Politik İktisat Okulunun Öğretisi: Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Kasım, 1991

AKTAN, Coşkun Can; “Politikada Rant Kollama”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 26, S. 4, Aralık, 1993

AKTAN, Coşkun Can; “Kamusal Hırsızlığın Politik İktisadi: Plütokrasi ve Kollamacılık”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, S. 11, 1994

AKTAN, Coşkun Can; “Rant Savaşları”, **TOBB Ekonomik Forum**, Ekim, 1994

AKTAN, Coşkun Can; “Siyasal Patoloji ve Siyasal Yozlaşma”, **Yeni Türkiye**, Yıl. 3, S. 14, 1997

ALESINA, Alberto, Jeffrey Sachs; “Political Parties and The Business Cyle in The United States (1948–1984)”, **NBER Working Paper**, No. 1940, 1985

ALESINA, Alberto, Nouriel Roubini, “Political Cycles in OECD Economies”, **NBER Working Paper**, No. 3478, 1990

ALESINA, Alberto, Nouriel Roubini and Gerald Cohen; "Macroeconomic Policy And Elections in OECD Democracies", **NBER Working Paper**, No. 3830, 1991

ALESINA, Alberto, John Londregan, Howard Rosenthal; "A Model of The Political Economy of The United States", **NBER Working Paper**, No. 3611, 1991

ALTAY, Asuman; "Siyasal Süreçte Kamu Mal ve Hizmetine Olan Siyasal Talep", **D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi**, C. 7, S. 1, 1992

AMACHER, Ryan, William J. Boyes; "Cycles in Senatorial Voting Behaviour: Implication for the Optimal Frequency of Elections", **Public Choice**, Vol. 38, 1992

ASUTAY, Mehmet; "Searching For Opportunistic Business Cycles in Turkey, **Paper**, European Public Society, 2004

BECK, Nathaniel; "Does There Exist a Political Business Cycle?", **Public Choice**, Vol. 38, 1982

BERGER, Helge, Ulrich Woitek; "Searching for Political Business Cycles in Germany", **Public Choice**, University of Munich, 1997

BERLEMANN, Michael, Gunther Markwardt; "Variable Rational Partisan Cycles and Electoral Uncertainty", **Dresden University of Technology**, Germany, 2003

BERUMENT, Hakan, Serdar Sayan; "Türkiye'de Siyaset, Ekonomik Popülizm ve Hükümetler", **H. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi**, C.15, S. 2, 1997

BRENNAN, Geoffrey, Alan Hamlin; "Constitutional Economics", **The New Palgrave Dictionary of Economics and Law**, Vol. 1, 2002

BUCHANAN James M.; "Public Finance and Public Choice", **National Tax Journal**, Vol. 28, 1975

BUCHANAN, James M.; "Why Does Government Grow?", In T. Borcharding (Ed), **Budgets and Bureaucrats: The Sources of Government Growth**, North Carolina, Duke Universty Press, 1977

BUCHANAN, James M.; "Constitutional Restrictions on the Power of Government", in: J. M. Buchanan and Robert D. Tollison (Eds), **The Theory of Public Choice II**, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1984

BUCHANAN, James M.; "The Constitution of Economic Policy", **American Economic Review**, Vol. 77, No. 3, 1987

BUCHANAN James M., Richard E. Wagner; "The Political Biases of Keynesian Economics", in: J. M. Buchanan, Economics, Between Predictive Science and Moral Philosophy, Collage Station: **Texas A. M. University Press**, 1987

BUCHANAN, James M.; "The Domain of Constitutional Economics", **Constitutional Political Economy**, Vol. 1, 1990

CAMERON, David R.; "The Expansion of The Public Economy:A Comparative Analysis", **American Political Science Review**, Vol. 72, No:4, 1978

CHOWDHURY, Abdur R.; "Political Surfing Over Economic Waves: Parliamentary Election Timing in India," **American Journal of Political Science**", Vol. 37, 1993

CUKIERMAN, Alex, Allan Meltzer; "A Positive Theory of Discretionary Policy, The Cost of Democratic Government and Benefits of a Constitution", **Economic Inquiry**, Vol. 24, 1986

ÇAKMAK, Erol, H. Kasnakoğlu ve H. Akder; "Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye", TÜSİAD Raporu, **Türk Sanayici ve İşadamları Derneği**, 1999, İstanbul, s. 59-60.

DEKTEN, Carsten, Manfred Gartner; "Governments, Trade Unions and the Macroeconomy: An Expository Analysis of the Political Business Cycle", **Public Choice**, Vol. 73, 1992

DENZAU, Arthur T, Robert, J. MacKay; "Benefit Shares and Majority Voting", **The American Review**, Vol. 66, 1976

DRAZEN, Allan; "The Political Business Cycles After 25 Years Later", **NBER Working Paper**, 2000

EREN, Ercan; "Politika ve Ekonomi: Siyasal Konjonktür Dalgaları", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, C. 8, S. 89, 1993

HAVRILEVSKY, Thomas; "A Partisan Theory of Fiscal and Monetary Regimes", **Journal of Money, Credit and Banking**, Vol. 19, 1987

HECKELMAN, Jac C., Hakan Berument; "Political Business Cycles and Endogenous Elections", **Southern Economic Journal**, Vol. 64, 1998

HIBBS, Douglas; "Political Parties and Macroeconomic Policy", **American Political Science Review**, Vol. 71, 1977

HIBBS, Douglas; "Partisan Theory After Fifteen Years", **European Journal of Political Economy**, Vol. 8, 1992

ITO, Takatoshi, Jin Hyuk Park; "Political Business Cycles in The Parliamentary System", **Economic Letters**, Vol. 27, 1988

ITO, Takatoshi; "The Timing of Elections and Political Business Cycles in Japan", **Journal of Asian Economics**, Vol. 1, 1990

İSTANBUL SANAYİ ODASI; "Ekonomik İstikrar İçin Şeffaf Devlet Kayıt Dışı Ekonomi", **İSO Dergisi**, Mart, 2001

KALECKI, Michal; "Political Aspects of Full Employment", **Political Quarterly**, Vol. 14, 1943

KARACA, Orhan; "Seçim Ekonomisi", **Capital Aylık Ekonomi Dergisi**, S. 2002/9, Eylül, 2002

KOVANCIAR, Birol; "Çağdaş Liberal Düşüncede Demokratik Karar Alma Mekanizması ve Bütçe Harcamalarında Popülist Eğilimler", **Celal Bayar Üniversitesi İ. İ. B. F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, S. 3, 1997

McCLURE, J. Harold, Thomas Willett; "The Inflation Tax", (Ed. Thomas Willett), **Political Business Cycle**, Duke Üniversty Press, Durham and London, 1998

NORDHAUS, William; "The Political Business Cycle", **Review of Economic Studies**, Vol. 42, 1975

- NORDHAUS, William;** “Alternative Approaches to the Political Business Cycle”, **Brookings Papers on Economic Activity**, Vol. 2, 1989
- OKTAR, Suat;** “Seçim Ekonomisi ve Ekonominin Politizasyonu”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Kent Basımevi, 15 Mart 1996
- OSTERFELD, David;** “Yolsuzluk ve Ekonomik Kalkınma”, Çev. Coşkun Can Aktan, **Türkiye Günlüğü**, Eylül, 1994
- ÖZKAN, Fulya;** “1950’lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi”, **Journal of Historical Studies**, 2004
- ÖNDER, İzzettin;** “Seçim Arifesinde İmaj Yaratma Çabaları”, **İSO Dergisi**, S. 307, 22 Eylül 1991
- ROGOFF, Kenneth, Anne Sibert;** “Elections and Macroeconomic Cycles”, **Review of Economic Studies**, Vol. 55, 1988
- ROGOFF, Kenneth;** “Equilibrium Political Budget Cycles”, **American Economic Review**, Vol. 80, 1990
- SAKAL, Mustafa;** “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Ajanlar ve Roller”, **D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi**, C. 13, S. 1, 1998
- SAVAŞ, Vural Fuat;** “Demokrasinin Yeniden Yapılanması: Anayasal Ekonomi Ekolü”, **Demokrasi Gündemi**, C. 2, S. 18, 1994
- SMITH, Austen David, Jeffrey S. Banks;** “Information Aggregation, Rationality and Condorcet Jury Theorem”, **American Political Science Review**, Vol. 90, 1996
- SPANAKOS, Tony;** “Political Business Cycles Emerging Markets: The Case of Brazil”, **Latin America Studies Association**, Washington D.C, 2001
- TELATAR, Funda;** “Makroekonomi–Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C. 9, S. 31, 1998
- TELATAR, Funda;** “Parlamentar Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar: Teori ve Türkiye İçin Bir Uygulama”, **G. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi**, C. 2, S.1, 2000

VARIM, Suphi; “Türkiye’de Popülizm ve Seçim Ekonomisi”, **Egovizyon Dergisi**, S. 10, 1995

YAMAK, Rahmi, Yakup Küçükkale; “Phillips Eğrisi Üzerine Lucas Değişkenlik Hipotezi”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, C. 8, S. 27, 1997

c. Diğer

AKAT, Asaf Savaş; “Turgut Özal’ı Hatırlıyoruz”, **Sabah Gazetesi**, 18 Nisan 1994

AKAT, Asaf Savaş; “Seçim ve Ekonomi”, **Sabah Gazetesi**, 22 Eylül 1994

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988

BATMAZ, Bülent, **Türkiye’de Seçim Öncesi ve Seçim Sonrası Ekonomik Göstergelerin Karşılaştırılmasında İstatistiksel Bir Yaklaşım**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2002

CİLLOV, Haluk; “Seçim Ekonomisi”, **İstanbul Ticaret Gazetesi**, S. 1884, 3 Kasım 1995

DURKAYA, Mehmet, **Türkiye’de Seçim ve Ekonomi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 1997

ERDOĞAN, Seyfettin, **Türkiye’de Kamu Harcamalarında Gözlenen Savurganlık Sorununun İktisadi Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999

ERGÜN, Mine, **Electoral Political Business Cycles in Turkey**, Master’s Thesis, Bilkent University, Ankara, 2000

ERSÖZ, Devrim, **Seçim Ekonomilerinin Enflasyonist Etkileri Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998

GÖKÇE, Deniz; “Neler Olacak”, **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, S. 378, 28 Aralık 1995

KUZU, Yasemin, **Türkiye Ekonomisi'nde Politik Devresel Hareketler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001

NEFTÇİ, Salih; “İnanılmaz Bir Seçim Ekonomisi”, **Hürriyet Gazetesi**, 16 Kasım 1995

ONUR, Sara, **Politik Konjonktür Teorileri ve Türkiye Uygulaması (1954–1996)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2000

Radikal Gazetesi; “Seçim Rüşveti Başladı”, 4 Ekim 2002

SEYİDOĞLU, Halil; “Rasyonel Beklentiler”, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 2002

TAŞAR, Mehmet Okan, **Rant Kollama ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Sektörel Yapının Değişimi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1999

TUNCER, Baran; “Enflasyonun Nedeni: Siyaset”, **Milliyet Gazetesi**, S. 17424, 21 Mayıs 1996

STEFAN, Brandauer; “Rent Seeking and Electoral Accountability”, **Universty of Munich**, 2005

<http://www.basbakanlik-dpb.gov.tr/ali/Istatistik/is1.xls><http://>

http://www.die.gov.tr/yillik/22_Maliye.pdf

<http://www.radikal.com.tr/sayfa.php?sayfa=7&tarih=04/10/2002>